

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SMYRNA AKROPOLÜ (KADİFEKALE) YAPI EVRELERİ

Hakan GÖNCÜ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Akın ERSOY

İZMİR - 2013

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Smyrna Akropolü (Kadifekale) Yapı Evreleri**” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Hakan Göncü

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
SMYRNA AKROPOLÜ (KADİFEKALE) YAPI EVRELERİ
Hakan Göncü

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı
Klasik Arkeoloji Programı

Akropoller Hellenistik ve Roma Dönemleri boyunca, bağımsızlık ve saygınlık sembolü olarak kentlerin en önemli unsurlarındandı. Çevreye hakim yüksek bir tepe üzerinde oluşturulan akropollerin etrafları surlarla çevrilmiş olup hem gerektiğinde halka güvenli bir sığınak görevi üstlenmekte hem de kente gelen yolları gözleme imkanı sağlamaktaydı. Ayrıca akropollerde kentin koruyucu ve baş tanrılarına adanmış çeşitli kült yapıları da yer almaktaydı.

Hellenistik Dönemde Pagos Tepesi üzerinde ve eteklerinde kurulan yeni Smyrna kentinin akropolü günümüzde Kadifekale olarak adlandırılan tepenin zirvesini kapsamaktaydı. Bazı Antik kaynaklar kentin kurucusu olarak B. İskender'i göstermekte diğerleri ise İskender'le beraber Diadokları Antigonos Monophtalmos ve Lysimakhos'unda katkılarına değinmektedir. Antik kaynakların yanında son dönem arkeolojik kazılarında elde edilen verilerde B. İskender'in seferinin hemen sonrasındaki dönemde Pagos'da bir akropol kalesi oluşturulduğunu göstermektedir. Roma dönemi boyunca kullanıma devam edildiği ve içerisinde çeşitli kamu yapıları da barındırdığı öngörülen akropol, Bizans dönemi süresince ise kentin savunulmasında önemli bir yapı olarak birçok kez yenilenmiştir ve son şeklini alması 13. yy. kadar uzanmıştır. Aydınoğlu beyliğiyle başlayan Türk döneminden sonra özellikle F. S. Mehmet döneminde yapılan eklemelerle kullanımına devam edilen yapı önemini 17.

yüzyıl sonlarına kadar korumuştur. Ayrıca Orta/Geç Bizans döneminde inşa edilmiş bir yer altı sarnıcı ve farklı evrelerden kalma bazı bölümleri ayakta olan Kale Mescidi, Kadifekale içerisindeki sivil yapılar olarak günümüzde yer almaktadır.

Tezin ana konusu içerisinde öncelikle Smyrna Akropolü/Kadifekale'nin en fazla kalıntı ve farklı evre ile temsil edilen savunma yapıları ele alınmıştır. Yazınsal kaynaklar, mimari kalıntılar ve arkeolojik buluntuların ayrı ayrı değerlendirilmesiyle elde edilen veriler sayesinde yapı evrelerinin genel olarak anlaşılması sağlanmış ve mevcut kalıntıların birbirleriyle olan aidiyetliklerine ışık tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Akropol, Smyrna, Pagos Tepesi, Akropol Kalesi, Kadifekale, B. İskender ve Diadokları, Savunma Yapıları, Sivil Yapılar.

ABSTRACT
Master's Thesis
CONSTRUCTION PHASES OF THE ACROPOLIS OF SMYRNA
(KADİFEKALE)
Hakan Göncü

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Archaeology
Archaeology Program

Acropoleis were one of the most important factors of the cities during Hellenistic and Roman periods as sign of independence and a source of reputation. Built on top of hills and surrounded by city walls acropoleis offered protection for the people in times of need and at the same time served as watch towers for the roads coming to the city. Different cult buildings dedicated to the protecting gods and goddesses of the city were also found on the acropoleis.

Acropolis of Smyrna was built on Mound Pagos and outskirts, today called Kadifekale, in Hellenistic Period. While some ancient sources point to Aleksandros III as the founder of the new city others also mention the Diadochi, Antigonos Monophthalmos and Lysimakhos' contributions. Recent archaeological findings indicate that a citadel on Pagos was built right after Aleksandros III's Asian campaign. It is thought that acropolis of Smyrna, used throughout the Roman Period and housed various public buildings, has been restored many times in Byzantine Period as important factor in the defense of the city and took its final form in 13th century. Acropolis has been an important part of the city until the end of the 17th century and many additions has been made to the buildings during the Turkish Period of the city starting with Aydinids and especially during the reign of Mehmed II (Sultan Mehmed the Conqueror). A cistern built in Middle/Late Byzantine Period and a mosque is the remaining civil buildings on Kadifekale today.

This thesis focuses on the defensive buildings on the Acropolis of Smyrna/Kadifekale which has the most numerous remains from different periods. Studying written sources, archaeological remains and findings from the excavations enables us to understand the construction phases and the relation between the various remains on Kadifekale.

Keywords: Acropolis, Smyrna, Mound Pagos, Citadel, Kadifekale, Aleksandros III and Diadochi, Defensive buildings, Civil buildings

SMYRNA AKROPOLÜ (KADİFEKALE) YAPI EVRELERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
AKROPOL KAVRAMI VE AKROPOLLERİN ORTAYA ÇIKIŞI	
	5
İKİNCİ BÖLÜM	
HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ KENTLERİNDEN AKROPOL	
ÖRNEKLERİ	
	9
2.1. Pergamon Akropolü	10
2.2. Atina Akropolü	12
2.3. Metropolis Akropolü	14
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
SMYRNA AKROPOLÜ / KADİFEKALE	
	16
3.1. Akropol Kalesi / Kadifekale	21
3.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Sur Duvarları ve Kulelerin İnşa ve Onarım Evreleri	24
3.2.1. Hellenistik Dönem	24

3.2.2. Roma Dönemi	26
3.2.3. Ortaçağ Dönemi (İ.S. 5. Yüzyıl- 1453)	29
3.2.3.1. Geç Roma / Erken Bizans Evresi	
3.2.3.2. Orta Bizans Evresi (İ.S. 842-1204)	
3.2.3.3. Geç Bizans / Erken Osmanlı Evresi	

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SMYRNA AKROPOLÜ/KADİFEKALE YAPILARINDA KULLANILAN YAPI MALZEMELERİ ve DUVAR ÖRGÜ TEKNİKLERİNE İLİŞKİN GÖZLEMLER

4.1 Taş	41
4.1.1. Blok Taş Kullanılan Örgüler	41
4.1.2. Parça Taşlar(Moloz Taşlar) Devşirme Malzemeler ve Tuğla	42
4.1.2.1.-1.Grup: Almaşık Örgülü Duvarlar	42
4.1.2.2.-2.Grup: Derzleri Yoğun Harçlı Parça Taş (Moloz Taş) ve Kaba Yontu Taş Örgü Duvar Tekniği	43
4.2. Tuğla	43
4.2.1. Sur Duvarları ve Kulelerin Cephelerinde Örgü Malzemesi Olarak Tuğla Kullanımı	44
4.2.2. Sur Duvarları ve Kulelerin Cephelerinde Derz Dolgu Malzemesi Olarak Tuğla Kullanımı	44
4.2.3. Tonozlu yapılar ve Kapılarda Tuğla Kullanımı	44
4.2.4. Sur Duvarlarında ve Kulelerde Dekoratif Tuğla Kullanımı	45
4.3. Ahşap	46

BEŞİNCİ BÖLÜM

KULELER ve BAĞLANTI DUVARLARI

5.1.1 Smyrna Akropolü Kadifekale’de Görülen Kule Tipleri	48
--	----

5.1.1 Dairesel Planlı Kuleler	49
5.1.2. Çok Köşeli Kuleler	50
5.1.3. Dörtgen Biçimli Kuleler	51
5.2. Kuleler ve Bağlantı Duvarları	51

ALTINCI BÖLÜM

KAPILAR

	66
6.1. Kuzeybatı Kapı (Ana Giriş)	66
6.2. Kuzey Kapı	69
6.3. Doğu Kapı	70
6.4. Güney Girişler	70

VII. SMYRNA AKROPOLÜ/KADİFEKALE'NİN SİVİL YAPILARI

	72
7.1. Büyük Sarnıç ve Diğer Su Yapıları	72
7.2. Kale Mescidi	74
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	85

Kısaltmalar

AJA: American Journal of Archaeology

F.D.E: Fars Dili Edebiyatı

İ.B.B. : İzmir Büyükşehir Belediyesi.

IESCA: International Earth Science Colloquium on the Aegean Region

IstForsch: Istanbuler Forschungen

IstMitt: Istanbuler Mitteilungen

KST: Kazı Sonuçları Toplantısı

TTK: Türk Tarih Kurumu

Tablolar Listesi

Tablo 1: Smyrna Akropolü/ Kadifekale Surlarında Görülen Teknikler.

Tablo 2: Kuleler ve Kulelerin Ölçü, Çap Değerleri Tablosu.

Şekiller Listesi

Şekil 1: Hacılar Tabaka II siper duvarı.

Şekil 2: Mersin Yumuktepe Tabaka XVI.

Şekil 3: Mikenai Akropolü Aslanlı Kapı.

Şekil 4: Erken Yunan Kentleri Haritası İ.Ö. 700-600.

Şekil 5: İ. Ö. 7.Yüzyılda Bayraklı Höyüğü.

Şekil 6: Hellenistik ve Roma Dönemi Ege Kıyılarındaki Antik Kentler Haritası.

Şekil 7: Pergamon Akropolü.

Şekil 8: Pergamon Hellenistik Dönem Eumenes Doğu Surları (Garnizon Duvarı)

Şekil 9: Pergamon Surları, Üstte Philetarios, Altta ise Eumenes surlarından Örnekler.

Şekil 10: Pergamon Eumenes Surları.

Şekil 11: Pergamon Geç Roma Surları.

Şekil 12: Pergamon Akropolü Kuzey Bölümünde 13. yüzyıl Bizans Surları ve Kuleleri.

Şekil 13: Myken Dönemi Atina Akropolü.

Şekil 14: Hellenistik, Roma Dönemi Atina Akropolü.

Şekil 15: Metropolis Akropolü ve Kent Planı.

Şekil 16: Metropolis Hellenistik Dönem Sur Kalıntıları.

Şekil 17: Günümüz İzmir’inde Bazı Antik Yapıların Konumu.

Şekil 18: Eski ve Yeni Smyrna Kentlerinin Konumu.

Şekil 19: Ön yüzünde Roma İmp. Marcus Aurelius (İ.S. 161-180). portresi, arka yüzünde İskender’in rüyasının illüstrasyonu yer alan bronz Smyrna sikkesi.

Şekil 20: İ. Ö. 1. Binde İzmir ve Civarı yapılaşmaların olduğu yerler haritası.

Şekil 21: Smyrna Akropolü buluntusu, üzerinde kazıma olarak “*Artemis için*” yazılı siyah firnisli kase (İ.Ö. 4. yy. İlk çeyreği)

Şekil 22: Smyrna Akropolü surları 2012 vaziyet planı üzerinde 2009-2012 kazı alanı.

Şekil 23: Smyrna Akropolü Güney Sur Hattı Hellenistik Dönem bosajlı surlar.

Şekil 24: Smyrna Akropolü Güney Sur Hattı Hellenistik Dönem bosajlı surların üst açıdan doğu yönde uzanımı.

Şekil 25: Smyrna Akropolü Güney Sur Hattı Hellenistik Dönem bosajlı surlar duvarlarında atkı taşı ve duvar dolgusu detayı.

Şekil 26: Kule 1-Kule 2 arası Hellenistik Dönem bosajlı sur kalıntılarının güney cepheden görünümü.

Şekil 27 A-B: Alabanda(Solda) ve Priene(Sağda) kentinden rektogonal ve trapezoidal blokların bir arada kullanıldığı sur duvarları örneği.

- Şekil 28:** Altınpark Arkeolojik Alanı genel görünümü ve Roma Dönemi kalıntıları.
- Şekil 29:** Smyrna Akropolü surları 2012 vaziyet planı üzerinde Hellenistik ve Geç Roma /Erken Bizans Dönemi sur kalıntılarının konumu.
- Şekil 30:** Kule 2-Kule 7 arası sur duvarına ait fotoğraf üzerinde dönemsel ayrımların gösterimi.
- Şekil 31:** Kule 1 batı cepheden fotoğrafı ve bölümlerinin yükseklik değerleri.
- Şekil 32:** 1856 tarihli Storari Planı.
- Şekil 33:** Storari Planı üzerinde III Mikhael dönemi güneybatı kent surları.
- Şekil 34:** Kadifekale rekonstrüksiyonu ve üzerinde kale kapılarının konumu.
- Şekil 35:** Kadifekale İç Kale ve kuleleri.
- Şekil 36:** Teknik III Karşılaştırmaları. Kule 6 Örneği (Solda) ve Kule 3 Örneği(Sağda).
- Şekil 37:** İç kale Bağlantı Duvarlarının Dış Surlarla Birleşme Yerleri.
- Şekil 38:** Kadifekale rekonstrüksiyonu ve üzerinde F.S. Mehmet Dönemi İç Kale
- Şekil 39:** 1907 yılına ait bir fotoğrafta F.S. Mehmet Dönemi İç Kaleyi oluşturan Kule 8 - batı sur hattı arsındaki duvar.
- Şekil 40:** İç kale Kulelerinden Kule 1(solda) ve 2(ortada) bağlantı duvarları panoramik görünüm.
- Şekil 41:** Kule 1 plan çizimi.
- Şekil 42:** Kule 1 cephesinde blok taş aralarında yatay ve dikey olarak yerleştirilmiş tuğla plakalar.
- Şekil 43:** Kule 3 (üstte) ve Güney Kapı' da (altta) yer alan tuğla kasetler (çerçevelemeler).
- Şekil 44:** Kule 3'ün Kule 4(solda) ve Kule 2 (sağda) ile olan bağlantı duvarlarında tuğla hatlı bant geçişleri.
- Şekil 45:** Kule 25-24 arası sur duvarı ve üçgen destek payandasında örgü malzemesi olarak tuğla kullanımına örnek.
- Şekil 46:** Tuğlanın sur duvarları ve kulelerin cephelerinde derz dolgu malzemesi olarak kullanımına Kule 1'den örnekler.
- Şekil 47:** Kale Sarnıcı'ndan tuğla kemerli taşıyıcı detayı.
- Şekil 48:** Güney sur hattı tuğla kemerli Güney Kapı ve rekonstrüksiyonu.
- Şekil 49:** Kule 3 cephe fotoğrafı.
- Şekil 50:** Kule 3 ve tuğla Hayat Ağacı cephe süslemesi.
- Şekil 51:** Kule 3'ün batı cephesinde yer alan monogram(?) ve çizimi.
- Şekil 52:** Kule 2 ve güney cephesinde yer alan küçük tuğla kemer.
- Şekil 53:** Kule 7 arka duvarı (solda) ve Kule 8'e uzanan bağlantı duvarı köşesi cephelerinde görülen iskele delikleri ve ahşap kalıntıları.

- Şekil 54:** Kule 9 ve ahşap iskelelere ait kalıntılar.
- Şekil 55:** Güney sur hattı Kule 7-28 arasındaki sur duvarı kesitinde görülen dikine uzanan ahşap hatıllara ait izler.
- Şekil: 56 A-B:** Kule 28 ve kulenin doğu bağlantı duvarı referans alınarak oluşturulmuş ahşap hatıl kullanımına ilişkin 3D modelleme. Sur dışı(üstte) ve sur içi görünüm.
- Şekil 57:** Batı sur hattı kule 10-11 arası sur duvarı ve ahşap hatıl boşluklarına ait detaylar.
- Şekil 58:** Kale sarnıcı iç bölümünde taşıyıcılar arasındaki geri hatıllarına ait boşluklar.
- Şekil 59:** Kadifekale kulelerinde uygulanan dairesel plan örnekleri.
- Şekil 60:** Çok köşeli plana sahip küllere örnek Kule 8'e ait plan çizimi.
- Şekil 61:** Wiener planından alıntı kule 23-27 arası çok köşeli plana sahip kuleler.
- Şekil 62:** Güney sur hattı 2012 buluntusu yeni kule (Kule 29) vaziyet ve plan çizimleri.
- Şekil 63:** Kule 1 Tuğla Hatıl Bantlar Detay Fotoğrafı.
- Şekil 64:** 19. yüzyıl sonlarında Kadifekale'nin görünümü.
- Şekil 65:** Kule 1, kule odasına girişi sağlayan kapı
- Şekil 66:** Kule 1'in batısında yer alan ön savunma duvarına(hisar) ait kalıntılar.
- Şekil 67:** Ön savunma duvarının konumu ve 19. yüzyıl başlarında kalıntıların görünümü.
- Şekil 68:** Kule 2 ve Hellenistik Dönem Çevre duvarının yönelimini gösteren 1900 (üste) tarihli ve güncel fotoğraflar fotoğrafın karşılaştırılması.
- Şekil 69:** Kule 1- kule iki sur duvarında yer alan trapezoidal bloklardan bazıları.
- Şekil 70:** 1900 yılında Kule 1, 2 arası bağlantı duvarı ve Teknik III ile oluşturulmuş bölümleri.
- Şekil 71:** Kule 2-7 arası sur duvarı seyirdim yeri ve korkuluklar.
- Şekil 72:** 20. yüzyıl başlarında Kule 3 ve İç Kale bağlantı duvarları.
- Şekil 73:** Günümüzde iç kaleye girişin sağlandığı kapı.
- Şekil 74:** Kule 1-4 ve bağlantı duvarının 1930'larda ve günümüzdeki görünümleri.
- Şekil 75:** Storari, Saad ve Wiener Planlarına göre Kadifekale surlarının karşılaştırılması.
- Şekil 76:** 1930'lu yıllarda Kule 6 ve bağlantı duvarları, ve güncel fotoğrafın karşılaştırılması.
- Şekil 77:** 1930'lu yıllarda Kule 6 ve kuleye çıkan basamakların kuzey cepheden fotoğrafı.
- Şekil 78:** 1930'lu yıllara ait Kantar-Nauman ekibi tarafından çekilmiş bir fotoğraf üzerinde batı sur hattı ve Kule 6,9.
- Şekil 79:** Güney sur hattında erken ve geç sur hatlarının yönelimi
- Şekil 80:** Sur içinden kule 7 doğu cephesinin fotoğrafı ve daha erkene tarihli kule temel kalıntılarının konumu.
- Şekil 81:** Kule 7(solda) ve Artburgaz Kalesi duvar köşeleri detayı.

Şekil 82: Wiener Planı referans alınarak hazırlanmış kalenin güneybatı bölümünün son evre görünümüne ilişkin modelleme.

Şekil 83: 1930'lardan ve günümüzden Kule 8'in İç Kaleden fotoğrafı ve de kule odasına ait pencere(sağda) .

Şekil 84: Kule 8 basamaklar ve Kule 7'ye uzanan seyirdim yeri.

Şekil 85: 1891 yılına ait Kule 9 ve Kuzeybatı Kapının vaziyetine ilişkin fotoğraf.

Şekil 86: Kule 9'un 1907, 1932, 2012 yıllarına ait fotoğrafları. Ayrıca kulenin dairesel formlu güney bölümünün çöküşü ve yeniden inşa edilmiş halinin karşılaştırılması.

Şekil 87: Kule 10 ve kule giriş kapısı.

Şekil 88: Kule 9-12 arası sur hattı hava fotoğrafı.

Şekil 89: 19. yüzyıl sonlarında güneybatı cepheden Kadifekale.

Şekil 90: Kule 11 – Kule 10 bağlantı duvarı kesiti.

Şekil 91: Smyrna Antik Kenti Hellenistik ve Roma Dönemi yapıları haritası.

Şekil 92: Kule 1 kalıntıları ve kule odasına geçişin sağlandığı kemerli giriş.

Şekil 93: Kule 11 - Kule 12 bağlantı duvarında keskin duvar köşesine seyirdim yeri geçişi için oluşturulmuş kemerli bölüm.

Şekil 94: Storari Planının da yer alan kale kapıları.

Şekil 95: 1900 yılına ait bir hava fotoğrafı(üstte) ve günümüze ait uydu fotoğrafında Kadifekale ve civarının karşılaştırılması.

Şekil 96: Kule 23'e ait kalıntılar.

Şekil 97: Kule 23-24 bağlantı duvarlarına ait 3 planlı payandalar.

Şekil 98: Wiener'in Vaziyet Planı üzerinde basınçlı su borularının konumu.

Şekil 99: Kule 24-25 arası üçgen planlı payanda.

Şekil 100: Storari, Saad ve Wiener Planlarında göre güney sur hattı kalıntıları.

Şekil 101: Kule 28 ve kule odasına giden basamaklar.

Şekil 102: Güney sur hattı 2012 buluntusu Hellenistik kulenin üzerinde görülen Bizans Dönemine ait? dairesel planlı bir kuleye ait kalıntılar.

Şekil 103: Kule 29 pruva şeklinde işlenmiş köşe detayı.

Şekil 104: Pergamon Antik Kentinden pruva kesim dörtgen planlı bir kule.

Şekil 105: Güney sur hattı 2012 buluntusu Hellenistik kulenin bulunduğu sur hattının ve Kapının Storari Planına göre hazırlanmış rekonstrüksiyon denemesi

Şekil 106: Güney sur hattı 2012 buluntusu Hellenistik kulenin bulunduğu sur hattının Saad Planına göre hazırlanmış rekonstrüksiyon denemesi

Şekil 107: Sivri kemerli Kuzeybatı Kapı iç(solda) ve dış cephelerden görünümü.

Şekil 108: Kule 9'da yer alması gereken Apollon Portre'sine ait bir çizim ve fotoğraf.

Şekil 109: Kule 9'un 1932(solda) yılına ait fotoğrafı üzerinde Apollon Portresinin yer aldığı niş'e ait izler ve kulenin güncel fotoğrafı üzerindeki konumu.

Şekil 110: Kule 9 üzerinde portrenin konumuna ilişkin Chenavard'ın çiziminin aplikasyonu.

Şekil 111: Kule 26 ve tuğla kemerli Güney Kapıya ait kalıntılar.

Şekil 112: Wiener planı üzerinde tuğla kemerli Güney Kapının konumu.

Şekil 113: Kale sarnıcı genel görünüm fotoğrafı.

Şekil 114: Büyük Sarnıç plan çizimi.

Şekil 115: Kale Mescidi kuzeybatı cepheden görünümü.

Şekil 116: 1880 yılı kale mescidine bir fotoğraf.

Şekil 117: 1308 tarihli Eski Çine Ahmet Gazi Cami ve pencere detayı.

Şekil 118: Kale Mescidinin bölümlerine ait temel kalıntıları.

GİRİŞ

Smyrna kenti İ.Ö. 4. yüzyıldan itibaren antik kaynaklardaki adıyla Pagos Tepesi'nin denize bakan eteklerinde ve zirvesinde şekillenmeye başlamıştır. Büyük İskender'e dayanan kuruluş efsanesi ve bu efsaneye paralel seyreden arkeolojik bulgularıyla Smyrna, Hellenistik Dönem tarzına uygun planlanmış görkemli bir kentti. Antik dönemden günümüze ulaşan kaynakların birçoğu İskender'in kenti yeniden kurmasına dayalı efsanenin gerçekliğine sadık kalmış olmakla birlikte, halefleri Antigonos Monophtalmos ve Lysimakhos'un da katkılarından bahsetmektedirler. Tezin konusunu oluşturan Smyrna Akropolü'nde sur duvarlarına ait ilk tahkimatlar bu dönemde başlamaktadır. Sahip olduğu konumu göz önüne alındığında, kurulduğu çağda ihtiyaç duyulabilecek birçok avantajı bünyesinde barındıran Pagos Tepesi'nin yeni kent alanı için seçilmesinin tesadüfi olmadığı açıktır. Ayrıca Pagos, yeni kurulacak olan kente gelen tüm yolları ve körfezi gözetlemeye hakim bir konuma sahip olmasının yanında, birçok savunma gereksinimlerini karşılama anlamında da elverişli şartlara sahiptir.

Hellenistik Dönemde gelişen diğer birçok kent örneğinde olduğu gibi başlangıçta Pagos Tepesi'nde son sığınma yeri olarak hizmet verecek bir akropol kalesi oluşturulmuştur ve aynı zamanda bu kaleden denize kadar uzanan surlar ile tüm kenti içine alan bir savunma alanı inşa edilmiştir. Günümüzde ise bu surların Ortaçağ Dönemi'nden kalma, sınırlı sayıda arkeolojik veri gözlemlenebilmektedir. Ancak, literatürdeki bilgiler akropol ve kenti çevreleyen surların çeşitli dönemlerde işlevsizleşmesine rağmen Bizans hakimiyetinin sonlarına kadar kentin savunmasında hayati bir role sahip olduğu ortaya koymaktadır. Bizans hakimiyeti sonrasında kentin Türklerin eline geçmesinden 19. yüzyıl başlarına kadar Akropol Kalesi zaman zaman kentin savunulmasına yönelik gözlem amaçlı kullanılmıştır. Ancak, kenti çevreleyen surlar ise Osmanlı hakimiyeti sonrasında ise bu surlar zamanla önemini yitirmiş, hatta çeşitli yapılaşma faaliyetleri sırasında dönemin yapılarına inşaat malzemesi olarak antik kentin diğer önemli kamusal yapılarıyla ortak kaderi paylaşmıştır.

Kentin tarımsal hinterlandının genişliği ve limanı sayesinde sahip olduğu ticaret potansiyeliyle, Hellenistik Dönemde başlayan kuruluş aşamasını kısa sürede atlattığı düşünülmektedir. Kent Roma Dönemi sonlarına kadar hep yükseliş halinde kalmıştır. Kentin sahip olduğu bu imkanlar günümüze kadar kesintisiz iskan görmüş olmasının da ana nedenleridir.

İskender'in yeni Smyrna kentini kurma fikrini ortaya atan taraf olma tartışması bir yana, eldeki veriler göstermektedir ki; Antigonos Monophtalmos yeni kentin planlamasını başlatan, Lysimakhos 'da tamamlayan taraf olarak karşımıza çıkmaktadır.¹ Lysimakhos'un yönetiminde önemli yapılaşma faaliyetlerini tamamladığı anlaşılan kente Kral; (kısa süreliğine kullanılmış olsa da) kızını *Eurydike*'nin adını vermiştir.² Bu durum kralın aynı zamanda kentin imarı konusunda ne denli büyük bir paya sahip olduğunun göstergesidir.³ Yine bu dönemle ilgili kent Strabon'un aktardıklarına göre Ephesoslular'ın tavsiyesiyle⁴, Vitruvius'un aktardıklarına göre ise Kral ve eşi *Arsinoe*'nin iyi niyetleri sayesinde *İon Birliğine* katılmıştır.⁵ Lysimakhos'un öldürülmesi sonrasında Smyrna Batı Anadolu'nun tamamıyla birlikte Selevkos hakimiyetine girmiş ve artan Ptolemaios baskılarına karşılık uzun bir dönem yine de kralına sadık kalmıştır.

İ.Ö. 3. yüzyıl sonlarına doğru Smyrna, Selevkos yandaşlığını bir kenara bırakıp Batı Anadolu'da gittikçe güçlenen Pergamon kralı I. Attalos' a bağlılık yemininde bulunur. Aynı zamanda İ.Ö. 2. yüzyıldan itibaren Roma ile ortak çıkarlar neticesinde yakınlaşmaya başlayan Smyrna yine aynı dönemde Selevkos Kralı Antiokhos III'ün baskılarına karşı boyun eğmemiştir.⁶ Smyrna Antiokhos'un İ.Ö. 190 yılında Magnesia Savaşı'nda, Pergamon Kralı Attolos'a yenilmesinin ardından

---

¹ H, S, Lund., **Lysimachus "A Study in Early Hellenistic Kingship"**, Routledge Press, London, 1992, s. 175

² C. S. Cadoux, **İlkçağ'da İzmir: Kentin, En Eski Çağlarından İ.S. 324'e Kadar Tarihi**, (Çev. Bilge Umar), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s 146

³ Eurydikeia adına basılan kent sikkelerini *Milne* İ.Ö. 288-281 yıllarına tarihlemiştir bu sikkelerin ön yüzünde prensesin bir portresi arka yüzünde de sıklıkla bir tripot kazan yer almaktadır. (kaynak: J, G, Milne. The Autonomous Coinage of Smyrna, *NumChron* ,5/3: s.1-30.)

⁴ Strabon, **Geographika**, "**Antik Anadolu Coğrafyası**", Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 2005, XIV.1.37, s. 185

⁵ Vitruvius. **Mimarlık Üzerine On Kitap**, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s.72

⁶ E. Doğer, **İzmir'in Smyrna'sı: Paleolitik Çağ'dan Türk Fethine Kadar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011 s.102

Pergamon Krallığı egemenliğine girdi. III. Attolos'un ölümü ve Pergamon Krallığı topraklarını miras yoluyla Roma yönetimine bırakmasına rağmen ayaklanan Aristonikhos'a hiçbir şekilde destek vermeyen kent, Roma'dan özgür kent statüsü kazandı ancak, İ.Ö. 129 da Ephesos merkezli Roma'nın Asia Eyaleti kurulunca özerkliğini kaybedip Roma hakimiyetine girdi. Augustus yönetiminden itibaren başlayan Pax-Romana (Roma Barışı) sürecini Smyrna sorunsuz bir şekilde ve sürekli gelişerek geçirdi.⁷ Bu sürecin başlarına ait kaynaklardan yola çıkarak kentin surlarının dışına taşığı, Akropol kalesinin ise varlığını sürdürdüğü ve kullanımına devam edildiği anlaşılmaktadır.

İ.S. 4. Yüzyılda Batı Anadolu kıyılarına ulaşan Got akınlarıyla başlayan sürekli siyasi karışıklık ve savaş dönemiyle beraber dağılan güven ortamı olasılıkla birçok kentte olduğu gibi Smyrna'nın da tekrar surlarla çevrilmesine neden oldu.⁸ Akropol Kalesi bundan sonraki Ortaçağ süreci boyunca konumu gereği savunmanın en önemli yapısı olma özelliğini devam ettirmiştir. Anlaşılan bu süreç içerisinde akropol surları, özellikle Bizans evresinde birçok kez tahribe maruz kalmış ve kimi zaman onarılması yeterli olmuş kimi zamanda büyük oranda yeniden tahkim edilmek zorunda kalmıştır. Akropol Kalesi veya Kadifekale'ye ait en fazla kalıntının günümüze ulaştığı bu uzun dönem boyunca kullanımına devam edilen kent surları ise Osmanlı'nın Anadolu hakimiyetini kurmaya başladığı dönemde son kez Aydınoğlu Cüneyt Bey tarafından savunmaya dönük olarak güçlendirilmiştir.⁹ Osmanlı Dönemi'yle beraber yeni yapılaşmalarda kullanılan kent surlarının aksine Kadifekale'nin kullanımına Osmanlı Döneminde gerçekleşen çeşitli ilave ve onarımlarla devam edilmiştir ve yapı 16. yüzyıla kadar önemini korumuştur.

16. yüzyıl sonlarına doğru ıssızlaşmaya başlayan kale 17. yüzyıla kadar son şeklini korumuştur. Bazı bölümleri 19. yüzyıl sonlarına kadar çeşitli yapılaşma

---

⁷ Doğer, s. 111.

⁸ W. Liebeschuetz., "Antik Kentin Sonu", **Geç Antik Çağda Kent**, (Ed. J. Rich) Çev. S. Güven – E. Güven, Homer K. itabevi, İstanbul, 1999, s. 1-33.

⁹ M. Doucas, **Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462**, (Çev. B. Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, s. 93-94.

faaliyetlerinde kullanılmak üzere tahrip edilmiş olan kalenin, bazı bölümleri ise bakımsızlık nedeniyle çökmüştür.

Günümüzde Kadifekale olarak adlandırılan antik Smyrna kentinin Akropol Kalesi, Hellenistik Dönemden Osmanlı Dönemine kadar çeşitli yapı ve onarım evreleri barındırmaktadır. Ayrıca kale içerisinde bir dönem Smyrna ahalisinin su ihtiyacının önemli bir bölümünün karşılanmasında kullanılmış bir sarnıç ve son olarak Osmanlı Dönemi'ne ait ancak, bazı bölümlerinin daha erken bir geçmişe de sahip olması muhtemel bir mescidin çeşitli kalıntıları yer almaktadır.

Bu çalışmada temel amaç Pagos Tepesi zirvesinde ve eteklerinde Hellenistik Dönem başlarında kurulan yeni Smyrna kentinin hemen hemen her dönem savunulmasında en önemli konuma sahip Akropolü'nü, tarihsel süreç içerisinde mimari, epigrafik ve arkeolojik veriler ışığında ele alarak yapı evrelerini ve mevcut kalıntıların birbirleriyle olan aidiyetlerini açıklamaktır. Tez bölümlerinde, öncelikle akropollerin ve akropole bağlı savunma ve sivil mimarinin gelişimine, çeşitli antik dönem kentlerinden örneklerle değinilecektir. Ardından Smyrna Akropolü/ Kadifekale başlığı altında, Akropol Kalesi ve sivil yapılarının evresel olarak günümüze kadar gelişi, tarih kaynaklarından ve antik yazınlardan da yola çıkarak kronolojik olarak ele alınacaktır. Son olarak Akropol Kalesi'nin ayakta olan bölümleri inşa malzemeleri ve teknikleri açısından değerlendirilecek; ayakta olmayan bölümler için ise başta Storari ve Saad Planı olmak üzere, son dönemlerde kaleyle ilgili en kapsamlı çalışmayı gerçekleştirmiş olan Wiener'in tespitlerinden yararlanılacaktır. Elde edilen bulguların mimari kalıntılar ve son dönem kazılarında elde edilen verilerle olan uyumluluğu irdelenecektir.

I. AKROPOL KAVRAMI VE AKROPOLLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

Geçmiş çok eskilere dayanan birçok kentin sahip olduğu *akropolis*; Yunanca “ἄκρος” (Yukarıda bulunan) “πόλις” (Şehir) kelimelerinin birleşiminden türetilmiş olup etimolojik olarak "Yukarıdaki Şehir" anlamına karşılık gelir.¹⁰

İnsanlık tarihi boyunca; göçebe hayattan yerleşik hayata geçen topluluklar Neolitik Dönemden itibaren kendilerini savunmaya yönelik olarak mimari bir arayış içerisinde olmuşlardır. Örneğin; *Çatalhöyük* Erken Neolitik yerleşmelerinde evlerin birbirlerine dayanmasıyla oluşturulmuş düz set, aynı zamanda bir savunma duvarı işlevi de görüyordu.¹¹ Yine aynı dönemde *Çatalhöyük* örneğine benzer bir düzene sahip olan *Hacılar Tabaka 2*’ de ek olarak bir de siper duvarının varlığı tespit edilmiştir(Şekil 1).¹²

Anadolu’da *Kalkolitik Çağ*’a gelindiğinde yerleşim yerlerinde artık direkt olarak savunmaya dönük yapılarının inşa edilmeye başlandığı ve çeşitli savunma stratejilerinin ortaya çıktığı görülebilmektedir. Mersin *Yumuktepe* Anadolu’da bilinen en eski ve kurallı olarak inşa edilmiş savunma düzenine sahip yerleşimdir. Kazılar neticesinde yaklaşık 2 metre yüksekliğe kadar koruna gelmiş olan savunma duvarı, 1,5 metre kalınlığa sahiptir. Klasik Çağ savunma yapılarında sıkça uygulanan testere biçimli çıkmalar, ok atma pencereleri ve mazgal dişi gibi uygulamalara en erken burada rastlanmaktadır(Şekil 2).¹³

Erken Yunan toplumlarında ise kentsel yerleşimler denizden gelebilecek saldırıların savuşturulabilmesi amacıyla yüksek alanlar üzerine yoğunlaşmıştır. Miken medeniyeti döneminde kral sarayları akropol üzerine inşa edilirdi. Özellikle gerçekleştirilecek korsan saldırıları korkusuyla deniz kıyısından çok tarımsal ovalara yakın olan bir tepenin yanına kurulan başlıca tipik Myken kentlerine örnek olarak başkent Mykanæ (Şekil 3) de dahil olmak üzere Tiryns, Atina ve Küçük Asya’da

¹⁰ A.W. Lawrance, **Greek Aims in Fortification**, Clarendon Press, Oxford, 1979, s.130.

¹¹ R. Naumann, **Eski Anadolu Mimarlığı**, (Çev. B. Marda) T.T.K Yayınları, Ankara, 2007, s. 494.

¹² Nauman, s. 247.

¹³ Nauman, s. 247-249.

Klophon kenti gösterilebilir. Dönemin önemli kentleri arasında sadece Sparta ve Troia'da yüksek bir akropole bağlı bir savunma sistemine ihtiyaç duymamıştır, çünkü bu kentleri çevreleyen dağlar savunulmaları için mükemmel bir doğal korunak sağlamaktaydılar(Şekil 4).¹⁴

Bilinen en eski Yunan kent duvarları örneği Bayraklı Höyüğü'nde yer almakta olup İ.Ö. 9. yüzyılın ortalarına tarihlenmektedir(Şekil 5).¹⁵ Ege kıyılarında ve adalarda yer alan diğer yerleşimlerin surlarla çevrilmesi ise İ.Ö. 7. yüzyılı bulmuştur.¹⁶ Henüz akropol kalesine sahip olmayan bu yerleşimlerde neredeyse nüfusun tamamı surlar içerisinde ikamet etmekteydi ve çokta kalabalık olmayan bu yerleşimler güçlendirilmiş birer köy ya da kasaba olarak değerlendirilebilir.

Antik kentler kurulurken yer seçiminde korunaklı bir tepe seçilip onun sırtına dayandırılmış bir kent siyasal yönetim ve savunma açısından avantajlı bir konuma sahip oluyordu.¹⁷ *Aristoteles*, ideal bir kentin bütün sivil ve askeri faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesine uygun bir konuma sahip olması gerektiğini vurgular. Ona göre; savunmaya yönelik olarak askerlerin kolayca hücumla geçebileceği ama saldırıda bulunular için yaklaşılmaması ve kuşatılması zor bir yer olmalıdır kent.¹⁸ Ayrıca şu aktarımından, bir kentin korunmasındaki en büyük rolün, sahip olduğu surlara ait olduğu anlaşılmaktadır;

*“O halde, eğer sistemimizi koruyacak ve zulmün ve baskının acılarından kaçınacaksak, surların sağlayabileceği en üstün korumanın, aynı zamanda en iyi askeri tedbir olduğunu kabul etmeliyiz”.*¹⁹

Romalı Mimar *Vitruvius*'un bir kent oluşturulurken hangi temel ilkelerin gözetilmesi gerektiği hususundaki verdiği bilgiler göz önüne alındığında, Smyrna

---

¹⁴ D. Sacks, **Encyclopedia of the Ancient Greek World**, Revised Edition, Published by Fact on File, New York, 2005, s. 04.

¹⁵ E. Akurgal., Eski İzmir I “Yerleşme Katmanları ve Athena Tapınağı” (3. Baskı) Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997, s. 27.

¹⁶ M. Akurgal, Smyrna “Devlet Kent” *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, Sayı V, Şubat 2002, s. 212.

¹⁷ N. Fields, **Ancient Greek Fortifications 500-300 BC**, Osprey Publishing Midland House, Oxford, 2006, s.10

¹⁸ Aristo, **Politika**, (Çev. Ersin Uysal) Dergah Yayınları, İstanbul, 2007, VII. Kitap s.243.

¹⁹ Aristo, VII. s.245.

dahil birçok antik kentin erken dönemlerden itibaren bu ilkelere uygun bir şekilde geliştiği görülebilmektedir.

*Çok sağlıklı bir arazi seçimi öncelik taşır. Bu arazi yüksek olmalı, sis ve kırağı yapmamalı, ne fazla sıcak, ne de fazla soğuk olmalı, ılımlı bir iklim bulunmalıdır; ayrıca çevresinde bataklıklar olmamalıdır. Çünkü eğer gün doğarken kent yönünde esen sabah esintileri, bataklıklardan getirdikleri sislerin içerisine karışan bataklık yaratıklarının zehirli nefeslerini kent sakinlerinin vücutlarına taşırsa, bunlar araziye sağlıksız kılar. Kent sahil kıyısı güney ve kuzeye bakıyorsa yine sağlıklı olmayacaktır; çünkü, yazın güney semaları gün doğarken ısınır ve gün ortasında kızgın bir ısıya ulaşır; batı cepheleri ise gün ortasında sıcak olur, akşam saatlerinde de alev alev yanar.*²⁰

İ.Ö. 8. yüzyıldan itibaren Yunan dünyasında başlayan gelişme döneminin İ.Ö. 7. ve 6. yüzyıllar boyunca devam etmesiyle beraber Klasik Yunan kentlerinin ana çizgileri sağlam bir biçimde kuruldu. Kent savunma surlarının yaygınlaşmasıyla kentlerde yaşayanlar için bir sığınma yeri olan akropol özellikle kentin koruyucu tanrısına adanmış bir kült merkezi haline de geldi.²¹ Yine bu kuruluş döneminden sonra zamanla ve siyasal düzen içerisinde aristokratların rollerinin değişmesiyle beraber akropoller artık canlı bir çekirdek ve kentin merkezi olmaktan çok yeri geldiğinde kale görevi gören bir sığınma alanına dönüştüler. Artık bir kenti savunmada en önemli unsur akropol değil şehri çevreleyerek kuşatan sur duvarlarıydı. Kentlerin sınırlarının genişlemesiyle beraber akropollerden savunma yapısı olarak vazgeçilebilmekteydi.²²

Klasik Çağa gelindiğinde, dönemin siyasal kargaşalarından ve Pers baskılarından dolayı Batı Anadolu'da ve Yunanistan kıyılarında önemli bir mimari

---

²⁰ Vitruvius, s.12.

²¹ E. J. Owens, **Yunan ve Roma Dünyasında Kent**, (Çev. C. Bilsel), Homer Kitapevi, İstanbul, 2000, s. 19.

²² R. E. Wycherley, **Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu ?**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2011, s. 25.

faaliyet yok denecek kadar azdır.²³ Hellenistik Dönemle birlikte ise artık birçok kent hem akropolünde hem de kent çevresinde surlara sahipti.

---

²³ A. M. Mansel, **Ege ve Yunan Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011, s.367- 368.

II. HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ KENTLERİNDEN AKROPOL ÖRNEKLERİ

İ.Ö. Geç 4. yüzyılda Hellen kültüründe Makedon komutanı İskender'le başlayan bağımsızlık hareketi sonrasında Anadolu'daki birçok kentete anıtsal niteliğe sahip kamusal yapılar inşa edilmiştir. Ayrıca yine bu kentler surlarla da tahkim edilerek güvenlikleri sağlanmıştır(Şekil 6).²⁴ Hellenistik Dönemde bu yönde inşa edilen Smyrna Akropol Kalesi ve kent surları örneğinin yanında, Metropolis Akropolü surları, Lysimakhos'un Ephesos' da yaptırdığı Panayır Dağı ve Bülbül Dağı surları, Pergamon surlarındaki yenileme ve eklemeler, Alinda, Alabanda ve Priene'deki tahkimatlar Küçük Asya'da önde gelen savunma mimarisine dönük faaliyetlerdir. Hellenistik Dönem, Batı Anadolu'sunda özellikle Lysimakhos döneminde zirve yaptığı görülen kentleşme faaliyetleri sonucunda; her ne kadar kalıcı bir Krallık kurma konusunda başarısız olsa da, ölümü sonrası bölünen topraklarda Lysimakhos'un tahkim ettiği kentlerin çoğu bir arada kalmaya ve kendilerini savunmaya yaklaşık bir asır daha direnmişlerdir.²⁵

Hellenistik ve Roma dönemlerinde akropol kentin bağımsızlık sembollerinden biri olmasıyla birlikte, aynı zamanda savaş durumlarında kent halkı için son bir güvenli sığınak olma vazifesini *Pax Romana*' ya kadar kesintisiz sürdürmüştür.²⁶ Özellikle Hellenistik Dönem süresince Anadolu'daki birçok kentin çevresi surlarla çevrilmiş ve akropol kalesi inşa edilmiştir. Tepe eteğinde kurulmuş olan Atina, Perge Aspendos ve Dura-Europos gibi şehirler de akropol önünde yayılmaktaydılar(Şeki 5). Priene, Latmos Herakleia'sı, Akro-Korinth, Argos ve Ptolemaios gibi örneklerde ise şehir bir tepeye yaslandırılmış ve bu tepe üzerinde de bir iç kale yer almaktadır.²⁷ Ayrıca tüm bu örneklerde kentlerin koruyucu tanrı veya tanrıçalara adanmış çeşitli anıtsal kült yapıları da yer almaktaydı.

²⁴ K. S. Nossow, **Greek Fortifications of Asia Minor 500 – 130 B.C.(From the Persian Wars to the Roman Conquest)**, Osprey Publishing Limited, Oxford, 2009, s.12

²⁵ Lund, s.176

²⁶ Owens, s. 3,151.

²⁷ A. Akarca, **Şehir ve Savunması**, T.T.K. Yayını, Ankara, 1998, s. 132.

2.1- Pergamon Akropolü

Pergamon kentinin akropolü çevre araziden ayrılmış dik bir tepeden ibarettir. Tepenin ovidan yüksekliği 275 metre, deniz seviyesinden yüksekliği ise 335 metredir. Akropol tepesinin üzerinde yaklaşık 280 x 120-180 metre ölçülerinde değişen yapılaşmaya müsait bir alan vardır(Şekil 7).²⁸ Kazılarda ele geçen seramik buluntulardan yola çıkarak kentin akropol tepesinde en erken İ.Ö. 8. yüzyıla tarihlenebilecek bir yerleşimin var olduğunu anlaşılmaktadır.²⁹ Pergamon Krallığı kurulmadan önceki devirlerde, güney ve batı tarafının surlarla çevrili olduğu tespit edilmiş bir kale akropol üzerinde yer almaktaydı. Kale duvarlarının Traianus ve Athena tapınaklarının güneyinden geçtiği ise diğer bir tespittir. İskender sonrası Anadolu'nun büyük bölümünün yeniden inşa edildiği dönemde Lysimakhos döneminde akropol kalesi, agora ve 'Kurucu Temenosu' denen yapıyı da içine alacak şekilde, polygonal taşlardan örülmüş bir surla güneye doğru genişletilmiştir.³⁰

Pergamon akropolüne yaklaşık 5 metre genişliğinde bir ana yol ile güney kapıdan ulaşılmaktaydı.³¹ Antik Pergamon kentinin idari, kültürel ve dini açıdan kalbi neredeyse her dönemde akropol olmuştur. Doğu yönde dışa eğilerek kuzey-güney yönlerde uzanan bir yayı andıran akropolis üzerinde yapılar doğu, batı ve kuzey olmak üzere üç sektörde konuşlandırılmışlardı. Doğuda kraliyet sarayları, batıda büyük bir tapınak ve devlet kütüphanesi ile batı yamaçta yükselen tiyatrosu yer almaktadır. Akropol'ün kuzeyi ise birçok örnekte olduğu gibi doğal bir korumaya sahipti ve burada 2. ve 3. yüzyıllar arasında kullanılmış bir *arsenal* ile askeri bir kışla yer almaktaydı. Ayrıca Helenistik Dönem sur duvarının bir bölümünü de oluşturan kışlanın dış duvarı günümüzde iyi korunmuş durumdadır. Kesme taştan inşa edilen ve 32 sırası halen ayakta olan bu sur kalıntısı, akropolün iç kale mantığıyla inşa edildiğini ve ne denli iyi korunduğunu göstermektedir(Şekil 8).³²

---

²⁸ Akarca, s. 83.

²⁹ G. E. Bean, **Eskiçağda Ege Bölgesi**, (Çev. İ. Deleman), Arion Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 47.

³⁰ Akarca, s. 84.

³¹ Owens, s. 88-89.

³² C. Gates, **Ancient Cities (The archaeology of urban life in the Ancient Near East and Egypt, Greece, and Rome)**, Ppublished by Routledge, Oxon, 2011. s. 291.

Pergamon kenti en erken dönemlerden itibaren surlarla çevrili bir aşağı kent ve kendi kalesine sahip akropolüyle iki ana sektörde konumlanmış bir görüntüye sahipti.³³ Kentin Akropol yamaçlarında gerçekleştirilen kazı çalışmaları neticesinde en erken Arkaik Dönem’de surlara sahip olduğunu kanıtlamıştır. Ortalama 2,5 – 3m kadar genişliğe sahip olan bu sur duvarı öne doğru çıkıntı yapan bir temel üzerinde yükselmekteydi.³⁴ Kentin doğal konumu göz önüne alındığında korunması gereken en önemli nokta olan güney bölümdeki bu kalıntılar yaklaşık 40 metre uzunluğa sahipti ve iri polygonal taşlardan oluşmaktaydı.³⁵

Hellenistik döneme gelindiğinde Pergamon etrafı iki kez surla çevrilmiş bir kale kent görünümüne bürünmüştü.³⁶ Lysimakhos sonrasında Philetarios (İ.Ö. 343-263) ile bağımsız bir krallık olan Pergamon kentinin bu dönem surları özellikle hükümdar kalesinde düzgün sıralı ve orta büyüklükteki bloklardan oluşmaktadır(Şekil 9).³⁷ II. Eumenes(İ.Ö 197- 159) dönemine gelindiğinde kentin gelişmesine paralel kent surları da en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Bu sur sistemi Philetarios surlarına nazaran çok daha büyük ve sağlam bloklardan inşa edilmişlerdir.³⁸ Akropol Kalesinde ise Philetarios dönemi surlarının kullanımına Roma dönemine kadar devam edilmiştir. Pax Romana döneminde akropolün güneybatı eteklerine yayılan kentin imarında sur taşların önemli bir bölümü sökülerek kullanılmıştır (Şekil 10).³⁹

Roma dönemine gelindiğinde kent artık duvarlarının dışına taşıp ovaya yayılmıştı. Özellikle İmparatorlar Traianus ve Hadrianus dönemlerinde kent en parlak dönemlerinden birini yaşamıştır.⁴⁰ Pergamon Akropolü’nün bu döneminden kalan en önemli yapısı İmparator Traianus’a atfedilmiş Traianus Tapınağı’dır(Traianeum).

---

³³ W.Radt., **Pergamon “Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları”**,(Çev. S. Tamer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 53

³⁴ W. Radt., Bergama Kazısı 1987 Yılı Özet Raporu, *X. Kazı Sonuçları Toplantısı II. Cilt*, Ankara, 23-27 Mayıs 1988, s.69-70.

³⁵ W. Radt., Bergama Kazısı 1988 Yılı Özet Raporu, *XI. Kazı Sonuçları Toplantısı II. Cilt*, Antalya, 18-23 Mayıs 1989 s.136-137.

³⁶ Akarca, s.208

³⁷ Radt, (Pergamon), s.54

³⁸ Radt, (Pergamon), s.55

³⁹ Akarca, s.208

⁴⁰ Radt, (Pergamon), s.57

Geç Roma Dönemi'ne gelindiğinde ise kentin etrafı Philetarios döneminde olduğu gibi ve çoğunlukla aynı hattı takip eder şekilde bir sur hattıyla çevrelenmişti. Muhtemelen İ.S.360'lı yıllarda gerçekleşen Got saldırıları dolayısıyla oluşturulmuş olan bu surlar kireç harçlı ve düzensiz yerleştirilmiş şipolyen malzemelerden oluşmaktadır(Şekil 11).⁴¹

Bizans Döneminde İ.S. 7. yüzyıla gelindiğinde Arap akınları dolayısıyla sığınma kalesi bir kere daha küçültülmüştür ve akropol kalesinin kullanımına devam edilmiştir. Bu dönemde akropol kalesinin önüne birçok yapı tahrip edilerek barikat sayılabilecek yeni bir sur hattı oluşturulmuştur ki bu sayede halkın son sığınma alanının daha da güvenli bir hale getirilmesini sağlanmıştır. Kentin surları en son 12. yüzyılda Komnenos Kralları döneminde onarım ve yenileme görmüştür (Şekil 12).⁴²

2.2- Atina Akropolü:

Atina Akropolünün yer aldığı kayalık tepe deniz seviyesinden yaklaşık 156 metre yüksekliğindedir.⁴³ Antik çağ akropollerinin gelişimine bakıldığında çok az kentin akropolünün kent içerisinde tamamen izole edildiği görülür ve bu duruma verilecek en iyi örnek kaçınılmaz olarak Atina Akropolüdür.⁴⁴ Yunanistan'da Miken hakimiyetinin bulunduğu dönemde Akropol büyük bir sur duvarı ile çevrilmiştir. Bu duvar Miken uygarlığının çöküşü sonrasında da iki yüzyıl kadar daha kullanımda kalmıştır(Şekil 13).⁴⁵ İ.Ö. 8. yüzyılın ortalarında, Akropol'ün bir kısmını kentin koruyucusu olan Tanrıça Athena'ya ayrılmıştı ve yine bu dönemde Athena Polias'a ait ilk tapınağın, tanrıçanın ahşap bir kült heykelini barındırılabilmesi amacıyla bu dönemde inşa edilmiş olması muhtemeldir.⁴⁶

---

⁴¹ Radt, s. 57-59

⁴² Radt, (Pergamon) s.58

⁴³ I.T. Hill, **The Ancient City of Athens "It's Topography and Monuments**, The Camelot Press, London, 1953, s. 8

⁴⁴ Lawrance,(Aims) s.131

⁴⁵ M. Brouskare, **The Monuments of the Acropolis**, Ministry of Culture, Arch. Receipts Fund, 1997, s.45.

⁴⁶ C. Keesling, **The Votive Statues of Arhenian Acropolis**, Cambridge, 2003, s.44-60.

İ.Ö. 6. yüzyılın 2. çeyreğinde, *Panathenaic Festivaller*'in yeniden düzenlenmesi ile birlikte Atina'da mimari ve heykel sanatlarında bir patlama yaşanmıştır ve tanrıçaya adanan ilk anıtsal taş tapınak Dorik düzende Akropol üzerinde inşa edilmiştir. Akropol İ.Ö. 480 yılında Persler tarafından ele geçirilmiş ve yağmalanmıştır. İ.Ö. 5. yüzyılın ortalarından itibaren Atinalılar büyük bir ölçekte tahrip olan Akropolün yeniden inşasına Atina kralı *Perikles* döneminde yeniden başladılar. İ.Ö. 5. yüzyılın ikinci yarısı boyunca Akropol'de günümüze kadar ulaşmış olan *Parthenon*, *Erechtheion*, *Athena Tapınağı* ve *Propylaia* yapıları bu dönemde inşa edilmiştir.⁴⁷ Ayrıca Perikles kentin akropolünü limanı olan *Pire*'ye bağlayan paralel surları inşa ettirmişti. Bu sayede stratejik olarak önemini kaybetmiş durumda olan akropolü kentin baş tanrıçası Athena'ya adanmış bir kutsal şato haline dönüştürmüştür.⁴⁸ Bu gelişmeyle birlikte İ.Ö. 5. yüzyılın sonlarına kadar kentin tek savunmasını oluşturan bu surlar askeri anlamda tamamen işlevini yitirmiştir.⁴⁹ Kentin sur duvarları artık yalnızca akropolle sınırlı değil kentin tamamını içine alacak şekilde inşa edilmişti. Her ne kadar daha erken dönemlere tarihlenebileceği konusunda tartışmalar devam ediyor olsa da, en azından İ.Ö. 5. yüzyılın başlarına geldiğinde kentin mevcut görünümü bu şekildeydi.⁵⁰

Klasik ve Hellenistik Dönemlerde Atina; kamu yapıları, özel konutlar, tapınaklar ve kutsal alanlar, bunların arasına serpiştirilmiş dar dolambaçlı sokaklar, boş parseller ve açık alanların bir karışımıydı. İkincil kamusal yapılar ve kutsal mekanlar akropol üzerinde ve çevresinde yoğunlaşmıştı.⁵¹ Halen kutsal bir alan olma özelliğini devam ettiren akropol, birçok yabancı devlet adamı ve komutan tarafından adak amaçlı inşa edilen yapılar sayesinde Atina kentinin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.⁵² İ.Ö. 86 yılında Romalı General Sulla'nın kenti ele geçirmesiyle başlayan Roma sürecinde; akropolde İmparator Augustus Tapınağı ve Tanrıça Roma Tapınağı inşa edilmiş, ayrıca yapımına neredeyse 600 yıl önce

⁴⁷G. W. Cullum, *The Acropolis in the Age of Pericles*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, s.87-104.

⁴⁸Mansel, s.358-359.

⁴⁹A.W. Lawrance, *Greek Architecture*, Yale University Press, London, 1996, s. 107-108.

⁵⁰M. Hammond, *The City in the Ancient World*, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, 1972, s.182.

⁵¹Owens, s.19.

⁵²K. Rachell, Destruction and(Memory on the Athenian Acropolis, *The Art Bulletin*, Vol. 91, No. 3, 2009, s

başlanılmış olan Zeus Olympus Tapınağı İmparator Hadrianus döneminde tamamlanmıştır (Şekil 14).⁵³

İ.S. 267 yılına gelindiğinde Germen kavmi olan Heruli istilasıyla kentin surları ve önemli kamu yapılarının çoğu tahrip edilmiştir. Bu yıkımın hemen sonrasında kent tekrardan surlarla tahkim edilmiştir. Bu Geç Roma Dönemi tahkimatı akropolün tekrar önemli bir kale haline dönüşmesini sağlamıştır.⁵⁴

2.3- Metropolis Akropolü:

Deniz seviyesinden yaklaşık 145 metre yüksekte ve torbalı ovasına hakim bir tepe üzerinde bulunan Metropolis akropolü yaklaşık 16.000m²'lik bir alanı kapsamaktadır. Metropolis kenti Küçük Menderes Ovası'nın derinliklerine kadar gözetleme imkanına ve savunma konusunda avantajlı bir konuma sahip olan akropolün doğu yamacına kurulmuştur(Şekil 15).⁵⁵

Akropolde gerçekleştirilen kazılar neticesinde ele geçen mimari yapı elemanlarından yola çıkarak akropolün çeşitli dönemlerde önemli yapılara sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunlardan en önemlisi kent sikkelerinde de betimlenmiş olan *Ares Tapınağı*'dir.⁵⁶ Üzerinde Ares rahip ve rahibelerinin isimlerinin bulunduğu Dorik sütun tamburlarından yola çıkarak tapınağın Hellenistik dönem mimari yenilikleriyle beraber inşa edilmiş Dorik planlı bir düzene sahip olduğu düşünülmektedir.⁵⁷

Hellenistik dönemle birlikte önemli bir şekilde gelişen kentin savunma hattını akropol ve akropolden başlayarak aşağıya doğru zikzaklar çizerek tüm kenti içine

---

⁵³ Athens." The Oxford Encyclopedia of Classical Art and Architecture. Ed. John B. Hattendorf. Oxford University Press, 2007.

⁵⁴ J. M. Hurwit., **The Athenian Acropolis: History, Mythology, and Archaeology from the Neolithic Era to the Present**, Cambridge University Press, New York, 1999, s. 283-285.

⁵⁵ S.Aybek- A.E. Meriç- A.K.Öz, **İonia'da Bir Ana Tanrıça Kenti Metropolis**, Homer Kitapevi, İstanbul, 2009, s 69

⁵⁶ R. Meriç, **Metropolis Ana Tanrıça Kenti**, Mas Matbaacılık, İstanbul, 2003,(Ana Tanrıça) s.109-111.

⁵⁷ C. Köymen, *Metropolis Ares Tapınağının Buluntular Işığında Mimari Açısından Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2006. s.74-75.

alan surlar bu dönemde oluşturulmuştur. Günümüzde akropol çevresinde bosajlı ve yer yer 3 metre yüksekliğe kadar korunmuş ulaşan Hellenistik surlar, ana kaya üzerine oturtulmuşlardır(Şekil 16).⁵⁸ Mevcut kent surunun kısa kuzey kenarı düz bir hat üzerinde ilerlemektedir ve batı surları ile dik bir açı oluşturarak birleşmektedir. Batı surları ise sistematik olarak düzenlenmiş testere biçimli basamaklara sahiptirler. Benzer bir şekilde akropol iç kalesinin surlarında testere biçimli sur duvarları görülmektedir ki bunların dış kulelerle aynı işleve sahip olduğu öngörülmektedir.⁵⁹

Pergamon Krallığı Dönemi'nde I. Attalos tarafından tahkim edildiği ileri sürülen kent surları İ.Ö. 3. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilmektedir.⁶⁰ İlk bakışta farklı duvar tiplerinde göze çarpan farklılıkların arazi şartlarıyla ya da duvar ustasının teknik becerisiyle ilintili olduğu düşünülmektedir. Ancak diğer bir yandan sur yapısının tepelerin üstünde yer alması nedeniyle farklı blok kombinasyonlarının da uygulanmış olması olasıdır.⁶¹

Roma Dönemi'nde yapılaşmaya dönük çok fazla veri barındırmayan akropol' de döneme ait en önemli kalıntı Hellenistik orijinalli kapıya eklenen zengin işlemlere sahip dış duvardır.⁶² Bizans Dönemi'yle birlikte kent ikinci büyük yapılaşma evresine girmiştir. Bu dönemde surlar güçlendirilerek savunma özelliği korunmuş ve akropolün batı yamacına da bir kale inşa edilmiştir. Buluntulardan yola çıkarak Metropolis Akropolü içerisinde olması muhtemel Ares Tapınağı ve diğer önemli kamu yapılarına ait kalıntıların bu yapılaşma faaliyetleri sırasında sökülerek Bizans döneminde bu kalenin inşası ve sur duvarlarının onarımı gibi faaliyetlerinde kullanıldığı tespit edilmiştir.⁶³

---

⁵⁸ Aybek- Meriç-Öz, s.68-69.

⁵⁹ R. Meriç, **Metropolis in Ionien** "Ergebnisse einer Survey-Unternehmung in der Jahren 1972-1975", Königstein/Ts, 1982,(Ionien) s. 25.

⁶⁰ Meriç, (Ionien), s.29

⁶¹ Meriç, (Ionien), s.28

⁶² Meriç, (Ionien), s.25-26.

⁶³ Meriç, (Ana Tanrıça), s 112-113.

III. SMYRNA AKROPOLÜ / KADİFEKALE

Günümüzde İzmir il sınırları içerisinde yer alan Kadifekale, Antik çağlarda *Pagos*⁶⁴ olarak anılan akropol tepesinin zirvesini çevrelemekteydi(Şekil 17). Büyük İskender'in Anadolu'yu Pers egemenliğinden almasını takip eden süreçte; imparatorun ve de ardıllarının yeni kentler kurma veya var olanları yeniden düzenleme faaliyetleri Erken Hellenistik Dönemin önemli politikalarındandır. Bu sayede askeri anlamda güvenlik ve egemenlik ortamı oluşturularak hem ticaretin gönenci hem de kültürel açıdan ilerleme sağlanabiliyordu.⁶⁵

Pagos eteklerinde yeni bir kent kurulmadan önce (Arkaik Dönem) kent Bayraklıda yer alıyordu(Şekil 18). Büyük İskender'in gelişine dek antik yazarlar sınırlı sayıda dolaylı bilginin dışında, bölgede gelişen diğer birçok askeri ve siyasi olay ile ilişkili ayrıntılı bilgiler verirken, Smyrna hakkında en küçük bir imada dahi bulunmamaktadırlar.⁶⁶

Hellenistik Dönemde kurulan Smyrna kentinin ve onun halkına yeri geldiğinde güvenli bir sığınak oluşturacak olan Smyrna Akropolü'nün ilk evresine ışık tutabilecek antik kaynaklarda çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan ilki Hellenistik Dönemden günümüze kadar her dönemde popülerliğini koruyan Büyük İskender'e dayalı kuruluş efsanesidir. Pausanias'ın aktardığına göre;

“Şimdiki şehir, Philip oğlu Alexander tarafından, gördüğü rüyadaki bir önsezinin sonucu kuruldu. Alexander, Pagos tepesinde Avlanırken Nemesisler Kutsal Alanına geldiğinde takip sona ermiş ve orada pınar ve Nemesis Kutsal Alanından önce suyun üzerine sarkan bir çınar ağacına rastlamıştı. Çınar ağacı altında uyuklarken Nemesisler ona görünmüş ve ona orada bir kent kurmasını ve Smyrnalıları' ı eski şehirden buraya nakletmesini buyurmuşlardı. Bunun üzerine konu hakkında bilgi almak için Klaros'a elçilerini gönderen Smyrnalıları tanrı şöyle

⁶⁴ Pagos Eski Yunancada kayalık ve yüksek tepe anlamına gelmektedir.

⁶⁵ C. S. Cadoux, **İlkçağ'da İzmir: Kentin, En Eski Çağlarından İ.S. 324'e Kadar Tarihi**, (Çev. Bilge Umar), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s 139

⁶⁶ Doğer s 83.

cevap vermişti: “Kutsal Meles’in ötesinde, Pagos’ta yaşayacaklar üç veya dört kez kutsanacaktır”. Bu nedenle gönüllü olarak taşındılar ve bu yüzden şimdi bir yerine iki Nemesis’e inanıyorlar”.⁶⁷

Roma Döneminin çeşitli evrelerine ait bazı sikkelerin arka yüzlerinde İskender’in rüyasının illüstrasyonu yer almaktadır. Bunlar içerisinde en erken örnek İ.S. 178 depremi sonrası kentin yeniden imarını sağlayan Marcus Aurelius dönemine aittir(Şekil 19).⁶⁸ Dönemin bazı sikkelerinin ön yüzünde Marcus Aurelius’un arka yüzünde de rüyanın illüstrasyonunun yer almasının muhtemel nedeni deprem sonrası bir nevi kenti yeniden kuranla beraber ilk kurucusu kabul edilenin de anılmasıdır.⁶⁹

Pausanias’a paralel olarak kentin kurucusu olarak İskender’i gösteren ikinci bir antik kaynak ise *Plinius*’dur.⁷⁰

“Doğduğu yer çok uzakta olmayan Meles Nehri’nin hayat verdiği Smyrna, aslında bir Amazon tarafından kurulmuş daha sonra İskender tarafından yeniden kurulmuştur.”⁷¹

Diğer bir yazılı kaynak olan *Aristides* ise kentin o günkü halini İskender’e borçlu olduğunu belirtmiş ve kuruluşunda İskender’e ek olarak *Lysimakhos*’ a da atıfta bulunmaktadır.⁷²

---

⁶⁷ Pausanias, *Description of Greece* (Translated into English with Notes And Index by A. R. Shilleto) Vol II, Chap V, Cambridge, London, 1886, s 10

⁶⁸ Boston Fine Art Museum’da sergilenen bronz sikkenin ön yüzünde Genç Marcus Aurelius arka yüzünde de rüyanın betimlemesi yer almaktadır, kaynak: <http://www.mfa.org/collections/object/coin-of-smyrna-with-bust-of-marcus-aurelius-struck-under-theudianus-162658>

⁶⁹ Dönemin sikkeleri üzerindeki bu betimlemeler genel hatlarıyla farklı dönemlerde aynı şekilde işlenmişlerdir. Çınar ağacının altında, kalkanının üzerinde dinlenen İskender’in arka planında Çift Nemesis görülmektedir. Söz konusu betimlemenin yer aldığı diğer sikkeler için bkz. D. O. Klose, **Die Munzprägung Von Smyrna in Der Romischen Kaiserzeit** (Antike Ma1/4nzen Und Geschnittene Steine), Berlin, 1987.

⁷⁰ Plinius, *The Natural Histor of Pliny*, (Trans. J. Bostock, H.T. Riley), Vol I., V.31 Covent Garden & New York, London, 1893.

⁷¹ Plinius, Vol I., V.31, s.470.

⁷² A. Aristides., *The Complete Works 2: Orations XVII –LIII*, (trans. Into English by C.A. Behr) E. J. Brill, 1986, XX. s. 20

Strabon ise kentin yeniden kuruluşundan bahsederken İskender'den 11 yıl sonra⁷³ Antigonos dönemine ve daha sonra da Lysimakhos'a atıfta bulunmuştur. *Strabon*'a göre Lydialılar tarafından Bayraklı'da yer alan Smyrna'nın yerle bir edilmesi⁷⁴ sonrası halk 400 yıl boyunca köy tarzı bir hayat sürmüş, daha sonrada İskender'in halefi olan komutanlar tarafından toplu olarak Pagos eteklerindeki kente yerleştirilmişlerdir.⁷⁵

En erkeni seferinden 300 yıl sonra yazılan eserlerin neredeyse tamamı kentin kurucusu olarak B. İskender'i göstermektedir.⁷⁶ Ancak Kral'ın kenti ziyaret edip etmediği halen tartışılmakta olan bir konu olup belirsizliğini korumaktadır. Büyük İskender'in doğu seferini yapmaktaki amacı Batı Anadolu'daki Yunanlıları Pers egemenliğinden kurtarıp onlara özgürlüklerini kazandırmaktı. Bu sebeple doğu seferine girişmiş ve Batı Anadolu'daki şehirlerin büyük kısmını kısa sürede ele geçirmiştir.⁷⁷ Geleneksel olarak İmparatorun elde edilen zaferler sonrasında prestij ve güvenlik açısından yeni kentler kurma veya var olanları yeniden imar politikasını gerçekleştirdiği bilinmektedir.⁷⁸ Ancak İmparatorun kenti ziyaretiyle ilgili elde kesin kaynakların olmaması nedeniyle kentin kurucusunun İskender olduğunu iddia etmek henüz efsaneden ileriye gitmemektedir. Tartışmalar bir yana Smyrna Akropolü'nde yürütülen son dönem kazılarında elde edilen arkeolojik veriler sur tahkimatının İskender'in Anadolu seferinin hemen sonrası bir döneme işaret etmektedir.⁷⁹

İskender sonrası dönemde *Diadokları'nın* çoğu *Synokismos* yoluyla yeni kentler kurmaya devam etmişler ve Pers hakimiyeti süresince popülerliğini kaybetmiş olan birçok kente de hayat vermişlerdir.⁸⁰ İzmir körfezine ve İzmir'e gelen

---

⁷³ Cadoux, s. 136

⁷⁴ Herodotos'unda kısaca değindiği bu olay İ.Ö. 7. yüzyıl sonlarında Lydya kralı Alyattes şehri kuşatıp almasıdır. Hellenistik Dönem kentinin kurulmasına kadar geçen süre konusunda da *Strabon* olasılıkla yanılmış olup aslında yaklaşık 3 asırlık bir süreç söz konusudur. (Bknz. Doğer., s 79)

⁷⁵ *Strabon*, **Geographika**, “**Antik Anadolu Coğrafyası**”, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 2005, XIV.1.37 s.209

⁷⁶ Doğer, s. 92

⁷⁷ S. Özer, *Büyük İskender'in Doğu Seferinde Anadolu'nun Yeri ve Önemi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2009, s. 36.

⁷⁸ P. Green, **The Alexander Great and The Hellenistic Age**, Orion Publishing, London, 2007, s. 55.

⁷⁹ Ersoy, A., Yol açar, B., ve Şakar, G., (2010).2009 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı. Kazı Sonuçları Toplantısı, 32/2: s. 142.

⁸⁰ Lund, s. 176

neredeyse bütün yollara hakim bir konuma sahip olan Kadifekale'nin Hellenistik Dönem öncesinde 200 yıl süren Pers iktidarı sırasında da savunma veya gözlem amaçlı bir yapıya sahip olduğunu düşünmek, eski kente yakın çevre tepelerdeki benzer oluşumları da göz önüne alarak olasıdır.⁸¹ Bu bağlamda savunma yapılarına sahip çevre tepelere; Belkahve, Adatepe (Sancaklı Kalesi), Akçakaya, Akkaya kaleleri gibi örnekler gösterilebilir(Şekil 20). İ.Ö. 4. yüzyılda yoğun bir şekilde kullanılmış olduğu anlaşılan bu kaleler tıpkı Kadifekale'nin yer aldığı Pagos Tepesi gibi İzmir için stratejik konuma sahiptiler.⁸² Ayrıca Kadifekale kazı çalışmalarında ele geçmiş az sayıdaki İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlenebilen seramik parçaların varlığı da bu olasılığı kuvvetlendirmektedir.⁸³

Smyrna, Hellenistik Dönem içerisinde yeniden düzenlenen diğer kentlerde göz önüne alındığında şüphesiz ki Pagos Tepesi'nin zirvesi ve körfeze uzanan yamacıyla hem savunma anlamında hem de ticari anlamda bir kentin gelişebilmesi için mükemmel bir konuma sahipti. İÖ. 323 yılında İskender'in geri dönemeden ölmüş olması dolayısıyla yeni kentle ilgili bir faaliyette bulunmuş olması ihtimal dışı olarak görünse de en azından yeniden bir kent kurma fikrinin onun tarafından ortaya atılmış olabileceğini göstermektedir.⁸⁴

Araştırmacıların İskender'in Smyrna ziyareti konusundaki şüphelerinin başlıca nedeni Arrianos'un kayıtlarından kaynaklanmaktadır. Bu kayıtlardan ilki İskender ve ordusunun Sardes'den Ephesos'a 4 günlük bir yolculukla ulaştığından bahsetmesidir ki imparatorun bu süre zarfında Smyrna ziyareti için yeterli zamanının olmayacağı görüşüdür.⁸⁵ Bu tartışmayı ele alan Cadoux yukarıdaki görüşü desteklemenin yanında İskender'in yanında az sayıda askerle uğramış olabileceğine de değinmiştir ki yine onun hesabına göre Sardes - Ephesos arasındaki yaklaşık 97 kilometrelik mesafe 3 günlük bir yürüme mesafesidir. Hatta efsanede söz konusu

---

⁸¹ A. Ersoy, **Antik Smyrna Seçilmiş Eserler ve Sikkeler 2007-2009**, İzmir Tic. Odası, İzmir, 2011.s.17

⁸² G.E. Bean, *The Defances of Hellenistic Smyrna*, Anadolu Araştırmaları I, Sayı I, Cilt I, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1955, s. 43-52.

⁸³ A. Ersoy, D. Talun., İzmir'in Tacı: Kadifekale, İzmir Kültür ve Turizm Dergisi, Yıl 2, Sayı 9, 2011, s.59.

⁸⁴ Cadoux, s 38-140

⁸⁵ Arrian, **İskender'in Seferleri**, (çev. Meriç Mete),İdea, İstanbul, 2005 s.190

olan av sırasında komutanları Antigonos ve Lysimakhos'un da yanında olabilecekleri ihtimali üzerinde durarak, ilerde onların burada kurulacak kent hususunda izledikleri tutumun yine İskender'in onlara verdiği buyruktan kaynaklanmış olabileceğini ifade eder.⁸⁶ Yine Roma döneminde çok popüler olan bu durumun kentin sikkelerinde yer alması ve seferinden yıllar sonra hem de başka bir yönetim boyunduruğu altındayken bile sikkelerinde İskender'i kurucu kabul etmesi durumu göz önüne alınarak gerçeklik payına katkıda bulunmaktadır. Konuyu ele alan diğer bir araştırmacı Doğer ise İskender'in Ephesos'a ulaşmadan önce o dönemde tahkim edilmiş ve bir Pers garnizonu tarafından savunulan kenti ziyaret etmiş olamayacağını düşünmektedir. Ancak; Kralın topoğrafyaya hakim uzak bir noktadan, olasılıkla da Pagos Tepesi'nden kenti izlemiş ve gelişebilmesi için şimdiki yerine taşınması emrini de vermiş olabileceğine de dikkat çekmiştir.⁸⁷ Bu teorilerin yanında günümüzde arkeolojik kazıları devam eden hem *Smyrna Antik Kenti Agora*'sında hem de Akropolü'nde son dönem kazılarında ele geçen veriler de bu bilgilerle paraleldir. Akropol kazılarında bulunan Hellenistik Döneme ait seramik buluntuların yoğunluğuna değerlendirilerek, ilk kuruluş evresini takip eden yıllarda sur içinin bir yaşam alanı olarak kullanıldığı öngörülebilmektedir. Yine son dönem kazılarında ele geçen ve üzerinde "*Artemis'e*" yazılı Hellenistik Dönem kase parçasından yola çıkarak Akropol Kalesi içerisinde kutsal bir alanın olduğu öngörülmektedir(Şekil 21).⁸⁸ Keza daha önce bahsettiğimiz Smyrna kentinin çağdaşı Pergamon, Metropolis ve Atina gibi kentlerin akropollerinde en az bir veya birden fazla tanrı veya tanrıçaya ait kült yapıları yer almaktadır.⁸⁹ Ayrıca 1795'de kente gelen Dallaway uzunluğu 50 ayak, eni 27 ayak olan bir sunağın bulunduğu söz etmektedirler.⁹⁰ Bu bilgilerle beraber bazı seyyahların Kale Mescidi'nin girişinde gözlemledikleri korinth tarzı başlıklar ve sütunlar olasılıkla akropol veya civarında yer alan yapılardan getirilmişlerdir.⁹¹

---

⁸⁶ Cadoux, s.136-137

⁸⁷ Doğer, s. 90-91.

⁸⁸ Ersoy-Talun, s.61.

⁸⁹ Bkz. Atina, Metropolis, Pergamon vd.

⁹⁰ Pınar, s. 98.

⁹¹ Başlıklardan bahseden seyyahlar: J. Spon(1675), C. de Bruyn(1678)

3.1. Akropol Kalesi / Kadifekale

Cadoux, ayakta olan sur duvarlarının Roma ve Bizans Dönemi'ne ait olduğuna işaret etmekle beraber bu kalıntıların altında da yer yer içinde Hellenistik Dönem duvar örgüsünün belirgin olduğunu ifade etmiştir. Özellikle kalenin güney batı burcunda bu izler belirgindir. Kalın çevreleme duvarı; büyük, güzel kesimli taşların harç kullanılmaksızın sımsıkı birbirine yerleştirilmesiyle yapılmıştır; ancak sıraların her biri aynı kalınlığı göstermemektedir.⁹²

Wilson, kalenin güneybatı bölümünde yer alan sur duvarlarının örgü tekniğinden yola çıkarak Lysimakhos döneminde oluşturulan akropole ait kalıntıların kalenin batı bölümünde olduğunu belirtmiştir.⁹³

Texier, kalenin antik dönem tahkimatı olarak güneybatı bölümünü ve buradaki kuleleri göstermiştir. Ona göre güneybatı kalenin alt bölümü düzensiz aralıklarla yerleştirilmiş kırmızı trakit taşından oluşmaktaydı ve kalenin ayakta olan diğer bölümleri Bizans Dönemi eseridir.⁹⁴

Hamilton; kalenin güney surlarını⁹⁵ tasvir ederken harçsız dört köşe bloktan oluşan sur hattının Pseudo-isodomik tarzda örüldüğünü ve Hellen döneminden kalma olduklarından bahseder. Geri kalan duvarların ise bol harçlı ancak gevşek ve çabuk ufalanan malzemedен oluşturulduğunu ifade etmiştir.⁹⁶

Arundell; birçok onarım ve yamalara rağmen akropoldeki İskender ve komutanları dönemine ait kalıntıların düzgün ve etkileyici bir yapı işçiliği gösterdiğinden bahseder.⁹⁷

---

⁹² Cadoux, s.142.

⁹³ Wilson, s.73

⁹⁴ C.Texier., **Küçük Asya "Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi" 2. Cilt** (Çev. Suat Kılıç), Enformasyon ve Döküasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 2002, s. 141.

⁹⁵ Araştırmacı güney surları kalenin Seydiköy ve Paradiso'ya bakan kısmı olarak dönemin topografik tabirleriyle belirtmiştir.

⁹⁶ W. J. Hamilton, **Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia with Some Account of Their Antiquities and Geology** Vol: 1, John Murray, Albemarle Street, London, 1842, s.53.

⁹⁷ F. V. J. Arundell, **Discoveries in Asia Minor**, Vol: II, London, 1834, s. 393.

Oikonomos ve Slaars ise; Güneybatı kule ve bu kuleden Stadion'a uzanan sur duvarlarının genişliğini 3,5 metre olarak ölçmüştür. Dikey olarak derzleri üst üste gelmeyecek şekilde yerleştirilmiş bosajlı iri blokların kırmızımsı renkte olduklarından bahsetmiş ve ayrıca, bu duvarlarının iç bölümünün harçlı moloz taşlar ile doldurulmuş olduğunu aktarmıştır.⁹⁸

Michauld, Kadifekale surlarının üç farklı döneme ayırarak ele almıştır. Onun tanımına göre; en altta kyklopik tarzda bir mimari, üzerinde İskender ve Lysimakhos dönemlerine ait Yunan tarzı surlar en üst bölümlerde ise Geç Roma veya Ortaçağ Dönemlerine ait surlar yer almaktadır.⁹⁹

1900'lü yılların başında Kadifekale kalıntılarını inceleyen Naumann ve Kantar, mevcut kalıntıların farklı dönemlere ait yapı tekniklerini yansıttığını ve sınırlı sayıda kalıntının antik döneme ait olduğunu belirtmişlerdir.¹⁰⁰

Kadifekale surlarının evresel olarak değerlendirilmesi ve tarihlendirilmesi konusunda son dönemde yapılan en kapsamlı çalışma alman arkeolog ve mimar Prof. W. Müler-Wiener'e aittir. 1960 yılların başında Smyrna Akropolü surlarını yapı malzemeleri ve kullanılan teknikler açısından kronolojik olarak ele almıştır. Bu çalışmalar neticesinde malzeme kullanımına göre kalıntıların başlıca dört farklı ana yapı tekniğine ait izler taşıdığını ve bazı dönemlerde birden farklı tekniklerin aynı anda uygulandığını ifade etmiştir (Tablo 1). Bu bağlamda;

Teknik I- *Yapı malzemesi olarak kırmızımsı andezit taşının kullanıldığı bu evreye ait kalıntılar dörtgen bloklardan oluşan cephe görünümüne ve kırık taş parçalarından oluşan dolguya sahiptiler. Ayrıca söz konusu bu kalıntılar daha geç dönemlerde kaliteli ve sert bir kireç harcıyla yıpranmalara karşı dayanıklı bir hale getirilmişlerdi.*

---

⁹⁸ K. Oikonomos – B. F. Slaars, **Destanlar Çağından 19. Yüzyıla Kadar İzmir**, (Çev. Bilge Umar) İletişim Yayınları, 2001, İzmir, s. 186.

⁹⁹ J.F. Michaud., **Correspondance d'Orient**, Vol III, (Ed. B. Poujoulat), Ducollet, 1834, s. 344.

¹⁰⁰ R. Naumann- S. Kantar., "Die Agora von Smyrna", *IstForsch*, 17: 16-114, 1950, s. 71.

Teknik II- Araştırmacının ikinci evre olarak tanımladığı bu evreye ait kalıntılar sur duvarları ve kulelerin farklı yerlerinde birden fazla teknik, uygulamaya şekli ve de malzeme seçimine göre farklı özellikler barındırmaktadır. Bu bağlamda; bazı sur hatları ve kuleler blok taşlarla öyle bir şekilde örülmüşlerdir ki isodomik sayılabilecek blok tabakalaşması düzensiz, fakat ustaca bir akış ve bağlantı sisteminde yer bulur. Yüzeydeki antik dönem surlarına oranla daha geniş aralıklara sahip olan bu duvarların derz aralıkları genellikle harçla ender de olsa ince tuğla plakalar ile doldurulmuşlardır.

Teknik IIa- Bu teknikte yukarıda II numaralı teknikle arasında kronolojik bir fark bulunmamakla birlikte yine II numaralı teknikte tasviri yapılan yatay hatta ilerleyen derzler dikkatlice korunmuştur ancak, bunların yanında daha uzun duvar hatları da vardır, söz konusu bu duvarlarda antik blok taşlar devşirme olarak kullanılmışlardır. Burada farklı olarak yatay derzlerin ve eklemel bağlantılarının kesintisiz akışına II numaralı tekniğe oranla riayet edilmemiştir.

Teknik IIb- Antik blokların tekrar kullanımına ilişkin üçüncü bir teknik zamansal olarak saptanamamaktadır. Ancak Orta Bizans Dönemi'ne ait olması muhtemeldir. Bu teknikte birbirlerinden oldukça farklı mesafelerdeki devşirme blokların araları üst üste yatay nadiren de dikey olarak yerleştirilmiş tuğla parçaları kalın bir harçla beraber derzlere yerleştirilmişlerdir. Sandık duvar tekniğine sahip iç duvarlar ise çakıl taşı katkılı ve oldukça sert bir dokuya sahiptir olan beyazımsı gri bir harçla oluşturulmuştur.

Teknik III- Bu teknikte inşa edilen duvarlardan öne çıkan özellik Orta Bizans Dönemi yapılarında alışıla gelmiş kırık taşlara ve dekoratif sayılabilecek bir tuğla düzene sahip olmalarıdır. Başka yapı kalıntılarında elde edilmiş olması muhtemel kırık taş malzeme genellikle andezittir. Kırık taşlar haricinde ikinci bir yapı taşı da yine başka yapılara ait mermer bloklar ve mermer parçalarıdır. Oldukça kaliteli ve sert bir kireç harcıyla yapılmış olan duvar içine yerleştirilmiş uzunlamasına yerleştirilmiş ahşap duvar kenedi sayesinde depremlere karşıda ayrıca güçlendirilmiştir.

Teknik IV- Yapı elemanlarının bulunduğu yere göre Geç Bizans ya da Osmanlı Dönemi tarihlenebilecek son bir teknik yer alır. Ayrıca bu gruptaki duvarlar mimari ve yapı tekniği bakımından aşağı kentteki büyük han yapıları ve Osmanlı Dönemi'ne tarihlenen başka yapılarla büyük bezerlikler göstermektedir. Bu teknikte yukarıda tasvir edilen II b tekniğinde olduğu gibi bu duvarlarda da birbirinden epeyce uzağa yerleştirilmiş orta büyüklükteki moloz taşların arasına yatay biçimde yerleştirilmiş tuğla parçaları çok sert bir kireç harcıyla beraber derzler arasına konulmuştur.¹⁰¹

3.2 – Tarihsel Süreç İçerisinde Sur Duvarları ve Kulelerin İnşa ve Onarım Evreleri.

3.2.1. Hellenistik Dönem

Kadifekale'nin güney sur hattında 2009 yılında başlanılan ve günümüzde de devam etmekte olan kazı çalışmaları kalenin en erken inşa dönemine ilişkin net bulgular ortaya koymuştur. Bu çalışmalar neticesinde ayakta olan güney sur hattının devamı ve muhtemelen geç dönem surlarına da temel olarak hizmet etmiş olan yaklaşık 75 metre uzunluğunda sur duvarı kalıntıları ve dörtgen planlı bir kuleye ait kalıntılar gün ışığına çıkartılmıştır(Şekil 22).¹⁰²

Özellikle iç cephede kesintisiz bir şekilde takip edilebilen sur duvarlarının iç ve dış cephe yönlerinden gelen uzunlamasına taşlarla atkılı isodomik tarzda harçsız olarak ve arazinin durumuna göre ana kaya üzerine inşa edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca atkı taşları belli bir sırayı takip etmemektedir(Şekil 23). Erken Helenistik Dönemde Antigonos Monophtalmos ve Lysimakhos dönemlerine ait olduğu anlaşılan *bosajlı* dış yüzeye sahip sur örgüsü yaklaşık 3 metre genişliğindedir(Şekil 24).¹⁰³ İç ve dış cephelerde isodomik bir görüntüye sahip olan bu sur duvarının inşasında en eski ve en sağlam Yunan duvar işçiliği yöntemlerinden birisi olan *Opus*

¹⁰¹ Müller- Wiener, W., *Die Stadtbefestigungen von Izmir. Sigacik und Candarli: Bemerkungen zur Mittelalterlichen Topographie des nördlichen Ionien.* istMitt, 12: 59-114., 1962, s.70-73

¹⁰² Smyrna Antik Kenti Kazısı 2012 Yılı Kazı Raporları

¹⁰³ Ersoy, Yol açar, Şakar, s. 142.

Emplecton (anathyrosis) uygulanmıştır.¹⁰⁴ Bu yöntem sayesinde bosajlı olarak dış yüzeyleri işlenmiş olan rektogonal sur taşlarının iç yüzeylerinin duvarının direncinin kaymalara karşı arttırılabilmesi amacıyla pürüzlü ve çukur olarak bırakıldığı ve her iki cephe arasında da harçsız moloz bir dolgu yapıldığı görülebilmektedir(Şekil 25).

Kazı çalışmalarının gerçekleştirildiği hat dışında da Hellenistik sur duvarları üzerlerinde yer alan geç dönem surlarıyla beraber ve geç dönemlerde onarılmış olarak kalenin bazı bölümlerinde görülebilmektedir. Söz konusu bu sur hattının antik dönem prensiplerine uyularak ana kaya üzerine inşa edildiği mevcut kalıntıların cephesinden görülebildiği gibi son dönem kazılarında da tespit edilmiştir. Bizanslı Philon'a göre sur temelleri, sağlamlık bakımından ve altından *lağım* ya da *sıçan yolu* olarak tabir edilen tünelin kazılmasına olanak tanımamak için ana kayaya oturtulmalı ya da düz bir arazide ise su düzeyine inilmeliydi. Roma Dönemi mimarlarından Vitruvius ise temellerin sert zemine kadar kazılmasını ve üst duvarlardan daha geniş ve sağlam yapılmalarını öğütlemiştir.¹⁰⁵ Bu bilgiler ışığında antik dönem mimar ve şehir plancılarının görüşlerine uygun bir konuma sahip olduğundan bahsettiğimiz Smyrna Akropolü'nde, Akropol Kalesi inşası sırasında da antik dönemin mimari ve savunma stratejisine uygun olarak inşa edilmiş olduğu görülmektedir.

Kalenin güneybatı bölümünde Kule 1 ve Kule 2 arasında yer alan sur duvarının büyük bir bölümü bu döneme ait kalıntılardan oluşmaktadır (Şekil 26). Aynı şekilde yaklaşık 3 metre kalınlığa sahip olan bu duvarın örgü tekniğini Pseudo-isodomik'tir. Yoğunluğu rektogonal taşlardan oluşan bu duvarda yer yer trapezoidal tarzda kesilmiş bloklara rastlamak mümkündür. Hellenistik Dönemde rektogonal ve trapezoidal blokların birlikte kullanıldığı en yakın örnekler Alabanda ve Priene akropollerinde de rastlanmaktadır (Şekil 27 A-B).¹⁰⁶

İ.Ö. 281 yılında Lysimakhos'un ölümünü takip eden kargaşa dönemi ve sonrasında gerçekleşen bazı olaylar karşısında kentin aldığı tutumlara ilişkin yazınsal

¹⁰⁴ Anathyrosis tanımı için bkn. S. Saltuk, Arkeoloji Sözlüğü, İnkılap Yayınları, (4. Baskı) İstanbul, s.24.

¹⁰⁵ Akarca, s. 133.

¹⁰⁶ McNicoll s.37(plate 16 Alabanda), s.51(plate 23Priene)

kalıntılar göstermektedir ki, Smyrna Hellenistik Dönem sonlarına kadar önemli bir askeri potansiyele sahipti. Özellikle Seleukos Kralı III. Antigonos'un kenti kuşatmasına rağmen başarıya ulaşamaması, kentin oldukça iyi savunulduğunu göstermenin yanında kent surlarının ve akropol kalesinin oldukça güçlü tahkim edildiğinin göstergesidir.¹⁰⁷ Söz konusu kuşatma öncesinde Antigonos'un Teos, Klophon, Phokaia, Myrina, Aigai gibi kentleri ele geçirmiş ve Ephesos'a kadar dayanmış olması bu konudaki görüşü desteklemektedir.¹⁰⁸

3.2.2. Roma Dönemi

İ.Ö. 190 yılında Roma'nın Antiokhos'u Spylos Magnesiası'nda yenmesi ve savaş sonrası Apameia Barış Antlaşması gereği Batı Anadolu topraklarının kontrolünü Pergamon Kralı II. Eumenes'e geçmiştir.¹⁰⁹ Bu dönem sonrası ile ilgili sınırlı bilgilere rağmen Smyrna, Pergamon Krallığı sınırları içerisinde özgür ve vergilerden muhaf bir liman kenti olarak gelişimini II. Eumenes, ve III. Attalos dönemlerinde de sürdürmesi yüksek bir olasılıktır.¹¹⁰ III. Attalos ölmeden önce topraklarını bir vasiyetname ile Roma'ya bırakmış ancak Attalos soyundan olduğuna inanılan Aristonikhos 5 yıl sürecek bir isyanla bu vasiyetnameye karşı çıkmıştır.¹¹¹ Aristonikos isyanı süresince Smyrna vasiyetnameye sadık kalarak Roma'nın yanında yer almış, hatta bu çabaları neticesinde Roma Smyrna'yı *Özgür Kent* statüsü ile ödüllendirmiştir. Söz konusu döneme ilişkin yaklaşık 300 yıl sonrasında Smyrna'nın Aristonikos'a karşı aldığı bu tutumu anlatan hatip *Aelius Aristides*(İ.S. 117-181)'in aktardıklarından yola çıkarak kentin Hellenistik Dönem'den gelen askeri tecrübeleri ve kent surlarının caydırıcılığı sayesinde iyi savunulmaya devam edildiğinin göstergesidir.

---

¹⁰⁷ J. Ma., *Antiochos III and The Cities of Western Asia Minor*, Oxford University Press, New York, 1999, s 3-4

¹⁰⁸ Ma, s 55

¹⁰⁹ Bean, (Ege) s 13

¹¹⁰ Doğer, s 102

¹¹¹ Doğer, s 103

“Smyrna kapılarını Aristonikos’a kapattı, hatta onunla savaştı ve bu nedenle övgüye layık oldu.”¹¹²

Smyrna kenti kısa bir dönem sahip olduğu özgür kent statüsünü Ephesos merkezli Roma Asia Eyaleti kurulunca İ.Ö. 129 yılında kaybetti.¹¹³ Roma Cumhuriyet Dönemi’nden, Pax-Romana sonuna kadarki süreçte muhtemelen Akropol Kalesi gerektiğinde halkın en korunaklı sığınma noktası olarak varlığını sürdürmüştür. Roma Cumhuriyet Dönemi sonlarına doğru gerçekleşen iç savaş dönemine ait kayıtlardan Smyrna’nın kale kent olma özelliğini devam ettirdiği ve iyi korunduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁴ Bu sürecin başlarına ait kaynaklardan yola çıkarak kentin surlarının dışına taşığı, Akropol Kalesi’nin ise kullanımına devam edildiği anlaşılmaktadır.

Strabon İ.Ö. 6 yılında ziyaret ettiği Smyrna kentini tanıtırken kentin bir bölümünün tepede ve surlarla çevrili olduğunu söylemiştir.¹¹⁵ Bu tanımdan akropol surlarının o dönemde de bakımlı ve formda olmasının yanında akropolde bazı kamu yapılarının olabileceği düşünülebilir. Ancak kentin etrafını çevreleyen herhangi bir sur oluşumundan bahsetmemektedir ki bu durumun muhtemel nedeni Hellenistik Dönemin sonlarına doğru dönemin diğer büyük kentleri Atina, Pergamon örneklerinde olduğu gibi zamanla ticaret ve limanı sayesinde kentin genişlemesi ve surlarının dışına taşmasıdır. Ayrıca 2008 ve 2010 yıllarında Basmane Mevkii Altınpark kazıları da İ.S. 1. yüzyıldan İ.S. 6. yüzyıla kadar çeşitli değişikliklerle kullanımına devam edilmiş olan Roma Dönemi konut tip yerleşimler, sikke ve

---

¹¹² Aristeides., XIX.11.

¹¹³ Bean, (Ege) s. 24.

¹¹⁴ İç savaş döneminde İ.Ö. 44 yılında Smyrna bağlı olduğu Asia Eyaletiyle birlikte C. Trebonius’a verilmiştir. Dönemin kayıtlarında Trebonius’un Asia Valisi Olarak Brutus ve Casius Dio adına kentlerde tahkimat yapıldığından bahsedilmektedir (Appianos, The Civil Wars). İ.Ö. 43 yılında Caesar’ın öldürülmesinden sonra P. C. Dolabella, Marcus Antonius desteğiyle Suriye valiliği görevine getirilmiş ve İlelyon askeriyle beraber yolculuğu sırasında giderlere katkı haracını almak amacıyla Pergamon ve Smyrna kentlerine asker sokmak istemiş ancak Trebonius buna izin vermemiştir. Bu olay sonrasında kente zorla girmek isteyen Dolabella, surları aşamamıştır. Ancak gece baskınıyla nöbetçileri öldürtüp sonrasında surları aşan Dolabella, Trebonius’u öldürüp kenti yağmalamıştır. (Doğer 107-108)

¹¹⁵ Strabon, s.209

seramik buluntularla beraber bu öngörüü destekleyen arkeolojik kanıtlardır (Şekil 28).¹¹⁶

Roma Dönemi boyunca Akropol Kalesi'ne ait surların büyük ölçekte onarılmasını gerektirebilecek muhtemel neden İ.S. 178 yılı depremidir. Deprem Smyrna kentinde büyük yıkımlara neden olmuştur. İmparator *Marcus Aurelius* yardımlarıyla kent önemli ölçüde yeniden imar edilmiştir. Bu depremden akropol sur duvarlarının nedenli etkilendiği veya onarılıp onarılmadığı konusunda her hangi bir arkeolojik ve yazınsal anlamda bir veri bulunmamaktadır.

Günümüzde Roma Dönemi işçiliğine örnek olarak sadece güney sur hattının batı bölümünde yer alan Kule 1 ve buradan Kule 7'ye uzanan sur hattının bazı bölümleri değerlendirilebilir(Şekil 29,30). Bu dönemde muhtemelen mevcut Hellenistik sur duvarları gerekli yerlerde onarılmış ve bazı yerlerde de Hellenistik blokların tekrar kullanılmasıyla esaslı onarımlar yapıldığı görülmektedir.

Akropolde Roma Dönemi tahkimatına ait kalıntıların en yakın örneği Pergamon Akropolü'nde yer almaktadır. Muhtemelen İ.S.360'lı yıllarda Batı Anadolu kıyılarına ulaştığı düşünülen Got saldırıları dolayısıyla oluşturulduğu düşünülen bu surlar aynı şekilde kireç harçlı ve düzensiz yerleştirilmiş eski yapı taşı gibi malzemelerden oluşmaktadır (Şekil 11-30).¹¹⁷ Aynı dönemde Pergamon kentiyle ortak olan bu tehlikeye karşı Smyrna'da da önlemler alınmış olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca söz konusu sur kalıntılarında gözlemlenebilen düzensizlik hem acil alınması gereken bir önleme hem de maddi yetersizliklere işaret etmektedir. Yine muhtemelen bu dönemde güney batı ana burç olan Kule 1, mevcut yapı taşlarıyla yeniden inşa edilmiştir(Şekil 31).

---

¹¹⁶ Ersoy, A., Çelik, G., ve Yılmaz, S., (2011), 2010 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı. 33. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, s. 194.

¹¹⁷ Radt,(Pergamon) s. 58.

3.2.3. Ortaçağ Dönemi (İ.S. 5. Yüzyıl- 1453)

3.2.3.1. Geç Roma / Erken Bizans Evresi:

Geç Antikçağ'da Smyrna, Batı Anadolu kıyılarında varlığını sürdürmeye çalışan Hellen kentlerinden biriydi. Bu süreçte Roma İmparatorluğunun İ.S. 395 yılında doğu ve batı olarak ikiye ayrılmasıyla Doğu Roma İmparatorluğu hissesine düştü.¹¹⁸ Yaklaşık dört asır boyunca süren *Pax Romana*¹¹⁹ döneminde herhangi bir saldırı görmeyen kentin surları muhtemelen savunmaya elverişli konumunu kaybetmişti.¹²⁰ Ancak Arkadius (İ.S.370-408) hakimiyetinden önce başlayan ve devam eden Gotların ayaklanması ardında da İ.S. 403/404 yıllarında İsaualılar'ın isyanı kent surlarının onarılmasını muhtemelen zorunlu bir önlem haline getirmiştir.¹²¹ Bu bağlamda Çorakkapı'da ele geçen bir yazıtta şu ifade yer almaktadır;

“İmparator Arkadius’un adını taşıyan bu surları, Prokonsül olarak nam salmış bilge Antolius yaptırmıştır”¹²²

Arkadius döneminde yapılmış olan bu yeni sur duvarlarının yanında eski dönemlere ait dış sur duvarlarına ait kalıntılarda kullanılarak bir nevi şehir alanı küçültülmüştür.¹²³ Konuyla ilgili günümüze gelen net bir kalıntı olmamakla birlikte 18. yüzyılda kente gelen Hollandalı gezgin *Egmont*¹²⁴'un anlattığı tuğla ve mermer parçalarının karışımı sur hattının İstanbul'daki Arkadius dönemi surlarıyla yakın bir

¹¹⁸ E. Canpolat, **İzmir “Kuruluşundan Bugüne Kadar”**, Pulhan, İstanbul, 1953, s. 38.

¹¹⁹ **Pax Romana** (İ.Ö. 27 - İ.S. 180), Latince "Roma Barışı" anlamına gelir. Roma İmparatorluğu'nun uzun soluklu barış dönemi için kullanılır. Terim, Roma yönetimi ve Roma Hukuk Sistemi altında, aralarında kavga eden rakip liderlerin ve eyaletlerin, bazen sert bir şekilde, barıştırılmasından çıkmıştır. Roma'da "Pax Romana"yı sağlayan lider Augustus Caesar'dır.

¹²⁰ Doğer, s.124.

¹²¹ Doğer, s.124.

¹²² Wiener, s.63

¹²³ Wiener, s.63

¹²⁴ Egmond, J. Aeg. Van / Heyman, John, *Travels through part of Europe, Asia Minor, the islands of the Archipelago, Syria, Palestine, Egypt, Mount Sinai, etc. giving a particular account of the most remarkable places, structures, ruins, inscriptions etc. in these countries. Together with the cu,* London, 1759. s.

benzerlik gösterdiğini belirtmiştir. Buradan yola çıkarak Arkadius'un kent surları muhtemelen 18. yüzyıla kadar önemli ölçüde varlığını sürdürmüştür.¹²⁵

Surların onarıma ihtiyaç duymasına neden olabilecek sonraki etken İmparator Justinianus(İ.S. 527-565) döneminde meydana gelen 551 depremidir. Depremin genel olarak nasıl bir yıkıma neden olduğu hususunda kesin bilgiler olmamakla birlikte kentin yeniden imar edildiğiyle ilgili Doğer'in kitabında alıntı yaptığı övgü şiirleri muhtemel yapı evrelerinden birisine daha ışık tutmaktadır.

*“Damokhares, özenli planlamacı, adil yargıç, bütün bu ihtişam senin, çünkü İzmir’i depremin acılarının ardından hızla ve büyük bir gayretle yeniden tam bir kent yaptın.”*¹²⁶

İkinci övgü şiiri ise Damokhares'ten sonra valilik görevini üstlenen Theodosios'e hitabendir.

*“Asya'nın hakimi, Konsey'in büyüğü Prokonsül Theodosios'un bir heykelini diktik, çünkü İzmir’i yeniden inşa etti ve kente parlak ışığını geri verdi, böylece kent muhteşem yapıları nedeniyle bir çok övgü aldı.”*¹²⁷

Romanın ayrılmasından sonraki bütün bu siyasi karışıklıklar ve sürekli savaşlarla hakim olan güvensizlik ortamında gerçekleşen imar faaliyetlerinde akropol surlarında elden geçirilmesi hep kaçınılmaz gözükmektedir. Basmane Garı yakınlarında yer alan şehir kapısında bulunmuş İmparator Heraclius yazıtları İ.S. 629-641 yılları arasına tarihlenir. Söz konusu dönemde şehir surlarının hala kullanılabilir durumda olduğunun kanıtı olan bu yazıtlardan yola çıkarak Smyrna'nın Sasani saldırılarına karşı Ephesos ve Sardis gibi savunmasız kalmadığını göstermektedir.¹²⁸

---

¹²⁵ C. Foss – D, Winfield, **Byzantine Fortifications “An Introduction”**, University of South Africa, 1986, s.130.

¹²⁶ Doğer, s.125.

¹²⁷ Doğer, s.125.

¹²⁸ C. Foss, *Archaeology and the “Twenty Cities” of Byzantine Asia*, American, Journal of Archaeology, Vol. 81, No. 4 (Autumn, 1977), pp. 469-486, s.482-483.

İ.S.7. ve 8. yüzyıllara gelindiğinde şehir bu kez Araplar tarafından birçok kez tahrip edilir. Bu saldırılardan kentin ve surlarının ne denli etkilendiğine dair fikir verecek yeterli kanıt bulunmamaktadır.¹²⁹ Şehir 654'de *Suriye Valisi Muaviye* zamanında bir kez, sonrada 672 yılında *Muhammed İbni Abdullah* komutasındaki Arap donanması tarafından işgal edilmiştir.¹³⁰ Smyrna daha sonra Emeviler'in İstanbul seferi öncesi Ephesos, Pergamon ve Sardis'de ikametleri sırasında 715-716 kışında yeniden tahrip edilmiştir.¹³¹

3.2.3.2. Orta Bizans Evresi (İ.S. 842-1204):

Orta Bizans Dönemine gelindiğinde Smyrna surlarının bundan sonraki süreciyle ilgili en erken yazılı kaynak 857 yılına aittir. 1877 yılında bulunan bir yazıtta göre; III. Mikhael (İ.S. 842-867) tarafından yaptırılan bir kuleden bahsedilmektedir. Yine aynı yazıtta imparatorluğun *Ankyra* ve *Nikea* gibi başka yerlerinde de sur genişletilmesi çalışmalarından bahsedilmektedir.¹³² Bu bilgidен yola çıkarak İmparator III. Mikhael döneminde Smyrna kent surlarının bir kısmı ya da tamamı yenilemiştir.¹³³ Wiener ve Foss'a göre bugün ayakta olmayan ancak, 1856 tarihli Storari Planı üzerinde kentin güneybatısında altı adet kule ile beraber görülen sur hattı biçim ve konum olarak III. Mikhael döneminin özelliklerini yansıtmaktadır (Şekil 32-33).¹³⁴ Zira sık aralıklarla yerleştirilmiş kuleler ve dik sur bağlantıları bu döneme ait özelliklerdir.¹³⁵ Akropolden başlayıp kıyı şeridine kadar uzanan surlar Smyrna'nın o dönemde hala oldukça büyük bir alana yayıldığını göstermektedir (Şekil 32).¹³⁶ Bu zorlu süreçte kentte ne gibi olaylar geliştiği hakkında kesin bilgiler yoktur; ancak kent Arap akınlarının muhtemel etkilerine rağmen tarımsal ve ticari potansiyelinin yüksekliği sayesinde ayakta kalmayı başarmıştır. Hatta 9. yüzyıl başlarında tahıl yardımında bulunarak Midilli Adası'nın bir kıtlık döneminden çıkışını sağlamıştır.¹³⁷ Arap akınları sonrasındaki bu dönemde Bizans, artık kendini

---

¹²⁹ Wiener, s. 63

¹³⁰ Doğer, s.128

¹³¹ Wiener, s.64

¹³² Foss - Winfield, s.144

¹³³ Wiener, s. 63

¹³⁴ Wiener s. 64 / Foss, s.482

¹³⁵ Wiener s .64

¹³⁶ Foss, s.482

¹³⁷ Doğer, s.129

savuma döneminden Araplara karşı saldırı dönemine geçmiştir.¹³⁸ III. Mikhael dönemine gerçekleşen bu tahkimatların Smyrna ayağının Akdeniz'de gittikçe güçlenen Arap korsanlara karşı alınmış bir önlem olduğu değerlendirilmektedir.¹³⁹

Kadifekale'nin bu dönemden kalma herhangi bir yapılaşma izine ait kesin veriler mevcut değildir. Ancak III. Mikhael dönemi ve devamına bakıldığında Anadolu genelinde birçok kentte önemli sur tahkimatlarının kent surlarıyla birlikte kalelerini kapsayacak şekilde yapıldığı görülmektedir. Ayrıca hem yukarıda değinilen yazıttan hem de Wiener ve Foss'un tespitlerinden yola çıkarak, III. Mikhael döneminde gerçekleşen tahkimat çalışmalarında Kadifekale üzerinde de savunma ihtiyaçları gereği inşa ve eklemelere devam edilmiş olunabileceğini beklemek kaçınılmazdır.

11. yüzyıla gelindiğinde Smyrna limanı, bütün Küçük Asya'nın en iyi limanı konumundaydı. Ayrıca şehir, hem ticari hem de idari bir merkez olma yolunda önemli bir konuma kavuşmuştu. Bu dönemde kent surlarına zarar verebilecek bilinen tek olay 1040 yılında meydana gelen depremdir. Kent surlarının ve Pagos'daki akropolün bu depremden nasıl etkilendiğiyle ilgili kesin bir kayıt günümüze ulaşmamıştır. Ancak, aynı yüzyılın sonunda meydana gelen bir takım olaylar şehrin savunma kabiliyetini devam ettirdiğinin kanıtıdır.¹⁴⁰

1071 *Malazgirt Savaşı*¹⁴¹ sonrası Alparslan'ın kuzenlerinden Süleyman Şah'ın önderliğinde Türkler 1080 yılında Akdeniz kıyılarından Marmara kıyılarına kadar tüm Anadolu'ya hakim oldular. Smyrna ise 1080/1081 yıllarında Süleyman Şah'ın kumandanlarından Çakabey'in eline geçmiştir.¹⁴²

Oikonomos olaya ilişkin 1084 tarihini sunmaktadır ve yoldaşları tarafından kral ilan edilen Çaka'nın şehri bir saldırı neticesinde ele geçirerek taht merkezi

---

¹³⁸ Foss-Winfield, s.79

¹³⁹ Doğer, s.129.

¹⁴⁰ Wiener, s. 64.

¹⁴¹ Büyük Selçuklu Hükümdarı Alparslan ile Bizans İmparatoru IV. Romen Diyojen arasında gerçekleşen bir savaştır. Alp Arslan'ın zaferi ile sonuçlanan Malazgirt Muharebesi, "Türlere Anadolu'nun kapılarında kesin zafer sağlayan son savaş" olarak bilinir.

¹⁴² Doğer, s. 130.

haline getirdiğinden bahseder. Ayrıca Çaka Bey, sahip olduğu küçük donanma sayesinde Smyrna çevresinde birçok kıyı kenti ve ada üzerinde de egemenlik sağlamıştır.¹⁴³ Yunanlı komutan *Konstantin Dalassenos* kenti geri almak için girişimlerde bulunsa da, kenti 1097 yılında *Johannes Ducas*'ın emri altındaki ordu ve donanma geri almıştır. Ducas şehrin hakimiyetini Amiral *Kaspax* ve *Hyleas*'a devretmiştir. Komutan bu devir öncesinde de kent surlarını gezip etraflıca incelemede bulunmuştur.¹⁴⁴

İlk Türk akınlarında Batı Anadolu kıyılarında yer alan kentlerin tamamı önemli ölçüde hasar görürken, Smyrna'nın bu saldırıları daha az zararla atlattığı öngörülmektedir. Kısa bir zaman sonra kenti devralan ve Türk akınlarına karşı savunan *Eumathis Philokales*, kent surlarını yenilemiş ve genişletmiştir.¹⁴⁵

Wiener'in Ephraemios'dan kent savunmasının bundan sonra gördüğü onarım ve yenilemeler İmparator *I. Theodor Laskaris*(İ.S. 1204–1222) , dönemine aittir. Bu dönemde hâlihazırdaki kent surlarının yanında, kale surları ve istihkam duvarları da yenilenmiştir. Bu bilgileri destekleyici olarak Smyrna yakınlarındaki Lemnos Manastırı'nda bulunan bir tapudan elde edilen bilgiye göre, *Sebastokrator Georgios* Latinlerin saldırılarına karşı bir takım güvenlik önlemleri alındığından bahsetmektedir.¹⁴⁶

Kadifekale'de kesin olarak tarihlenebilen yapı evresi ise İmparator III. Ioannes Vatatzes(İ.S. 1222-1254) dönemidir.¹⁴⁷ Günümüzde ayakta olmayan kuzey kapının mermer sövesinde İmparator III. Ioannes Vatatzes'in bu yenileme çalışmaları anılmaktaydı(Şekil 34). Osten bu kapının 1827 yılında Konak'ta yapılacak olan kışlaya yapı taşı sağlamak amacıyla söküldüğünü aktarmaktadır.¹⁴⁸ Beyaz mermerden bir kemer, Bizans Döneminde kitabe için tekrardan kullanılmıştır. Kemerin arka yüzünde A. Prokesch von Osten bir Roma yazıtının kalıntılarını

---

¹⁴³ Oikonomos –Slaars, s. 56.

¹⁴⁴ Wiener, s. 65.

¹⁴⁵ Wiener, s. 65.

¹⁴⁶ Wiener, s. 65.

¹⁴⁷ Wiener, s. 65-66.

¹⁴⁸ A.P. von Osten, *Smyrna, Jahrbücher der Literatur*, 1934, s. 61.

görmüştür ki bu yazıtta yalnızca “*inşa edilmiştir*” ibaresi okunabilmiştir.¹⁴⁹ Ayrıca 17- 19. yüzyıllar arasında kenti ziyaret eden diğer gezginler de yazınlarında bu yazıttan bahsetmektedir.¹⁵⁰

1675’ te kenti ziyaret eden J. Spon söz konusu yazıttan en erken bahsedendir. 1681 yılında Drapper¹⁵¹ ve 1701’ de kenti ziyaret eden Tournefort ise yazıtın yanında yanında iki adet kartal tasviriyle gördüklerini aktarmışlardır. Kenti 1795’te ziyaret eden ise kuzey kapının sövesinde Sultan Murat’ın saldırısından sonra, şehri yeniden imar eden olarak J.A. Komnenus ve eşi Helene’nin adlarının yazdığından bahsetmektedir.¹⁵²

1815’te kenti ziyaret eden Richter¹⁵³ de Angelus Komnenus’a ait yazıttan bahsetmekle birlikte, kapının o dönemki görünümüyle ilgili bilgiler de aktarmaktadır:

*Kalenin kuzey kapısının üzerinde, Angelus Komnenus’un beyaz mermer içindeki uzun kitabesi kemer şeklinde yer alıyordu; çeşitli zamanlardan parçalarla oluşan bu kapı çok ilginçti. Kemer, iki tane dörtgen kaidenin üzerine oturtulmuş, kaide ayaklar üzerine konmadığı için, duvar içine alınmış.*¹⁵⁴

Yukarıda bahsi geçen metinler, kapının formuna ilişkin çeşitli bilgiler sunması açısından önem arz etmektedir; ancak aktarımlarda Ioannes Vatatzes yerine Angeleus Komnenus adının geçiyor olması olasılıkla yazıtın okunmayacak kadar yüksek bir noktada bulunması veya şiirsel dilinin anlaşılmasını güçleştirmesiyle alakalı olabileceği gibi, kulaktan dolma bilgilerin yanlış yorumlanması da olabilir. Yazıtın doğru metni şu şekildedir:

---

¹⁴⁹ G. Petzl., *Die Inschriften von Smyrna II*, Bonn, 1987, s.323.

¹⁵⁰ Yazıttan bahseden seyyahlar: Drapper(1681), Tournefort(1701),

¹⁵¹ İ. Pınar,; **Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir (Yabancılar Gözüyle Osmanlı Dönemi’nde İzmir: 1608-1918)**, İ.B.B. Kültür Yayınları, İzmir, 2001 s.29,51.

¹⁵² Pınar, s.98

¹⁵³ Pınar (Otto Friedrichs von Richter 1815), s, 115.

¹⁵⁴ Pınar, s. 115.

“Bu Şehir, ışıldayan surları arasında yer alan çok güzel taçlandırılmış kuleleri ve çekici gelen bereketliliği ile büyüklüğünü kazanmıştır –O ki güzel galerileri, yolları ve büyük evleri ve hamamları olan, o ki uğruna hem denizin hem de bereketli toprağın savaştığı şehir. Zamanın bozucu elleri, tıpkı azgın dişi leoparın genç bir karacayı bozması gibi, onun biçimini bozmakta, onu yerden yere vurmakta, onu yanakları çökmüş bir ihtiyara benzetmekte ve onun güzelliğini ve çekici gelen ışıltısını böylece soldurmaktadır.

Ancak Ioannes, genç Roma'nın hükümdarı (Konstantinapolis'in), Ducas'ın oğlu, sınırlar ötesi tanınmış bir imparator, şehrin cılızlaşmasından üzüntü duymaktadır ve bu soluklaşmış şehre acımıştır: Böylece uzuvlarını tazelemiş, buruşmuş yanaklarını gerdirtmiş, güçsüzleşmiş eklemlerini iyileştirmiş ve çok yaşlı bir kadını genç bir kıza dönüştürmüştür.

Yerlerin ve Göklerin Efendisi, onun ve kraliçenin –ki kendisi hem güzel hem de asil bir soydan gelmedir, sıcakkanlı, en güzel dış görünüşe sahiptir öyle ki beyaz yanaklı güzellerine benzer, boyu ise servi ağacı gibidir- daha çok uzun seneler birlikte hüküm sürebilmelerini sağla!” Yıl 6731 (İ.S. 1222/1223)¹⁵⁵

Günümüzde ayakta olan sur duvarlarının büyük bölümü bu döneme ait yapı ve onarım izleri taşımaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla İmparator kuzey-batı istikamette ilerleyen surları tamamen yeniden inşa ettirmiştir.¹⁵⁶ Ducas'ın aktardıklarından anlaşıldığı kadarıyla bu kalenin Ortaçağ sonlarına doğru gördüğü son yapılaşma evresi olmuştur:

Bu kale eski ve ahlaki bozuk İzmir'in yukarı hisarı idi. Onu az zaman önce Rumların İmparatoru Johannes Doucas henüz yenilemiş iken, Türklerin başı, Umur'un babası Aydın Rumlardan İhtiyar Andronikos'un zamanında zapt etmiş ve o zamandan başlayarak yönetmiş idi.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Petzl, No: 854 s. 323-324, (Çev. M. Kılıç, *Hellenistik ve Roma Dönemi'nde Smyrna'nın Kamu Yapıları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2011, s 209-210)

¹⁵⁶ Wiener, s. 66.

¹⁵⁷ Doucas, s. 23.

Wiener'in Teknik II b ile oluşturulmuş duvarların büyük bir bölümü ve çok köşe planlı kuleler, ayrıca Teknik III ile oluşturulmuş İç Kale merkez kulesi (Kule 3) ve bağlantı duvarları bu döneme ait kalıntılardır.(Tablo 1,2)¹⁵⁸

Kadifekale'nin Orta Bizans Dönemi kalıntıları genel olarak ele alındığında bu dönemin özelliği gösteren kalıntıların her ne kadar kullanılan malzemeler yönünden büyük benzerlik gösterse de, tekniksel uygulamalar arasında görülen ciddi farklılıklar bu kalıntıların bütünsel olarak bu dönemde oluşturulmadığını göstermektedir.

Söz konusu farklılıkların anlaşılabilmesi için korunma durumu ve stratejik konumu göz önüne alınarak Akropol Kalesinin Kule 2'den Kule 6'ya uzanan Güneybatı bölümü ve İç Kaleyi oluşturan kalıntılar karşılaştırılarak ele alınacaktır. Özellikle Kule 1, 2, 4 ve bu kulelerin bağlantı duvarları kalenin diğer Orta Bizans Dönemi sur kalıntılarından kesin olarak ayrılmaktadır(Şekil 35/Tablo 2). Teknik III ile inşa edilmiş bu kalıntılarda, dairesel planlı kuleler üçer sıra tuğladan oluşan hatıl bantlara sahiptirler. Söz konusu bu kulelerde diğer Teknik III' le oluşturulmuş kalıntılardan farklı olarak duvar örgüsünde kullanılan yapı taşları kaba olarak dörtgen kesilmiş ve nispeten düzenli bir sıra oluşturacak şekilde, derzleri çok da açık olamadan yerleştirilmişlerdir(Şekil 36). Hatta bu düzenli sıraların korunması için yer yer tek sıradan oluşan yatay tuğla sıraları da uygulanmıştır. Teknik III ile oluşturulmuş Kule 3 ve bağlantı duvarlarında ise çoğunlukla şekilsiz olan taşların hem derzleri çok açıktır hem de sur örgüsünde düzenli sıralara riayet gösterilmemiştir(Şekil 36). Diğer bir farklılık ise kullanılan tuğlalar ve uygulanma biçimleri arasında görülmektedir. İlerde geniş olarak değinilecek olan İç Kaleye ait Kule 3 ve bağlantı duvarlarında kullanılan tuğlalar kırmızımsı bir renge sahipken, diğer kulelerde onarımlar hariç yoğunlukla açık devetüyü renge sahip tuğlalar kullanılmıştır. Ayrıca Kule 1, 2, 4, 6 tuğlalar yatay sıralar ve yer yer de dikey derzde kullanılmışken, Kule 3 ve bağlantı duvarlarında 12. Yüzyıl Bizans Mimarisinde ortaya çıkan dörtgen taşlarda yatay ve dikey derzlerde tuğla çerçevelemeler ve taşın şekline göre çapraz kullanılan tuğla parçalar görülebilmektedir(Şekil 36). Tüm bu

---

¹⁵⁸ Wiener, s. 82.

farklılıklarla beraber İç Kale duvarlarının dış surlarla organik bağlantılara sahip olmaması İç Kalenin daha geç bir dönemde oluşturulduğunu göstermektedir (Şekil 37).

Yukarıdaki bilgilere ek olarak, Teknik IV ile inşa edilmiş diğer Orta Bizans Dönemi surlarında ve kulelerinde yuvarlak planlı kulelere oranla daha az masraflı ve hızlı bir şekilde inşa edilebilen çok köşeli plan tercih edilmiştir.

Bütün bu bilgilerin sonucunda Kadifekale'nin son şeklini aldığı III. Ioannes Vatatzes döneminde gerçekleşen savunmaya dönük yapı faaliyetleri özetleyecek olursak:

1-Kuzeybatı istikamette ilerleyen surlar kent surlarının bu bölümüyle beraber tamamen yeniden inşa edildi.

2-Hellenistik ve Roma Döneminden olan kalıntılarıyla beraber Kule 2-6 hattı korunarak gerekli yerlerde onarıldı.

3- Kule 3 ve dış surla olan bağlantı duvarları inşa edilerek güneybatı köşede bir iç kale oluşturuldu. Ayrıca Kule 1- 6 hattının önüne bir ön savunma duvarı inşa edildi.

3.2.3.3. Geç Bizans / Erken Osmanlı Evresi:

Aydinoğlu Mehmed Bey uzun uğraşlar sunucunda 1317 yılında Kadifekale'yi ele geçirmiştir.¹⁵⁹ Bu zamandan sonra Pagos'daki Akropol Kalesi bir Türk yerleşimi olmasıyla birlikte Türk kumandanının yaşadığı yer olarak da hizmet vermiştir.¹⁶⁰ Mehmet Bey'in ölümü sonrasında toprak paylaşımında 1326/27 yıllarında İzmir oğlu Umur Bey'in payına düşmüştür. İzmir'in bu dönemi ve idari durumuyla ilgili şüphesiz en önemli kaynak Dusturname-i Enver'dir.

*İki kale idi İzmir ol zaman, birini Mehmet Bey almıştı nihan, biri anın dopdoluydu Frenk. İşleri dün-ü gün İslam ile cenk. Bahrdır üç yanı bir yanı kara, kaleyi kılmışlar ana daire, yanına bir kimse varamaz, kuş olup uçarsa ona giremez.*¹⁶¹

¹⁵⁹ T. Baykara, **İzmir Şehri ve Tarihi**, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir, 1974, s. 75.

¹⁶⁰ Wiener, s. 67

¹⁶¹ Enveri, Dusturname-i Enver, Anonim.

Aydınolu Umur Bey 1329 yılında kentin aşığı kesimini ve liman bölümünü de ele geçirerek hem babasının yarım bıraktığı işi tamamlamış hem de Yunanistan ve Adalara karşı yapacakları korsan akınlarına karşı güvenli bir limana sahip olmuştur.¹⁶² Ancak 1344 yılına gelindiğinde Cenevizliler Umur'un donanmasını yakarak liman ve aşığı Smyrna'yı tekrar ele geçirdiler.¹⁶³

14. yüzyıl Kadifekale ve güney yamaçlara hakim olan Aydınoluğulları ile Latinler arasındaki mücadeleyle geçmiştir.¹⁶⁴ Bu mücadeleler sırasında çeşitli onarımlar görmüş olması muhtemel kalenin kontrolü 1389 yılından sonra Yıldırım Beyazid(1360-1403) yönetiminde Osmanlı kontrolüne girmiş ancak 1402 yılına gelindiğinde Anadolu'yu işgal elden *Timur*'un ordusu tarafından tekrar tahrip edilmiştir. Liman kalesini de fethederek şehrin birleşmesini sağlayan Timur kentin kontrolünü yeniden Aydınoluğulları'na vererek çekilmiştir.¹⁶⁵

1402'de Timur'un Kadifekale'yi ele geçirmesine ilişkin *Nazmi Sevgen*'in kaynak göstermeksizin orijinal olarak yayınladığı Farsça metin dikkat çekicidir:

“Dünyayı fetheden padişah, Timur'dan dolayı İzmir harap oldu. Ve hiçbir padişahın yüzüne bakmadığı kalenin şerefesinde fethin kemendi belirdi. Kayser zamanındaki gizli savaşta isyan edenleri¹⁶⁶ rüya tabircisinin sözü ortaya çıkardı.¹⁶⁷

Söz konusu bu farsça metnin diğeri bir örneği ve olasılıkla da yukarıdaki alıntının da doğru kaynağı 15. yüzyılda İran'da yaşamış Farslı bir Timur Devleti Tarihi yazarı olan *Şerefeddin Ali Yezdi*'nin *Zafername* kitabında yer almaktadır. Aynı şekilde Farsça kaleme alınmış metnin aslı ve içeriği şu şekildedir:

---

¹⁶² D. M. Nicol., **Bizans ve Venedik “Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine”**, (Çev. G.Ç. Güven) Sabancı Üniv. Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 240.

¹⁶³ Nicol, s. 249

¹⁶⁴ Doğer, s.144.

¹⁶⁵ N. Sevgen, **Anadolu Kaleleri** 1. Cilt, Ankara, 1959, s.172-175.

¹⁶⁶ Burada muhtemel kastedilen Sezar'a karşı ayaklanan ve İzmir'e sığınan Romalı komutan Trebonius'un hikayesine gönderme yapılmaktadır.

¹⁶⁷ Orijinal metin için bakınız, N. Sevgen,1959 s. 175

وان قلعه كه هيچ شاه تيمور مويد جهان گيريم ز تشنگ بارخ ريمزا“
دبران غبار نشان در جنگ به فت سال قيصر برک نگره اش که مند ت سخي ز فکند
تغير Cihangir, Muvaffak Timur, İzmir'i harap etti. O kale ki hiçbir hükümdar
alamadı. Fethetmek için burçlarına kement atamadı. Timur Şah onu iki haftada aldı
ve köklerinden kazıyıp viran etti.”¹⁶⁸

Timur sonrası Aydınoğlu Musa Bey ve ardından Cüneyt Bey kente ve kaleye hakim oldular. Ducas'ın aktardıklarına göre Aydınoğlu Cüneyt Bey kent surlarını Osmanlı tehlikesine karşı büyük bir özenle sağlamlaştırmıştı. Ancak 1415 yılına gelindiğinde Çelebi Mehmet 10 günlük bir kuşatmanın ardından kenti ele geçirdi ve kent surlarını tahrip etti.¹⁶⁹

*İzmir'i ona teslim etti; o da kenti teslim alıp surları birçok noktada yerle bir ettirdi, mazgallı üst bölümlerden ve burçlardan belli bazılarını yıktırdı, böylece surların içinde yaşayan halkı korumasız bıraktı.*¹⁷⁰

Kadifekale'nin surları 15. yüzyıla geldiğinde II. Mehmet(Fatih Sultan M.) döneminde tekrardan onarılmıştır.¹⁷¹ Bu dönemde kalenin batı bölümünde bir duvar inşa edilerek Orta Bizans Dönemi iç kalesini de içine alan daha büyük bir iç kale oluşturularak ve hem şehrin güvenliği hem de ahalinin kıymetli eşya ve servetlerinin muhafazasında kullanılmıştır (Şekil 38-39).¹⁷² Son dönem kazılarında bu döneme ait çok sayıda sikke ele geçmiş olup bu durum kalenin son nüfus yoğunluğuyla bağdaştırılmaktadır.¹⁷³ Bazı sur duvarlarının cephelerinde ve bazı kulelerin özellikle mazgallı üst bölümlerinde görülen yoğun kireç harçlı onarımlar muhtemelen bu döneme aittir.

¹⁶⁸ Şerefeddin Ali Yezdi, (Farsça çeviriler: Ankara Üniversitesi, FDE. Bölümü, Arş. Gör. Ümit Gedik) Cilt 2, Tahran, 1336, s. 341-342.

¹⁶⁹ Doucas, s.93.

¹⁷⁰ Doucas, s.94.

¹⁷¹ N. Ülker., “Kadifekale”, Bilim Birlik Başarı, Sayı: 38, 1983, s.13.

¹⁷² Canpolat, s. 43.

¹⁷³ Ersoy, Çelik, ve Yılmaz, s. 190.

K.S. Süleyman dönemine gelindiğinde kalenin sadece bugün iç kale olarak tanımlı bölümünün kullanılmakta olduğu bilinmektedir. Ayrıca bu bölümde 18. yüzyıl sonlarına kadar yeniçeriler konuşlanmaktaydılar.¹⁷⁴

---

¹⁷⁴ Wiener, s. 69.

IV. SMYRNA AKROPOLÜ/KADİFEKALE YAPILARINDA KULLANILAN YAPI MALZEMELERİ VE DUVAR ÖRGÜ TEKNİKLERİNE İLİŞKİN GENEL GÖZLEMLER

Akropol Kalesi'nde Hellenistik Dönemden Osmanlı Dönemine kadar görülen sur yapılaşmaları kendi içlerinde tekniksel olarak farklılık göstermelerinin yanı sıra onarım evrelerinin doğal sonucu olarak sur duvarlarında kullanılan malzeme ve bu malzemelerin uygulanması biçiminden de farklılık göstermektedir (Tablo 1). Akropol Kalesinin geçirdiği uzun kullanım süreci içerisinde bazı bölümleri tamamen yeniden inşa edilmiştir. Ayrıca bu inşa faaliyetleri sırasında kullanılan malzemeler yine ayakta olan mevcut yapıların onarımında da kullanılmıştır. Yazınsal anlamdaki yetersiz bilgiler özellikle Bizans'tan Osmanlı Dönemine kadar geçen zaman dilimindeki evrelerin tarihlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Bütün bu eksikliklerin yanında Bizans mimarisinin teknik yönü, özellikle savunma mimarisi en az incelenmiş alanlarının başında gelmektedirler. Ayrıca gerek Bizans'ın geç dönemlerinde gerekse Beylikler ve Osmanlı Dönemi savunma yapılarında kullanılan malzeme ve uygulama tekniğinin benzer ve sabit olmaması diğer yanıltıcı etkenlerdir.

4.1 Taş

4.1.1. Blok Taş Kullanılan Örgüler:

Akropol kalesinin ilk inşa dönemine ait olan bu taşlar kalenin özellikle güney sur hattındaki kalıntılarda yer yer düzen içerisinde bazen de düzensiz bir biçimde görülebilmektedirler. Kule 1 ve aynı kulenin Kule 2 ile olan bağlantı duvarında atkılı isodomik ve atkılı pseudo- isodomik düzene sahip olarak karşımıza çıkan bu bloklar çeşitli onarım ve düzenlemelerle ilk inşa evresinden günümüze ulaşmıştır (Şekil 40). Güney sur hattında son dönem kazıları neticesinde de pseudo- isodomik düzene sahip güney sur hattına ait kalıntılar temel seviyelerinden itibaren gün ışığına çıkarılmıştır. Bosajlı bir yüzeye sahip olan Hellenistik sur hattı ana kaya

üzerine harçsız bir şekilde yerleştirilmişlerdir. Aralarında herhangi bir kronolojik farklılık olmayan bu bloklar in-situ olarak günümüze ulaşmışlardır(Şekil 23,24).

İn-situ olan blok taşlar haricinde yine aynı döneme ait blokların farklı dönemlerde tekrardan kullanımını söz konusudur. Bu hususta en dikkat çekici yapı Kule 1'dir (Şekil 31,41). Dairesel planı, atkılı-isodomik örgü sistemi ve bosajlı bloklardan oluşan yapısıyla güçlü bir Hellenistik kuleyi andıran yapı, daha geç bir dönemde olasılıkla temelleri üzerinden yeniden inşa edilmiştir. Bu yapıyı Hellenistik tahkimatlardan ayıran başlıca özellikler; derzler arasındaki daha geniş açıklıklar, bloklar, arasında belli yerlerde terazileme amaçlı kullanılmış tuğla plakalar ve bağlayıcı olarak kireç harcı kullanımındadır(Şekil 42).

4.1.2. Parça Taşlar(Moloz Taşlar) Devşirme Malzemeler ve Tuğla

Kalenin muhtemel ilk inşa evresinden sonraki inşa ve yenileme evrelerinin tamamında parça taşların ve devşirme malzemenin kullanıldığı görülebilmektedir. Andezit, tüf taşı ve mermer yapı elemanı parçaları ile polygonal mermer parçalardan oluşan bu malzeme grubuna ait yapı taşları nerdeyse sur hatlarının tamamında ve kulelerde de görülebilmektedir(Tablo 2). Ancak aynı karaktere sahip malzemelerin farklı yapı inşa tekniklerinde kullanıldığı görülebilmektedir. İzmir'in güney bölgelerinde Geç Roma Dönemi Priene, Heraklia ve Milet gibi merkezlerde bazı yapılarda görülen bu yapı tekniği özellikle Bizans Dönemi kent suru ve kalelerinde yaygın olarak görülmektedir. Ayrıca Türk dönemi benzer yapılarında da kullanımına devam edildiği görülmektedir.¹⁷⁵

4.1.2.1.-1.Grup: Almaşık Örgülü Duvarlar:

Kalenin günümüze ulaşabilen kalıntıları içerisinde en büyük yoğunluğa sahip bu grubun yapı taşlarıdır. Andezit, tüf taşı ve mermer gibi kayaların yoğunluğundan oluşan bu taşlar güney sur hattının doğu bölümünde, Bizans Dönemi iç kalenin kuleleri ve bağlantı duvarında genelde derzleri açık ve az harçlı bir şekilde görülebilmektedir(Tablo 1). Yine bu yapı grubunda taş aralarında, taşların şekline

---

¹⁷⁵ Kolay, s. 16.

göre yerleştirilmiş tuğla parçalarda yer almaktadır(Şekil 43). Sur hattında bu tekniğin görüldüğü bazı bölümlerde bağlayıcı amaçlı tuğla plakalar kullanımıyla yapılan çerçevelmeler (kasetler) ve dekoratif tuğla kullanımı da söz konusudur(Şekil 43).

4.1.2.2.-2.Grup: Derzleri Yoğun Harçlı Parça Taş (Moloz Taş) ve Kaba Yontu Taş Örgü Duvar Tekniği:

Yapı taşı olarak 1. Grupla aynı kayalara ait malzemenin kullanıldığı gözlemlenebilen bu grupta sur duvarlarının iç ve dış yüzeylerinde kaba yontulmuş yapı taşları moloz taşlarla beraber daha ince derzli olarak yerleştirilmişler ve derzlere yoğun kireç harcı ve tuğla veya çatı kiremidi gibi devşirme kırık parçalar yerleştirilmiştir (Tablo 1). Söz konusu bu duvar örgüsü aynı zamanda 1. Grup örgüyle inşa edilmiş olan sur duvarları ve kulelerin onarımında da kullanılmış olup daha geç bir uygulamadır.

4.2. Tuğla

Genel olarak kamu ve savunma yapılarının duvarlarında tuğla kullanımına Roma Dönemi'nden itibaren başlanıldığını bilmekteyiz. Vitruvius kaliteli tuğla üretmenin yollarını ve yapılara kazandıracığı avantajlardan bahsetmiştir.¹⁷⁶ Hafif ve suya karşı dayanıklı olmasının yanında iki farklı sırada derzleri üst üste gelmeyecek şekilde döşenecek tuğlanın duvarlara dayanıklılığın yanında cepheden estetik bir görünümde kazandıracığını belirtmiştir.¹⁷⁷ Roma Dönemi'nden Bizans'a, sonrasında da Osmanlıya miras kalan bu teknoloji Anadolu'nun birçok tarihi yapısının önemli bir yapı taşıdır.¹⁷⁸

Smyrna Akropol Kalesi'nin Bizans Dönemi'yle beraber başlayan neredeyse tüm yapı evrelerinde tuğla kullanımının taşın yanında ikinci derecede öneme sahip bir malzeme olduğu görülmektedir. Sur duvarları ve kuleler haricinde Akropol Sarnıcı ve Kale Mescidi'nde de tuğla kullanımı görülmektedir. Tuğlalar farklı dönemlerde ve kullanıldıkları yerlere göre farklı tarzlarda kullanıldığı görülmektedir.

---

¹⁷⁶ Vitruvius, s.29-30

¹⁷⁷ Vitruvius, s.29-30

¹⁷⁸ Kolay, s. 15.

4.2.1. Sur Duvarları ve Kulelerin Cephelerinde Örgü Malzemesi Olarak Tuğla Kullanımı:

Bizans'ın erken dönemine ait özellikle kulelerde yatay ve dikey olarak tam tuğlalar kullanıldığı görülmektedir. İç kaleyi oluşturan 1,2,3,4 numaralı kulelerde 3-4 sıra şeklinde tuğla bant hatıllar yer almaktadır (Şekil 35,44 ve Tablo 1). Kule 3'in Kule 2 ile Kule 4 arasındaki bağlantı duvarının sadece bağlantı bölümlerinde tuğla bant hatıllar görülebilmektedir(Şekil 44). Neredeyse tamamına yakını yenilenmiş durumda olan iç kale bağlantı duvarlarının da erken evresinde bu dört kule de olduğu gibi bir cephe düzenine sahip olabileceğinin göstergesidir. Bizans Dönemi sur mimarisinde tuğla bant hatıllara erken dönemlerden itibaren rastlanmakta olup duvar üzerine binen kuvveti dağıtmak ve yapıyı daha dayanıklı hale getirmek için kullanılmaktadır.¹⁷⁹ Yine sur duvarlarının bazı bölümlerinde dörtgen taşlardan oluşturulmuş sur hatlarının tuğlalarla çerçevelenerek dekoratif bir uygulama yapıldığı da görülmektedir(Şekil 45).

4.2.2. Sur Duvarları ve Kulelerin Cephelerinde Derz Dolgu Malzemesi Olarak Tuğla Kullanımı:

Kalenin Bizans Dönemi sonrasında gördüğü inşa ve onarım çalışmalarında taşların derz boşluklarında taşın şekline göre çeşitli şekillerde ve boyutlarda tuğla sıkılamalar yapıldığı görülmektedir (Şekil 46). Ayrıca farklı boyutlara sahip dörtgen taşları terazilemede de yine tuğla kullanımı görülmektedir. Aynı şekilde Kale Mescidi'nde de derzlerde tuğla sıkılamalar olduğu görülebilmektedir ki bu yöntem zaten Bizans, Beylikler ve Osmanlı Dönemlerinde almaşık duvar örgülerinde ve sandık tipli duvarlarda sıkça karşılaşılan bir uygulamadır. Kalenin güneybatı bölümünde (Kule 1 alt kısmında) blok taşlar arasında zaman içerisinde oluşan açıklıklara da tuğla sıkılamalar yapıldığı görülmektedir(Şekil 46).

---

¹⁷⁹ M. İ. Tunay, *Türkiye'deki Bizans Mimarisinde Taş ve Tuğla Duvar Tekniğine Göre Tarihlendirme*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1984, s.

4.2.3. Tonozlu yapılar ve Kapılarda Tuğla Kullanımı:

Akropolde Geç Bizans Dönemine tarihlenen Büyük Kale Sarnıcı'nın üst örtüsü tuğla tonozdan inşa edilmiştir. Her biri 5x30 cm. büyüklüğünde olan tuğlalar açık kiremit rengine sahiptirler (Şekil 47). Kalenin güney sur hattı üzerinde yer alan kapının dış cephesi ise tuğla bir kemere sahiptir. 28 x 28 cm. ölçülerinde kare ve 3 - 3,2 cm. kalınlığında olan tuğlalar koyu kırmızı renktedirler ve taşıyıcı olmaktan çok dekoratif bir işleve sahiptirler(Şekil 48).

4.2.4. Sur Duvarlarında ve Kulelerde Dekoratif Tuğla Kullanımı:

Bizans Dönemi içerisinde özellikle kamu yapılarında cephelerde tuğla ile oluşturulmuş motifler sıkça görülen bir uygulamadır. Savunma yapılarında bu alanda kullanımına dair muhtemelen en zengin örnekler ise çeşitlilik ve korunma durumları açısından Kadifekale'de yer almaktadır. İç kalede yer alan Kule 3 barındırdığı farklı süslemelerle günümüze kadar çeşitli onarımlarla sağlam bir şekilde ulaşmış olmasının yanında inşa edildiği dönemde bu tarz yapılarda gözetilen estetik önemi de yansıtmaktadır (Şekil 49). Kulenin gördüğü bu onarımlar neticesinde bazı motiflerin ise tanımlamada güçlüklerle yol açabilecek şekilde özgünlüğünü kaybettiği görülmektedir.

Kule 3'ün cephesinin tam merkezinde tuğlalardan oluşturulmuş hayat ağacı motifi görülmektedir (Şekil 50). Söz konusu iyi korunmuş durumda olan bu bezemenin her iki yanında yer alan boşluklarda ise muhtemelen kabartmalı tasvirler bulunmaktaydı. Ayrıca kulenin aynı bölümünde bir monograma ait olabilecek kalıntılar yer almaktadır(Şekil 51). Kulenin üst bölümünde yer alan tuğla bant hatılın hemen üzerindeki dikdörtgen taşların etrafı yatay ve dikey olarak yerleştirilmiş tuğlalarla çerçevelenmiştir. Her biri 32/34 x 4cm ölçülerindeki tuğlaların kullanıldığı bu hat kule cephesinde neredeyse kesintisiz olarak izlenebilmektedir(Şekil 49).

Dekoratif amaçlı tuğla kullanımının söz konusu olduğu diğer bir yapı ise kule 2'dir. Söz konusu kulenin güney doğu cephesinde tuğla bant hatıllar arasında yaklaşık 55cm. yüksekliğe sahip küçük bir tuğla kemer yer almaktadır(Şekil 52).

4.3. Ahşap

Sur duvarlarında ve kale duvarlarında ahşap hatıl kullanımının geçmişi her ne kadar Erken Tunç çağına (Troia II) kadar uzansa da¹⁸⁰, Hellenistik ve Roma Dönemi sur mimarisinde ahşap hatıl kullanımı görülmemektedir. Ancak Bizans Dönemi mimarisiyle beraber tekrar kullanılmaya başlandığı görülmektedir.¹⁸¹

Hava koşullarına olan dayanıksız yapısı nedeniyle Kadifekale'nin mevcut kalıntılarında içerisinde Bizans Döneminden günümüze herhangi bir ahşap kalıntı ulaşmamıştır. Ancak olasılıkla kalenin son dönemlerinde Kule 7'nin iç kale bölümünün batısında yer alan duvarın cephesinde ve bu yapının Kule 8 ile olan bağlantı duvarının bazı bölümlerinde ahşap kalıntıları vardır (Şekil 53). Ayrıca, Kule 9 cephelerinde yer alan hatıl delikleri içerisinde de görülen ahşap kalıntıları muhtemelen bu yapıların son onarım evresinde iskele ihtiyacını karşılamak üzere yerleştirilmişler ve günümüze kadar ulaşmışlardır(Şekil 54). Bizans'ın çeşitli evrelerine ait sur duvarlarında ise ahşapların çürümesi sonrası oluşan boşluklardan yola çıkarak yapılarda ahşabın kullanım şekli ve işlevi açısından önemli bilgiler arz etmektedir. Bu bağlamda kaledeki mevcut yapılarda üç farklı amaçla ahşap kullanıldığı bilinmektedir.

1- Kâgir 'de Hatıl Olarak: Kadifekale'nin kâgir tipli sur duvarı kalıntılarının bazılarında yapıyı dayanıklı kılmak adına yuvarlak ve uzunlamasına yerleştirilmiş ahşap hatıllara ait boşluklar görülmektedir. Güney sur hattında Kule 7 ile Kule 28 arasındaki sur duvarında net bir şekilde görülebilen bu hatıllara ait boşluklardan yola çıkarak çapları 12 cm. ile 14cm. arasında değişen yatay yerleştirilmiş ahşap kalas kullanımları görülmektedir (Şekil 55). Aynı duvarda bu hatıl sırasına ait dikey olarak uzatılmış olanlar da duvarın iç ve dış cephelerinden görülebilmektedir. Söz konusu

---

¹⁸⁰ Nauman, s. 96-97

¹⁸¹ Kolay, s. 15.

bu duvarlarda ahşap; moloz taş, tuğla ve harcın yanında birincil öneme sahip bir yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Güney sur hattının doğu bölümünde Teknik III İle inşa edilmiş ve alt bölümünde yoğun dökülmeler olan sur kalıntıları ve kule kalıntılarında da yine duvar hattının içerisine yerleştirilmiş yatay ve dikey ahşap hatıllara ait izler yer almaktadır(Şekil 56A-B).

Kalenin kuzeybatı bölümünde yer alan Kule 10'un bağlantı duvarlarında uzunlamasına olan hatıllar görülememektedir. Ancak duvar içerisine uzatılan dikine hatıllar ait boşluklardan yola çıkarak, cepheden çapraz olarak yerleştirilmişlerdir ve her biri yaklaşık 10-12 cm çapındadır(Şekil 57).

2- Sur İnşası Sırasında Kullanılan İskelelerde: Kalenin sandık tipi sur duvarı kalıntılarının tamamının cephelerinde, bu yapıların inşası sırasında işçilerin duvar yükseldikçe çalışabilmelerine olanak sağlayan ahşap iskelelerin enine uzatılmış kirişlerine ait boşluklar gözlemlenebilmektedir (Şekil 54). Tekniksel olarak sur duvarının inşaatı bittikten sonra sökülen bu kirişlere ait boşluklar aynı zamanda duvar içindeki harcın az da olsa havalanarak kurummasına yardımcı olmaktadır.¹⁸²

3- Kulelerde Kat Ayırımında: Mevcut yapılardan sadece Kule 6' da kat ayırımında ahşap kullanıldığına dair izler olduğunu Wiener gözlemlemiştir¹⁸³.

4- Tonozlu Yapılarda Gergi Hatılı Olarak: Kale sarnıcının tavanının taşıyıcısı olan her bir ayağın cephelerinde 4-5 adet ahşap gergi hatıllarına ait izler bulunmaktadır(Şekil 58). Ayrıca yapının tavanının çaprazlamasına yerleştirilmiş hatıllarla da güçlendirildiği görülebilmektedir(Şekil 58).

---

¹⁸² Kolay, s.20.

¹⁸³ Wiener, s.65.

V. KULELER ve BAĞLANTI DUVARLARI

5.1. Smyrna Akropolü/Kadifekale’de Görülen Kule Tipleri:

Antik dönem savunma mimarisinin kuşkusuz en önemli parçaları kulelerdi. Kuleler yüksek konumlarıyla gözlem imkanı sağlamasının yanında savunmanın toplandığı merkezlerdi. Saldırı durumunda düşman üzerine doğrudan ve cephelerden atış üstünlüğü kurulmasını sağlamaktaydı.¹⁸⁴ Tarih boyunca saldırı amaçlı teknolojin gelişmesine paralel olarak kule mimarisinin de savunma yönünün gelişmiş olduğu görülmektedir. Antik dönemde kimi zaman arazi şartlarıyla, kimi zamanda savunulması gereken alanın konumu veya maddi ve zamansal yeterliliklere göre farklı kule tipleriyle karşılaşmaktayız. Antik dönem mimarları kule inşası ve tiplerine göre avantaj ve dezavantajları hususunda önemli bilgiler aktarmışlardır. Vitruvius’un aktardıklarına göre;

“Kuleler bir ok atımını geçmeyecek aralıkta yapılmalıdır ki, herhangi birine yapılan bir saldırı, sağdaki ve soldaki kulelerden scorpione’ler ve diğer yöntemlerle yapılan atışları püskürtebilsin. Her kulenin iç kısmının karşısında, kulenin genişliği kadar bir ara verilerek burada kulenin iç kısmına giden pek sağlam çivilenmemiş ahşap bir döşeme bulunmaktadır. Düşman duvarın herhangi bir bölümünü ele geçirdiği takdirde, bu döşemenin hızlı bir şekilde kesilip kaldırılması gerekir; bu iş hızla yapılırsa, düşman düşmeyi göze almadan diğer kulelere ve surların geri kalan bölümlerine ulaşamayacaktır.”¹⁸⁵

Kule planları kare, dikdörtgen, yuvarlak ya da çok köşeli cephelere sahip olabilmekteydi.¹⁸⁶ Vitruvius; kare biçimindeki kulelerin köşelerinin koçbaşı darbeleri sonucunda ve savaş makineleriyle daha çabuk tahrip olacağından dolayı yuvarlak veya çok köşeli kule inşasını önermiştir.¹⁸⁷ Yuvarlak kule inşası taşların yuvarlak yontulması gerekliliği zahmetli ve pahalıydı bu yüzden özellikle sağlamlık için

---

¹⁸⁴ Akarca, s. 141.

¹⁸⁵ Vitruvius s.15.

¹⁸⁶ Akarca, s.141.

¹⁸⁷ Vitruvius, s.16.

kalelerin köşe bölümlerinde tercih edilmişlerdir.¹⁸⁸ Özellikle Hellenistik Dönem’de kolay ve ucuz inşa edilebilmesi nedeniyle kare planlı kulelerin dairesel veya çok köşeli planlı kulelerin tüm avantajlarına rağmen cephelerde daha çok tercih edildiği görülmektedir.¹⁸⁹ Bizanslı Philon ise yuvarlak kuleleri ana kapıların savunulmasında önermiştir.¹⁹⁰

Çok köşeli kuleler ise hem dört köşeli kule mimarisinde olan tahribi kolay keskin köşe riskini ortadan kaldırıyor hem de yuvarlak planlı kule tipine göre daha hızlı ve daha az maliyetle inşa edilebiliyordu.¹⁹¹

Smyrna Akropolü hem yukarıda sayılan her kule tipine ait örnekler barındırması açısından, hem de farklı dönemlere ait savunma stratejileri ve ilkelerinin anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Kalenin mevcut kalıntılarından toplam 16 kulesine ait kalıntılar net bir şekilde görülebilmekte olup bunlardan 12 adedi ise kule planına ilişkin net bilgiler vermektedir(Tablo 2).

5.1.1. Dairesel Planlı kuleler

Kalenin mevcut kalıntılarından yola çıkarak dairesel planın; yarım daire at nalı formlu ve üççeyrek daire olarak uygulandığını görmekteyiz(Şekil 59).

Kalenin güney batı köşesinde yer alan Kule 1 ve İç Kale’nin kuzeydoğu burcu Kule 3 üç çeyrekte oluşan dairesel formda inşa edilmişlerdir(Şekil 59). Alt bölümünde Hellenistik Dönemin bloklarının izlerini taşıyan Kule 1’in sağlam ve dayanıklı yapısı sayesinde akropolün erken dönemlerinden günümüze oldukça sağlam bir şekilde ulaşabilmiştir. G.E. Bean bu kuleyi İ.Ö 3. yüzyıl olarak düşünmektedir.¹⁹² Ayrıca Lawrence’ da kulenin inşa tarihi olarak yine İ.Ö 3. yüzyılı

---

¹⁸⁸ Akarca, s. 141.

¹⁸⁹ A. W. McNicoll, **Hellenistic Fortifications From the Aegean to the Euphrates**, Clarendon, Oxford, 1997, s. 8

¹⁹⁰ McNicoll, s.8

¹⁹¹ Akarca s.143.

¹⁹² McNicoll, s. 9

göstermiştir,¹⁹³ Ancak bu öneriler olasılıkla yapının ilk inşa evresi için geçerli bir tarihlendirme olup mevcut kalıntılarda önerilen tarihe dönük bir yapılaşma söz konusu değildi. İç Kalenin diğer iki kulesi olan Kule 2 ve 4 ise yarım daire formda inşa edilmişlerdir(Şekil 59). Anlaşıldığı üzere İç Kalenin her dört burcunda da köşe yapmadığı için darbelere dayanıklı ve yayılım ateşine imkan vermeyen kule formu dairesel plan tercih edilmiştir. Bu sayede gerektiğinde en son sığınma yeri olarak hizmet verecek olan iç kale daha da güvenli bir hale getirilmiştir. Ayrıca savunma yapılarında erken dönemlerden itibaren, yapının stratejik noktalarında yuvarlak planlı kulelerin tercih edildiğini görülmektedir.¹⁹⁴

Günümüze gelen kulelerden Kule 6 at nalı formuna sahiptir(Şekil 59), ayakta olan kulelerden kule 10 ve 28 ise yarım daire forma sahip kulelerdir. Kalenin güneydoğu köşesinde yer alan ancak günümüzde yalnızca arka duvarının bir bölümü ayakta olan Kule 23'te muhtemelen 3 çeyrek daireden oluşan bir plana sahiptir. Ayrıca kalenin konumu gereği dairesel bir form tercih edilmiş olması ihtimalinin yanında kule 1836 tarihli Storari planında ve Wiener'in çiziminde yine dairesel planda gösterilmiştir(Şekil 34).¹⁹⁵

5.1.2. Çok Köşeli Kuleler

Bilinen kuleler içerisinde ikincil çoğunluğa sahip kule tipi çok köşeli kulelerdir. Kale içinde yer alan Kule 8 yuvarlak bir kule odasına ve çok köşeli bir plana sahiptir(Şekil 60). Kalenin güneydoğu sur hattında yer alan 24,25,26 ve 27 numaralı kulelerde çok köşeli bir planda inşa edilmişlerdir. Wiener, Osten'in bu kuleleri sekizgen olarak hatalı tanımladığına değinmiş ve kendi çizimlerinde mevcut kalıntıları altıgen olarak tanımlamıştır(Şekil 61).¹⁹⁶ Günümüzde bu kulelerin temel seviyesi moloz döküntüler dolayısıyla gözükmemekte ve plan tipleri tam olarak tespit edilememektedir. Ancak bu alanlarda ileride gerçekleştirilecek kazılar sayesinde kesin sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır.

---

¹⁹³ Lawrance, (Greek), pl1, 294 s. 176

¹⁹⁴ Akarca, s.141.

¹⁹⁵ Storari/Wiener

¹⁹⁶ Wiener s.80

Özellikle Bizans Döneminde kolay inşası ve yuvarlak bir kulenin avantajlarına yakın özellikleri sayesinde rağbet gören bu kule tipiyle ilgili Bizanslı Philon; kulelerin düşmana çıkıntılı (sivri) yanlarının verilmesi şeklindeki inşasını önermiştir.¹⁹⁷ Bu bağlamda düşünecek olursak bu kulelerin saldırıya açık ve tam cepheye bakan kısımlarının düz değil yine köşeli olarak tasarlandığını düşünülebilir. Bu bilgilerden yola çıkarak Kule 24-27 hattındaki kulelerin beşgen ya da yedigen olmaları da olasılıklar dâhilindedir.

5.1.3. Dörtgen Biçimli Kuleler

Günümüze ulaşabilmiş kulelerden Kule 7 ve 12 dörtgen planla inşa edilmiştir (Tablo 2 - Şekil 34). Ayrıca son dönem kazılarında güney sur hattında gün ışığına çıkarılan yeni kule (Kule 29) (Şekil 62) ve günümüzde sınırlı sayıda kalıntısına ulaşabilmiş olan Kule 11 de dörtgen plana sahip kulelerdir(Şekil 34). Hellenistik Dönem'den itibaren diğer kule planlarına oranla her ne kadar darbelere karşı daha dayanıksız olduğu bilinse de, dörtgen biçimli kuleler hem inşa kolaylığı hem de düşük maliyeti sayesinde bütün dönemlerde daha yaygın olarak kullanılmışlardır.¹⁹⁸

5.2. Kuleler ve Bağlantı Duvarları:

Kule 1: Kadifekale'nin güneybatı bölümünde yer alan Kule 1 yuvarlak bir plana sahiptir (Tablo 2). Ana kaya üzerine oturtulmuş olduğu görülebilen yapının alt bölümü kaliteli taş blok tekniğiyle, yani Wiener sınıflandırmasına göre Teknik II ile inşa edilmiştir.¹⁹⁹ Dış cepheden yaklaşık 17.50 metre yüksekliğe sahip olan kulenin alt bölümünde 20 sıra blok taş sırası görülebilmektedir (Şekil 31). Kulenin bu bölümü Hellenistik Dönem tarzına uygun ve bosajlı sayılabilecek bir yüzeye sahip andezit taşlardan oluşmaktadır. Ana kaya üzerine oturtulmuş temel taşları hariç, her biri yaklaşık 50-52 santimetre yüksekliğe sahip olan bu bloklar atkılı isodomik teknikte yerleştirilmişlerdir. Bir birlerine harçla tutturulmuş blokların aralarına bazı

---

¹⁹⁷ Akarca, s.143.

¹⁹⁸ Lawrance, (Aims) s.378.

¹⁹⁹ Wiener, s.73.

yerlerde terazileme amaçlı yatay, bazen de derz dolgu malzemesi olarak iri tuğla plakalar yerleştirilmiştir(Şekil 42).

Bu düzenin devamında teknik III ile oluşturulmuş olan bölüm yer alır.²⁰⁰ Yaklaşık 7 metrelik yüksekliğe sahip olan kulenin bu bölümü 3 sıra tuğlanın üst üste gelmesiyle oluşturulmuş, 3 ayrı sıra tuğla hatıl bantlara sahiptir. Aşağıdan yukarıya doğru ilk iki bant kule cephesinde neredeyse kesintisiz olarak takip edilebilmekteyken en üstteki bant ise sadece cephenin orta bölümünde korunmuştur(Şekil 63). Yine bu üst bölümde benzer malzeme kullanımıyla oluşturulmuş yoğun kireç harçlı onarımlar en son evre işçiliğini yansıtmaktadır (Şekil 63). Ayrıca kule üst bölümünde toplam 2 adet mazgal penceresine ait izler net bir şekilde tespit edilebilmektedir(Tablo 2). 19. yüzyıl sonlarına ait fotoğraflardan yola çıkarak o dönemde bu pencerelerin hala formda oldukları anlaşılabilmektedir(Şekil 64).

Yaklaşık 6.75 metrelik bir çapa sahip kuleye İç Kale avlusunda bulunan ve bugün çok fazla zarar görmüş olan küçük bir kapıdan giriş yapıldığı düşünülmektedir(Şekil 65).²⁰¹

Kule 1' in batısında kulenin Teknik III ile oluşturulmuş üst bölümüyle organik bağlantısı olduğu görülebilen ve batı yönde uzanan bir duvara ait kalıntılar yer almaktadır. Alt kısmı kuleyle ise kuleyle organik geçişlere sahip olmamakla birlikte, dörtgen sayılabilecek şekle sahip blok taş parçalarından oluşmaktadır (Şekil 66). Ayrıca batı doğrultuda neredeyse tamamen çökmüş durumda olan bir ön duvarla birleşmektedir.²⁰² Kuzey yönde devam eden bu ön duvar Storari Planı'nda Kule 1 ve 6 arasında uzanmakta olup merkezinde dörtgen plana sahip bir kule yer almaktadır. Ayrıca 19. yüzyıl sonlarına ait bir kartpostalda söz konusu bu yapıya ait duvar kalıntıları ve kulesi net bir şekilde görülebilmektedir(Şekil 67). Özellikle 6. yüzyıldan itibaren Bizans savunma mimarisinde yaygınlaştığı bilinen iç kaleler ve

---

²⁰⁰ Wiener, s. 73.

²⁰¹ Wiener, s. 73.

²⁰² Wiener, s. 73.

önünde ikinci bir savunma hattıyla oluşturulan mekanlara dönemin Nikaia ve Antiokhea gibi örneklerinde de rastlamaktayız.²⁰³

Kule 2: Yarım daire plana sahip olan Kule 2 tamamen teknik III' e göre inşa edilmiştir(Tablo 1-2). En alt kısmı Cumhuriyet Döneminde²⁰⁴ onarım görmüş olan bu yapı, Kule 1'de de olduğu gibi tuğla bant hatlı düzenine sahiptir ve aynı yerde çökmüş olan beden duvarını güçlendirmek için bu duvarın önüne inşa edilmiştir (Şekil 68).²⁰⁵ Ayrıca kulenin üst bölümünde yine Kule 1'de olduğu gibi yoğun kireç harçlı onarımlar söz konusudur.

Güney cepheden yaklaşık 14 metre yüksekliğe sahip olan kule ana kaya üzerine inşa edilmiştir. Dışa doğru daralan 3 tane mazgal penceresine ait izler barındıran kulenin üst yapısı yıkılmış vaziyettedir ve kule çapı 5.10 metre civarındadır(Tablo 2). Aynı zaman da Kule 1'in sağında uzanan sur duvarlarıyla olan organik geçişler doğu yönde devam eden duvarın bir bölümü hariç görülmemektedir. Söz konusu bu durum bu alanda Teknik II'nin Teknik III'den daha erken bir tarihte uygulandığını göstermektedir.²⁰⁶

Kule 1 – Kule 2 Arası Beden Duvarı: Kule 1 ile Kule 2'nin bağlantısını sağlayan bu duvar aynı zamanda İç Kalenin de güney duvarını oluştur ve Teknik I ile oluşturulmuştur (Şekil 26). 16.60 metre uzunluğa sahip olan duvar 10 metre yüksekliğe kadar korunmuş olarak günümüze ulaşmıştır. Ana kaya üzerine inşa edilmiş durumda olan duvarın temelleri doğu yönde yükselen ana kayayla uyumludur. 3.25 metre genişliğe sahip olan duvarın yapı taşları genellikle bosajlı yüzeye sahip rektogonal bloklar oluşturmaktadır (Tablo 1). Ayrıca az sayıda trapezoidal blokta kullanılmıştır (Şekil 69). Hellenistik Dönem prensiplerine uygun inşa özellikleri gösteren duvar, atkılı isodomik teknikte ve harçsız olarak

²⁰³ R. Huyghe., *Larousse Encyclopedia of Byzantine and Medieval Art*, Exgalibur Books Press, London, 1981. s. 43.

²⁰⁴ 1962 yılından önce çeşitli onarımlar ve restorasyonlar yapılan Kadifekale'de ,1965-1966 yılları arasında dönemin Eski Eserler ve Müzeler Müdürlüğü'nün Mali desteği ve İzmir Müzesi teknik elemanlarının denetiminde Kule 5 ve kule 9 arası restore edilmiştir(N. Ülker, s.14.). İlerleyen bölümlerde de ele alınacak olan Cumhuriyet Dönemi onarımlarıyla bu faaliyetler kastedilmektedir.

²⁰⁵ Wiener, s.73-74.

²⁰⁶ Wiener, s73.

yerleştirilmiş her biri 50-55cm. ve 55-60 cm aralığında yüksekliğe bloklardan oluşmaktadır.(Tablo 1).

Oldukça tahrip olmuş durumda olan üst bölümü ise, duvara ait moloz kalıntılardan ve 19. yüzyıl sonlarına ait fotoğraflardan anlaşıldığı üzere Teknik III ile inşa edilmişti(Şekil 70). Yine mevcut kalıntılardan ve eski fotoğraflardan yola çıkarak çökmüş bu bölüm Kule 1 in üst bölümü ve Kule 2 ile organik geçişlere sahipti(Şekil 70).

Kule 2 - Kule 7 Arası Beden Duvarı: Kule 2 ile Kule 7 arasında doğu batı - aksta uzanan bu duvar birden fazla inşa ve onarım faaliyetlerine ait izler barındırmaktadır ve 3.10-3,25 metre aralığında bir kalınlıktadır (Şekil 30). Duvarın alt yapısı arazi eğimine uygun olarak doğu yönde yükselmektedir. Arazinin eğimine göre 11 metre ile 13.50 metre arasında yüksekliğe kadar korunmuş olan duvar yaklaşık 31,50 metre uzunluğa sahiptir. Duvarın bazı bölümleri özellikle Kule 7 ile kesiştiği bölümde ve duvar orta kısmının bir bölümünde Hellenistik Döneme ait bloklar atkılı isodomik teknikte görülebilmektedir(Şekil 30). Söz konusu bu kalıntılar Kule 1 ve Kule 2 arasında görülen Hellenistik tahkimatla aynı hatta uzanan çevre duvarının kalıntılarıdır. Duvarın orta bölümünün büyük bir kısmı blok taşların yeniden kullanımıyla oluşturulmuş bir onarım evresine işaret etmektedir ve Wiener'in ikinci yapı dönemi olarak tanımladığı Teknik IIa ile oluşturulmuştur (Şekil 30 - Tablo 1).

Duvarın Teknik II a ile oluşturulmuş orta bölümünün üzerinde yaklaşık 4.30 metre yüksekliğe kadar korunmuş kısmı Teknik II b ile inşa edilmiştir(Şekil 30). Wiener'in Orta Bizans Dönemi olarak öngördüğü bu bölümde birbirinden oldukça farklı devşirme bloklar ve irili ufaklı dörtgen sayılabilecek taşlar birlikte kullanılmıştır. Sandık duvar tipinde inşa edilmiş olan sur duvarında bağlayıcı olarak sert bir dokuya sahip kireç harcı ve yer yerde yatay ve dikey olarak derzlere yerleştirilmiş tuğla parçaları görülebilmektedir(Tablo 1). Duvarın üst bölümünde yer yer 30 cm. yüksekliğe kadar koruna gelmiş ve 60 cm. genişliğe sahip korkuluk duvarına ait kalıntılar yer almaktadır. Aynı zamanda Kule 7 ile Kule 2 arasında

geçişin sağlandığı bu bölüm 2.50 metre genişliğinde seyirdim yoluna sahiptir(Şekil 71).

Duvarın alt bölümünü oluşturan blokların tamamı ise modern onarımlardır. Konservasyona dönük olduğu anlaşılabilen bu çalışmanın öncesinde duvarın son hali 1900'lü yılların başına ait fotoğraflardan da belgelenebilmektedir(Şekil 30).

Kule 3 ve İç Kale Bağlantı Duvarları: Dairesel planda inşa edilmiş olan kule 3 yaklaşık 3.40 m. çapa sahip olup, mazgallı korkuluk bölümüyle birlikte 10.20 metre yüksekliğe kadar korunmuştur(Şekil 49 – Tablo 2). Kule 3, Kule 2' den uzanan yaklaşık 28 metre uzunluğa sahip sandık tipi bağlantı duvarıyla beraber Teknik III' e göre inşa edilmişti.²⁰⁷ 20. yüzyıl başlarına ait fotoğraflarda görülen duvar cephesindeki gedikler Cumhuriyet Dönemi onarımlarında kapatılmıştır (Şekil 72). Kulenin dış cephesinde ise üç katmandan oluşan tuğla bant hatıllar yer alır ve aralarda çeşitli mermer devşirme malzemeler görülmektedir.²⁰⁸ Kulenin üst bölümü dörtgen olarak kesilmiş paket taşlardan oluşmaktadır. Söz konusu bu bölümde paket taşların çevreleri farklı renk ve ebatlarda olmaları dolayısıyla devşirme oldukları anlaşılan tuğla plakalarla çerçevelenmiştir.

Kule 3' ün yanında Kule 4 ile bağlantısını sağlayan sur duvarı da Teknik III' e uygundur ve doğu bölümüne geç dönemde bir delik açılmıştır ve bu açıklık yardımı ile iç kale avlusuna geçilmektedir(Şekil 73).²⁰⁹ Bu kule bağlantı duvarının kule 4'ün arkasından giden duvara olan bağlantısı kesin olarak açıklanamamaktadır; Çünkü 3 ve 4. kuleler arasındaki duvar yakın zamanda onarılmıştır.

Kule 4: Teknik III'e uygun olarak inşa edilmiş diğer bir kule ise Kule 4' dür. Parça taşlardan inşa edilmiş olan kule yarım daire forma sahiptir ve 10 metre yüksekliğe kadar korunmuştur(Tablo 2).²¹⁰ 20. yüzyıl başlarına ait olan fotoğraflarında kulenin alt bölümünün de dökülmeler olduğu görülebilmektedir. Yine

---

²⁰⁷ Wiener, s.74

²⁰⁸ Wiener, s.74.

²⁰⁹ Wiener, s.74.

²¹⁰ Wiener, s.74.

aynı fotoğraflarda Kule 1 ile olan bağlantı duvarının dış cephesinin de neredeyse tamamı ve kulenin üst kısmında da önemli kayıplar olduğu da görülebilmektedir. Söz konusu bu yıpranmalar 1960'lı yıllarda gerçekleşen restorasyon çalışmalarıyla onarılmıştır(Şekil 74). Kulenin cephesinde 3-4 tuğla sırasından oluşan tuğla bant hatlılarla birlikte yer yer tek sıra yatay bantlar halinde yerleştirilmiş terazileme amaçlı tuğla kullanımı da görülmektedir(Şekil 74).

Kule 5: Küçük İç Kale avlusu batı ve kuzeye doğru Kule 1 vasıtasıyla Kule 4 üzerinden geçen büyük sur duvarı yardımıyla Kule 5 ve 6 ile sınırlıdır(Tablo 2).²¹¹ Wiener söz konusu bu sur duvarının Kule 4 ve 6 ile birleştiği yere kadar çok ciddi hasar gördüğünü ve Cumhuriyet Döneminde Kule 5 ile beraber temelleri üzerine tamamen yeniden inşa edildiğini belirtmiştir.²¹² Alanın hem 1800'lü yılların sonlarına ait fotoğraf ve gravürlerinde geniş bir açıklık olarak görülebilen bu alan Storari ve Saad planlarında da Kule 4 ile Kule 6'yı bağlayan tek bir sur hattı olarak gösterilmiştir (Şekil 75). Bu bilgilere ek olarak Kule 4 ile 6 arasındaki yaklaşık 10.50 metrelik mesafe her dönem savunma mimarisinde kule inşası için alışılmadık derecede kısa bir aralıktır. Bu bilgilerle beraber orijinalinde burada herhangi bir kule olup olmadığını iddia etmek temellere dönük bir kazı çalışması yapılmadığı sürece mümkün değildir.

Kule 6 ve Bağlantı Duvarları: Büyük yarım daire (U Plan) bir plana sahip olan Kule 6, İç Kaleye olan her iki giriş yolunu karşılamaktaydı(Şekil 59 – Tablo 2).²¹³ Yaklaşık 12,30 metre yüksekliğe sahip olan bu kule aşağı şehre doğru bakan kuzeybatı cephenin ana noktasını oluşturmaktadır. Yapı Teknik III' e göre inşa edilmiştir ve günümüze kadar çeşitli onarımlarla gelmiştir.²¹⁴ Yakın dönemde yapılan onarım çalışmalarında kuleye ait üst yapı, merdivenler ve korkuluk duvarları yenilenmiştir(Şekil 76). Söz konusu nedenlerle kulenin asıl görünümüyle ilgili kesin bilgilere ulaşamamaktadır.²¹⁵ Ayrıca eski fotoğraflarda kulenin alt bölümünün

---

²¹¹ Wiener, s.74

²¹² Wiener, s. 75

²¹³ Wiener, s. 75

²¹⁴ Wiener, s. 75

²¹⁵ Wiener, s. 75

cephelerinin tamamen döküldüğü görülebilmektedir. Ayrıca bu bölümde orijinal malzemelere sadık kalınarak Cumhuriyet Döneminde restore edilmiştir(Şekil 77).

Kule 6'dan Kule 9'a kadar ilerleyen bağlantı duvarı 19. yüzyıl sonlarına doğru yüksek derecede tahrip görmüş ve nihayetinde (20. yüzyıl başlarında)²¹⁶ çökmüştür(Şekil 78).²¹⁷ Çökmüş halde olan bu duvarın takriben bu alanın ortasından kuzey- güney doğrultusunda giden ve bugün yarıya kadar çökmüş olan bir duvar kesiti ile bitişikti. Bu duvarın eklendiği yerde kule benzeri dört köşeli bir takviye yapısı da yer almaktaydı. Ayrıca bu yapı Storari ve Saad Planlarında kesin bir şekilde tanınabilmektedir(Şekil 75).

Kule 7: Dörtgen sayılabilecek bir plana sahip olan Kule 7 en az beş farklı döneme tanıklık etmiş yapı malzemesi içermektedir(Tablo 2).²¹⁸ Sur dışından 11 metre yüksekliğe sahip olan yapının bulunduğu yerde ana kaya kodu batıdan doğuya yaklaşık 4 buçuk metre birden yükselmektedir. Ayrıca burası güney sur hattı boyunca ana kayanın en yüksek seviyeye ulaştığı noktadır. Bu noktada Kule 2 yönünden gelen güney sur güneye doğru yaklaşık 18 derecelik bir açıyla sarak devam etmektedir(Şekil 79). Ayrıca kulenin her iki cephesinden de ana kaya üzerinde görülebilen temel kalıntıları buradan güneye doğru giden daha eskiye tarihli çevre duvarının varlığına işaret etmektedir(Şekil 80).²¹⁹ 4. yapı döneminde 2-7 numaralı kulelerin bağlantı sur duvarları ile kesişen duvar kesiti ve de muhtemelen aynı dönemde Kule 7'nin uzun dört köşe biçimli bloğu yapılmıştır. Bu yapının son evresi hafif bir yükseltiye sahip ve korkuluk vazifesi gören bir sur duvarından ibarettir (Şekil 80) .

Komplike bir yapı malzemesine sahip olan kule köşelerinde düşey olarak bir sıra kesme taş örgüye sahiptir. Moloz taş duvar örgüsünde köşeleri daha sağlam kılmak amacıyla uygulanan bu tekniğin en erken örneği olarak Priene yakınlarındaki

---

²¹⁶ 1919 Tarihli ve Naumann- Kantar dönemi kazılarına ait Smyrna Agorası arşivinde yer alan 1932 yılına ait fotoğraflardan da bu bilgiyi teyit etmektedir.

²¹⁷ Wiener, s. 75

²¹⁸ Wiener, s.76

²¹⁹ Wiener çevre duvarını çiziminde göstermiş olup günümüzde dolgu toprak nedeniyle yüzeyden görülememektedir.

12. yüzyıl Bizans Dönemi yapısı olan Atburgaz Kalesi ve Pergamon Akropolü Bizans kuleleridir (Şekil 12- 81). Söz konusu bu örgü biçimi 14. yüzyılda başta Menteşeoğulları Beyliği olmak üzere diğer birçok beylik dönemi yapılarında sıkça uygulanmıştır.²²⁰ Kulenin güneydoğu köşesinde yer alan açıkların bir bölümü ise Cumhuriyet Döneminde onarılmıştır. Ayrıca kule cephesinde kireç harcıyla yapılmış onarımlar görülmektedir(Şekil 81).²²¹

Kule platformuna ulaşımı, bir merdiven ve bu merdiveni kule bağlantı duvarları 2-7'nin savunma girişlerine bağlayan basamaklar sağlamaktadır. Ancak bugün bu yapıya direkt kulenin yanında bulunan yakın bir döneme ait olan uzun bir merdivenle çıkılmaktadır. Çünkü 2-7 numaralı kule bağlantı duvarları esasen her iki yana doğru 60 santimetrelilik korkuluk duvarı ile çevrelenmiştir. Bu bilgiler ışığında anlaşılan Kule 7, F.S. Mehmet döneminde oluşturulan iç kalenin bir nevi ön yapısıydı ve bu yapıya burç kenarında yer alan iki adet kapanabilir savunma girişi(seyirdim yeri) ile ulaşılabilmekteydi(Şekil 71-82).²²²

Kule 8: Kule 8 kale içinde doğu-batı yönlerde uzanan ana kaya üzerinde yer alır ve çok kenarlı bir plana sahiptir(Tablo 2). Yaklaşık 11 metre yüksekliğe sahip olan bu kulenin de önceki örneklerde olduğu gibi az sayıda kalıntı ile korunmuş eski dönem temellerinin üzerine inşa edildiği düşünülmektedir. Duvarı massiv örülmüş bir zemin kat üzerinde, içinde yaşamak için düzenlenmiş bir kat yükselmektedir(Şekil 83). Söz konusu bu katın üstü muhtemelen ahşap kirişli bir tavanla örtülüydü. Kule platformuna, kuleye her iki yandan çıkan savunma girişlerine ait yedişer basamaklı merdivenlerle ulaşılmaktadır(Şekil 84).²²³

Kule 8' in duvar yapısı yukarıda sayılan duvar tekniklerinden herhangi birisine tam olarak uymamaktadır. Çünkü bu yapıda Teknik III ve IV' ün karışımı söz konusudur(Tablo 1). Görünen o ki kulenin üst bölümü daha geç bir dönemde

---

²²¹İ. Aktuğ-Kolay, **Batı Anadolu 14. Yüzyıl Beylikler Mimarisinde Yapım Teknikleri**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 20.

²²²Wiener, s. 76.

²²³Wiener, s. 77.

tekrar sıvayla kapatılmıştır.²²⁴ Bu sert dokuya sahip sıva bazı yerlerde içine yerleştirilmiş küçük kiremit parçaları da içermektedir.²²⁵ Kule üst bölümündeki mazgal pencerelerinin bir bölümü günümüzde de iyi durumdadır(Tablo 2).

Kule 8 ile Batı Sur Hattı Arası Bağlantı Duvarı: Kule 8' den kuzeye doğru giden yaklaşık 2 buçuk metre genişliğe sahip bağlantı duvarına ait kalıntılar hem kule cephesinde hem de temel seviyesinde görülebilmektedir. Günümüzde ayakta olmayan bu bölüm de Storari ve Saad planlarında net bir şekilde görülebilmektedir(Şekil 75). Yine Storari Planı'ndan anlaşıldığı üzere bu bölümde kule geçişli bir kapı bulunmaktaydı. Söz konusu bu duvarla aynı akıbeti paylaşan batı sur duvarı da 1900'lü yılların başında tamamen çökmüş olması nedeniyle bu iki duvarın bağlantılarına ilişkin ve ayrıntının gözetilmediği yeni bir sur duvarı inşa edilmiştir.

Kule 7'den başlayıp batı sur hattına uzanan bu duvarlar F. S. Mehmet döneminde inşa oluşturulan iç kaleye aittir. Wiener'in Kule 8 ve bağlantı duvarlarını tanımlarken kullandığı teknik III ve IV' ün karışımı ifadesi²²⁶ aslında tüm dönemlerden miras kalan inşa tekniği, tecrübeleri ve hazırda bulunan malzemelerin karışımı sonucunda oluşan Osmanlı sur mimarisinin eseridir.

Kule 9: Kule 9 günümüze yüksek derecede tahrip olmuş vaziyette ulaşmıştır(Tablo 2). Geç dönemde genişletilmiş olduğuna dair yapı evreleri izi görülen bu kulede, izler birbirlerini evre tespitine imkan vermeyecek şekilde sınırlandırmaktadır.²²⁷ Planı tespit edilemeyen başka bir kulenin üzerine duvar tekniği IV ile inşa edilmiştir. 1930'lu yıllara ait fotoğraflarında kulenin ne denli bir yıkıma maruz kaldığı görülebilmektedir(Şekil 78, 85). Ayrıca 1907 tarihli bir fotoğrafta ayakta olan dairesel bölümü 1930'lu yıllara gelindiğinde çökmüş olduğu fotoğraflarla tespit edilebilmektedir(Şekil 86).

---

²²⁴ Wiener, s. 77.

²²⁵ Wiener, s. 77.

²²⁶ Wiener, s. 77.

²²⁷ Wiener, s. 78.

Kulenin yüksekliği günümüzde Cumhuriyet Dönemi yenileme çalışmalarını da göz önüne alarak batı cepheden yaklaşık 13.80 metredir. Kulenin güney kısmı olan dairesel planlı bölüm ve mazgal pencereleri Cumhuriyet Dönemi yenileme çalışmalarında meydana getirilmiştir (Tablo 2).

Kule 10: Kalenin batı cephesinde ayakta olan son Kule 10'dur (Tablo 2). Alt kısmı onarılmış, üst bölümü ise tamamen yenilemiş olan kulenin eski döneme ait olan orta bölümü ise yukarıda sayılan teknikler göz önüne alındığında Teknik IV ile uyumludur (Tablo 1). Yarım daireden biraz daha çıkıntı yapan bir forma sahip olan kule yaklaşık 14 metre yüksekliğe sahiptir. Kuzey ve güney cephelere bakan iki küçük pencere sahip olan kulenin arka bölümünde yakın dönemde yenilenmiş kule odasına girişı sağlayan bir kapı yer almaktadır (Şekil 87). Dış cephesinde iskele direklerine ait küçük delikler net bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Kule alt kısmının bir bölümü tamamen onarılmış olup bazı yerlerinde de sert bir kireç harcıyla derzlerin doldurulduğu bir onarım evresine de sahiptir (Şekil 87).

Kule 11: Sadece temel seviyesinde sınırlı sayıda kalıntısı vardır, mevcut kalıntılardan formu tespit edilemeyen kulenin konumu ve eski çizimler göz önüne alındığında dörtgen bir plana sahipti (Şekil 33-34). Yerinde gözlemlenebilen az sayıdaki yapı taşı kalıntısı göz önüne alınarak uzun cephesi kuzeye bakan bu kulenin son şeklinin Teknik IV göre yapıldığı düşünülmektedir.

Kule 9 – 11 Arası Beden Duvarları: Kule 9'dan kuzey yönde uzanan sur hattı yaklaşık 75 metre uzunluğa ve ortalama 2.70 metre genişliğe sahiptir (Şekil 88). 19. yüzyıl sonlarına gelindiğinde büyük ölçekte tahrip olmuş durumda olan bu sur hattının o günkü vaziyeti eski fotoğraflar aracılığıyla da tespit edilebilmektedir (Şekil 89). Sur hattının günümüzde görülen mazgallı üst bölümü Cumhuriyet Döneminde tamamen yeniden inşa edilmiş olup, yine aynı dönemde alt bölümü de yamanarak korunmuştur. Aynı sur hattının orijinal örgüsüne ait kalıntılar sadece orta bölümünde görülebilmektedir. Bu bölümdeki veriler ışığında Teknik IV ile inşa edilmiş olan sandık tipi duvarın cephelerinde derzler yoğun kireç harcı ile muhtemelen Beylikler veya Erken Osmanlı Dönemine onarılmıştır. Yine aynı onarım faaliyetlerinde burada

yer alan Kuzeybatı Kapı sivri kemer formunda inşa edilmiştir. Sur hattının yıkılmış durumda olan Kule 11 ile birleşeceği noktanın cephesinde uzunlamasına olarak yerleştirilmiş yuvarlak formlu ahşap hatıldan geriye kalan boşluk görülebilmektedir (Şekil 90). Söz konusu bu hatıl boşluğunun çapı yaklaşık 14 cm iken, duvar cephesinden çapraz olarak yerleştirilmiş olduğu görülen enine hatıllar ise 12-13 cm. çapındadırlar(Şekil 57).

Kule 12 ve Bağlantı Duvarları: Kuzey sur hattında yer alan Kule 12 konum itibariyle bu hattaki en önemli yapıdır. Günümüzde yaklaşık 9 metrelik bir bölümü ayakta olan kule aynı zamanda şehri çevreleyen kuzey sur duvarı hattının Pagos üzerindeki başlangıç ayağıdır(Tablo 2- Şekil 34,91). Bu kuleden başlayıp aşağı şehirde limana kadar uzanan sur duvarı tiyatronun doğusundan geçmekteydi(Şekil 91). Dörtgen bir plana sahip olan kulenin doğu bölümünün alt yapısında doğuda blok taş Teknik IIa' ya göre örülmüş olan bir duvarın kalıntıları yer almaktadır. Ancak ayakta kalan kalıntılarının çoğu Teknik IV'e göre inşa edilmiştir(Şekil 92). Sur duvarlarıyla bir bütün olarak inşa edilmiş olan kulenin arka bölümünde kule odasına açılan ve tuğla taş karışımı bir kemerli geçiş bulunmaktadır. Söz konusu bu giriş kapısı kalenin en geç evresinde kapatılarak işlevsizleşmiştir (Şekil 92). Ayrıca bu kulenin Kule 11 yönünden gelen dik açılı bağlantı duvarıyla bağlantısı keskin iç bölümde küçük bir kemerle sağlanmıştı(Şekil 93).

Kule 12 – 19 Arası Beden Duvarları ve Kuleler (Kuzey Sur Hattı): Kule 12'den doğu yönde uzanan kuzey sur hattı kalenin en çok tahribe maruz kalmış bölümüdür. Bu hatta sınırlı sayıda kalıntı temel seviyesinden ibarettir. Storari Planı'nda Kule 12 ve 19 arasında toplam 4 adet kule görünmektedir. Ancak bu hatta Kule 12'nin yaklaşık 60 metre doğusunda Wiener'in çiziminde belirttiği 13 numaralı kule yer almaktadır(Şekil 34). Bu nokta bugün kuleye ait çeşitli yıkıntılarla beraber bir tümsek olarak gözlemlenebilmektedir. Yine bu sur hattın da bugüne ulaşmamış olan ancak gezginlerin ve seyyahların yazınlarından görünümüyle ilgili bilgi sahibi olduğumuz Kuzey Kapı yer almaktaydı(Şekil 94)

Kule 19 – 23 Arası Sur Duvarları (Doğu Sur Hattı): Günümüze kalıntıları ulaşmamış olan diğer bir sur hattı da doğu surlarıdır. Bu sur hattı ve burada yer alan kulelerle ilgili en temel kaynak Storari Planı'dır(Şekil 75). Plana göre bu sur hattı dairesel planlı Kule 19 vasıtasıyla kuzey sur hattıyla, diğer bir yuvarlak planlı kule olan Kule 23 vasıtasıyla da güney sur hattıyla birleşmekteydi. Yaklaşık 150 metre uzunluğa sahip olması gereken sur hattının güney bölümünde iki adet dörtgen planlı kuleyle korunan Doğu Kapısı yer almaktaydı(Şekil 34-94). Sur hattının kuzey bölümünde ise muhtemelen kule gibi işleve sahip olan ve belli aralıklarla yerleştirilmiş üçgen planlı payandalar görülmektedir(Şekil 75).

1900'lü yılların başına ait bir hava fotoğrafında o dönemde güney bölümünde hala sur duvarlarının ayakta olduğu görülebilmekte ayrıca geriye kalan bölümüyle ilgilide yıkılmış durumda olan sur hattı rahatlıkla tanınabilmektedir(Şekil 95).

Kule 23 ve Bağlantı Duvarları: Akropol alanının güney doğu köşesinde kalan Kule 23'den geriye sur bağlantısı ve yuvarlak kule odasına giden kıvrımlı giriş kalmıştır(Şekil 96). Kulenin Storari Planı'ndan yola çıkarak yuvarlak bir plana sahip olduğu anlaşılmaktadır. Mevcut kalıntılarda ise temele yakın bölümünün Teknik II b üst bölümünün ise Teknik III ile oluştuğu görülebilmektedir(Şekil 96). Ayrıca Wiener 1960 daha yoğun görülebilen kalıntılarında yola çıkarak bu kulenin güney ve doğu sur hattıyla olan bağlantı duvarlarının da aynı inşa tekniğine sahip olduğunu gözlemlemiştir.²²⁸

Kule 24 ve Bağlantı Duvarları: Güney sur hattının doğu bölümünde yer alan Kule 24' ün ön cephesi temel seviyesine kadar tamamen yıkılmıştır(Tablo 2). Storari Planı'nda dairesel planlı gösterilen ancak ve Wiener'in çok köşeli olarak tanımladığı kulenin planı moloz yıkıntıları nedeniyle günümüzde tam olarak tespit edilememektedir. Mevcut kalıntılardan yola çıkarak yarım daire planda kule odasına sahip olduğu anlaşılabilen kulenin temel bölümü kırık taş, devşirme taş ve tuğla kullanımından oluşan Teknik II b' ye göre inşa edilmiştir.

---

²²⁸ Wiener, s. 79.

Kule 24 ve 23 ile arasındaki bağlantı duvarından günümüzde sadece üçgen plana sahip iki payanda yer almaktadır(Şekil 97). Sur duvarının önüne sonradan güçlendirme amaçlı inşa edilmiş bu kalıntılar özensiz Teknik IV' ün izini taşımaktadırlar (Tablo 1). Yine bu iki payandanın haricinde orta bölümde 3. bir üçgen formlu payanda hem Storari hem de Wiener'in çiziminde görülmektedir(Şekil 75). Ayrıca surun bu bölümünde kale içerisindeki sarnıçlara su taşıyan basınçlı su boruları yer almaktaydı ki bu boruların tam yeri Wiener'in vaziyet planında Kule 24'e yakın olan üçgen payandanın doğusunda görülmektedir(Şekil 98).

Kule 24'ten Kule 25'e uzanan sur duvarı ise özellikle alt bölümü oldukça tahrip olmuş durumda olup ayakta kalan bölümler Teknik II b ile oluşturulmuştur. Yaklaşık 37.40 metre uzunluğa ve 2.60 metre genişliğe sahip olan bu duvarın batı yönde hafif kırıldığı bölüme, yine Teknik IV ile oluşturulmuş bir payanda inşa edilerek güçlendirilmiştir (Şekil 99).

Kule 25: Günümüzde ön bölümümü tamamen çökmüş durumda olan Kule 25 bulunduğu konum ve mevcut kalıntıları itibariyle olasılıkla çok köşeli bir plana sahipti(Tablo 2). Ayakta olan arka duvarı ve kule odasına girişi sağlayan açıklığın bir bölümüne ait kalıntılardan yola çıkarak yapının Teknik II b ile inşa edildiği tespit edilebilmektedir (Tablo 1).

Kule 26 ve Bağlantı Duvarları: Günümüzde ön cephesi tamamen yıkılmış durumda olan Kule 26'dan geriye arka duvarı ve buradan girişi sağlayan delik kalmıştır. Mevcut kalıntılardan yola çıkarak Teknik II b'ye uygun olarak inşa edildiği anlaşılan söz konusu bu yapıda çok köşeli bir plana sahiptir(Tablo 2). Kulenin batı yönde Kule 27 ile olan bağlantı duvarı büyük oranda yıkılmış durumdadır.

Kule 27 ve Bağlantı Duvarları: Günümüzde arka ve yan duvarlarının bir bölümü gözlemlenebilen Kule 27'ye ait kalıntılar, inşasında Teknik II b'nin uygulandığını göstermektedir (Tablo 1-2). Bu bilgilerin yanında mevcut kalıntılardan

yola çıkılarak çok köşeli bir plana sahip olduğu tespit edilebilen kule Storari Planı'nda hatalı bir şekilde yarım daire bir planda gösterilmiştir(Şekil 100).

Kule 28: Güney sur hattında yer alan Kule 28'in alt kısmı ve doğu ve batı yönlerde uzanan çevre duvarı kalıntıları 1940'lar da esaslı bir onarım görmüştür(Tablo 2). Ayakta kalan üst bölüm ise Teknik IV'e göre inşa edilmiştir. Yaklaşık 5.50 metrelik çapa sahip olan kule, yine dairesel planlı 3 metre çapında kule odasına sahipti. Kulenin odasına kale içinden 1.20 metre genişliğinde bir girişe çıkan basamaklar sayesinde ulaşılyordu (Şekil 101). Günümüzde bu giriş açıklığı ve basamakların bir bölümü in-situ olarak gözlemlenebilmektedir. Ancak basamakların kale içinden başladığı bölüm 1900'lü yıllardaki restorasyon çalışmalarında kapatılarak sur hattıyla birleştirilmiştir (Şekil 101).

Yeni Kule (Kule 29): Güney sur hattında son dönem kazılarında tespit edilmiş olan kule dikdörtgen bir plana sahiptir ve Hellenistik Dönem sur hattına ait bir kalıntıdır (Tablo 2). Ön cephesi yaklaşık 8.60 metre uzunluğa olan kulenin temel seviyesindeki duvar kalıntıları 2.10 metre kalınlığa sahiptir ve bosajlı rektogonal bloklardan oluşmaktadır. Ayrıca kule odasına girişi sağlayan 1.05 metre genişliğe sahip bir koridora sahip olan kulenin üzerinde Bizans Döneminde inşa edilmiş olması muhtemel dairesel planlı bir kuleye ait sınırlı sayıda kalıntılarda tespit edilmiştir (Şekil 102).

Kulenin dış cepheye bakan her iki köşesinde de yapıyı savunma yönünden daha dayanıklı kılmak adına daha büyük boyutlu bloklar tercih edilmiştir. Aynı zamanda bu köşe taşlarının keskin kenarları koçbaşı darbesi ve mancınık atışlarına karşı daha dayanıklı bir özellik kazandıran *pruva* şeklinde işlenmişlerdir(Şekil 103). Hellenistik Dönem genelinde birbiriyle çağdaş birçok savunma kulesinde görülen bu özellik en yakın Priene, Assos, Metropolis, Ephesos, Pergamon kentlerindeki örneklerde de görülmektedir (Şekil 104).

Kulenin batı duvarı sur bedenine doğru düz bir şekilde devam ederken doğu duvarı ise yaklaşık 4.70 metre sonra doğu yöne saparak yaklaşık 1,50 metrelik bir

çıkıntı yapmaktadır. Söz konusu bu çıkıntı bölüm sur hattını kestikten 80 cm. sonra son bulmaktadır. Ayrıca sur hattının kesintiye uğradığı bu duvarın doğusunda basamaklanmış sert bir zemine ait kalıntılar yer almaktadır. Henüz tam olarak kazısı tamamlanmamış olan alanda muhtemel bir Hellenistik Dönem kapısı olma ihtimali kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca 1856 tarihli Storari Planı'nda aynı noktada iki adet dörtgen planlı kule ile korunan kapı gösterilmiştir(Şekil 100,105). 1876 tarihli Saad planında ise aynı noktada tek bir dörtgen planlı kule gösterilmiştir(Şekil 100,106). Storari planının bu bölümünü doğru kabul edip her iki planın oluşturulma tarihleri arasındaki 20 yıllık bir süreç de göz önüne alındığında, kulelerden birinin zaman içerisinde tahrip edilmiş olması muhtemeldir.

Kule 27 – 28 Arası Sur Duvarı: Her iki kule arasında yer alan yaklaşık 108 metre uzunluğundaki sur hattı tamamen tahrip olmuş durumdadır. Ayrıca Storari, Saad ve Wiener planları arasında en çok uyumsuzluk bu alanda gözlemlenmektedir(Şekil 100). Bu hattın günümüze kadarki süreciyle ilgili mevcut kalıntılar ve son dönem kazılarında elde edilen verilerden yola çıkarak bu hat da akropol surlarının ilk evresine aittir. Son dönem kazılarında elde edilen veriler neticesinde bu açıklıkta akropolün erken dönemlerine ait yaklaşık 3 metre kalınlığında ki sur hattı ve olasılıkla bir veya iki tane dörtgen planlı kuleyle korunan bir giriş yer almaktaydı. Daha sonraki dönemlere ait tahkimatlarda temel olarak kullanılmış olan bu surlara ait kalıntılar ve yine ilk evreye ait dörtgen planlı bir kule gün ışığına çıkarılmıştır. Bizans evresine gelindiğinde bu temeller üzerinde muhtemelen Teknik II b ile yeniden bir sur duvarı tüm güney sur hattıyla beraber Hellenistik temeller üzerine tahkim edilmiştir. Yine bu sur hattı daha geç bir döneme tarihlenen Teknik IV ile inşa edilmiş ahşap direkli payandalarla sağlamlaştırılmıştır. Söz konusu payandalara ait iyi durumdaki kalıntılar bu alan boyunca gözlemlenebilmektedir(Şekil 24).

VI. KAPILAR

Akropol ve kale yapıları buldukları topografya ve işlevlerine göre konumlandırılmış birden fazla kapıya sahip olabilmekteydiler. Genellikle akropol surlarında kentten akropole ulaşımı sağlayan bir ana kapı yer almaktaydı. Ayrıca yapının konumuna göre gerektiğinde savunma ihtiyaçlarına dönük sur dışına giriş ve çıkışı sağlayan daha küçük ölçekli kapılar yer alabilmekteydi.²²⁹

Günümüzde Kadifekale'nin Kuzeybatı Kapısı ve güney yöne bakan kapısının bir bölümü ayakta. Bu kapılar haricinde kalenin ayakta olmayan diğer kapıları ve ayakta olan kapılarının da günümüze gelişi hakkında literatür henüz arkeolojik verilerden daha fazla bilgi barındırmaktadır. Ayrıca bu kapıların konumlandırılmasında birincil kaynak olarak Storari Planı önem teşkil etmektedir(Şekil 34).

6.1. Kuzeybatı Kapı (Ana Giriş)

Kuzeybatı Kapı olarak tanımlanan kalenin ana girişi, kalenin son büyük inşa evresinden günümüze sağlam olarak ulaşabilmiştir(Şekil 107). Batı sur hattı üzerinde yer alan kapı her bir cephesinde 20 adet kemer taşıdan inşa edilmiş sivri kemer formuna sahiptir. Yaklaşık 3.70 metre açıklığa ve 6 metre yüksekliğe sahip olan kapı kale içerisine her dönemde tekerlekli araçların giriş çıkışına olanak sağlayacak yeterliliktedir. Ayrıca kapı hem giriş hem çıkışları denetleyebilecek formda inşa edilmiş olan Kule 9 ile korunmaktaydı. Günümüzde mazgallı üst bölümü tamamen yenilenmiş olan yapı hakkında kenti 16. yüzyıldan itibaren ziyaret eden seyyahlar kapıyla birlikte mermer bir portreden bahsetmektedirler.²³⁰ Genellikle *Amazon* portresi olarak tarif edilen başı kimi seyyahlar ise *Apollon* olarak

---

²²⁹ Lawrence, (Aims) s.302-304.

²³⁰ Portreden bahseden seyyahlar ve araştırmacılar: T. Smith (1671), J. Spon (1675), C. Bruyn (1678), O. Dapper (1681), J.P. Tournefort (1701), A. M. Myler (1726), R. Pockoche (1739), F.V.J. Arundell (1827) A. M. Chenavard. (1857)

tanımlamışlardır. Söz konusu bu portreyi Evliya Çelebi kentin kurucusu Kraliçe Kaydefa adıyla ilk kez yazılı olarak ele almıştır.²³¹

*“Batı kapısının iç kısmındaki kulenin iki adam boyu yüksek bir noktasında ve bir küçük kemer altında Kaydefa'nın beyaz ham mermerden sureti bulunmaktadır. Canlı gibi ne tarafa dönersen o tarafa bakar, gülersen güler gibi ağlarsan ağlar gibi bakar.”*²³²

17. yüzyıl seyyahlarının aktarmalarıyla ilk kez anılmaya başlanılan portreyle ilgili aynı yazınlarda konumu ve görünümüyle ilgili ayrıntılar da yer almaktadır. Günümüze ulaşan kalıntılar üzerinde portrenin yerini anlamamıza olanak sağlayacak herhangi bir iz yer almamaktadır. Ancak; seyyahların aktarımlarından ve 1930 yıllarda Kantar-Nauman kazı ekibinin arşiv fotoğraflarındaki ayrıntılar incelendiğinde bu başın tam yerini bulmak mümkün olmaktadır(Şekil 78).

*“Kalenin kapısı kuzeybatıya yani denize bakmaktadır. Kapının üzerinde beyaz mermerden çok güzel yapılmış bir kadın büstü vardır; fakat tasvirden nefret eden Türkler bu büstün burnunu kırmışlardır.”*²³³

*“Kapının hemen sağ tarafında duvara tasvir edilmiş Amazon Smyrna'nın büstü vardı; üç ayak büyüklüğündeydi ve zamanında hiç de güzel yapılmamıştı. Fakat Türkler tarafından da çok hor davranılmış; hatta ateş ederek burnunu kırmışlar bile”*²³⁴.

“Daha sonra kalenin batı kapısına gittim; kapının yan kulesinde Amazon Smyrna olduğu kabul edilen, fakat Apollon olması muhtemel olan beyaz mermerden bir büst vardı. Türkler bu büstü nişan taşı olarak kullandıklarından, büsbütün yüzü

---

²³¹ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (Haz. Y. Dağlı, S. A. Kahraman, R. Dankoff) Yapı Kredi Yayınları, Cilt II- IX, İstanbul, 2005, s. .50

²³² Evliya Çelebi Seyahatnamesi, s. 47.

²³³ Pınar s.29

²³⁴ Pınar s.50

paramparçaydı; fakat saçlarından büstün mükemmel bir eser olduğu hala belli oluyordu."²³⁵

Yukarıdaki bu üç yazındaki bilgiler birleştirildiğinde söz konusu portre Kuzeypatı kapının sağındaki Kule 9'da yer almaktaydı. Bu bilgilere ek olarak A. M. Chenavard söz konusu portreyi resimlemiştir(Şekil 108). Bu resim portrenin o dönemki görünümünü anlamamıza olanak sağlamanın yanında kule cephesinde konumlandırmamıza da yarayacak ipuçları sunmaktadır. Resimde portrenin dörtgen biçimli bir niş içerisine yerleştirilmiş olduğu görülmektedir. Bu bilgiye ek olarak 1930 yılına ait Katar- Nauman fotoğraflarında Kule 9'un cephesinde portrenin çerçevesi net bir şekilde tanınabilmekte hatta Chevland'ın çerçeveyi bire bir resmettiği tespit edilebilmektedir. Bütün bu bilgiler ışığında günümüz kalıntılarında portrenin tam yerini işaretlemek mümkün olmaktadır(Şekil 109 -110).

Apollon veya Amazon kraliçesi portresi olarak adlandırılan bu eserin akıbetiyle ilgili çeşitli bilgilere ulaşmamızı sağlayan isim ise 1856 yılında Sultan Abdülmecid Han için bir İzmir haritası hazırlamanın yanında topoğrafyayı inceleyerek 1857 yılında yayınlayan Luigi Storari'dir. Storari büstün kuleden alınarak korunma sürecini anlatmıştır.

"Oradan İçeri Girildiğinde, çok sayıda gezginin Apollonu temsil ettiği, kimi kez de Amazon adlı Smyrna'nın olduğunu tartıştığı ünlü dev büstün bulunduğu nişin sağda olduğu unutulmamalıdır. Bu büst uzun süre çocukların taşlamasının hedefi olduktan sonra nihayet korunmak üzere hükümet konağına valinin emri ile taşınmıştır."²³⁶

19. yüzyıl ortalarında İstanbul'a gönderildiği bilinen portre ile ilgili,²³⁷ son dönemde yapılan araştırmalar ve literatürdeki bilgiler bu eserin günümüzde İstanbul

---

²³⁵ Pınar s.114

²³⁶ Ş. Tül., Kraliçe Kidefa'nın Suretleri, "Ege Defteri", Sayı 3, İzmir, 2012, s 20 – Orijinal Metin için bknz. L. Storari, **Guide du Voyager a Smyrne ou Aperçu Historique, Topographique et Archeologique**, Paris 1857, s 42

²³⁷ Ülker, s. 14.

Arkeoloji Müzesi avlusunda 310 envanter numarası ile sergilenmekte olan 80 santim yüksekliğindeki eser olduğu sonucuna götürmektedir(Şekil 108).²³⁸

6.2. Kuzey Kapı

Günümüzde herhangi bir kalıntısı gözlemlenemeyen Kuzey kapı kuzey sur hattında yer almaktaydı. Storari Planı'nda net bir şekilde tanınan yapı doğu cepheye açılmaktaydı. Dörtgen planlı bir kuleyle(Kule 16) korunduğu anlaşılan yapının görünümüyle ilgili ancak literatürden yola çıkarak fikir sahibi olmak mümkün olmaktadır (Şekil 94).

1815 yılında kente gelen gezgin Richter kapının görünümüyle ilgili önemli bilgileri aktarmaktadır. Gezgin kapıyı şu şekilde tanımlamaktadır; *Kalenin kuzey kapısının üzerinde, Angelus Komnenus'un beyaz mermerden içindeki uzun kitabesi kemer şeklinde yer alıyordu; çeşitli zamanlardan parçalarla oluşan bu kapı çok ilginçti. Kemer, iki tane dörtgen kaidenin üzerine oturtulmuş, kaide ayaklar üzerine konmadığı için, duvar içine alınmış.*²³⁹

Arundell'in aktardıklarına göre ise kalenin kuzey girişinde beyaz mermerden güzel bir kapı yer almaktadır. Ayrıca kapının üzerinde yine aynı malzemedeki İmparatora ve onun kraliçesine hitaben üç parça mermerden oluşan kemer formuna sahip bir kitabe yer almaktadır.²⁴⁰

Kitabeyle ilgili Arundell'in de alıntı yaptığı Chandler, söz konusu kitabede zarif ve şiirsel bir tarzla önceden sefalet içerisindeki kentin imparator sayesinde yeniden yükselişi ve imparatorun eşinin güzelliğinin övülmekte olduğundan bahsetmekle birlikte yine bu kitabenin her iki yanında birer kaba yontulmuş kartal olduğunu aktarmıştır.²⁴¹

---

²³⁸ Tül, s 21.

²³⁹ Pınar, s. 115.

²⁴⁰ Arundell, s. 393

²⁴¹ R., Chandler, **Travels in Asia Minor and Greece**, Third Edition Vol 1, Printed For Joseph Broker, London, 1817, s.70

Osten'e göre bu kartal yontuları tiyatronun alt kodlarında bulunan bir portikodan buraya taşınmıştır.²⁴²

6.3. Doğu Kapı

Kalenin günümüzde tespit edilemeyen diğer bir kapısı da literatürden yola çıkarak doğu cepheye açıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu giriş doğu sur hattının güney köşesine yakın olarak görülmektedir ve dörtgen plana sahip iki kule ile korunmaktadır(Şekil 94).

6.4. Güney Girişler:

Yaklaşık 500 metrelik uzunluğa sahip güney sur hattı üzerinden sur içine veya sur dışına geçişi sağlayan yapılarla ilgili mevcut kalıntıların yanında Storari Planı önemli ipuçları vermektedir(Şekil 94). Ayrıca son dönem kazıları büyük oranda tahrip olmuş olan bu hattın anlaşılmasına yönelik çeşitli veriler sunmaktadır.

Güney sur hattı kalıntıları içerisinde ayakta olan tek kapı, kule 26'nın hemen doğusunda yer alan giriştir(Şekil 111-112). Girişin üst bölümünde dış cepheye bakan dekoratif bir tuğla kemer yer alır. Yaklaşık 1,50 cm genişliğe sahip olduğu anlaşılan kapı, inşa edildiği dönemde *Meles Vadisine*(Yeşildere) doğru açılmakta ve muhtemelen askeri anlamda giriş çıkışların sağlanmasının yanında gerektiğinde vadi kırsalında yaşayan sivillerin kale içerisine geçebilmesi içinde kullanılıyordu(Şekil 48).

Kapının konumu, sur duvarları ve kulelerle ilişkisi açısından ele alındığında çeşitli askeri önlemlerin gözetildiği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Bizanslı Philon'un önerdiği gibi kapını batısında bir kuleyle doğusunda ise dışa doğru pahlı sur duvarı ile korunmaktaydı ve cephelerden kolayca görünemeyecek bir konuma sahiptir (Şekil 112).

---

²⁴² Osten., s.61

Söz konusu giriş *Storari* tarafından çiziminde gösterilmemiştir. Ancak, *Storari* Planında görülen diğer bir giriş 27 ve 28 numaralı kuleler arasında konumlandırılmıştır. Çizime göre bu giriş günümüzde ayakta olmayan iki dörtgen planlı kuleyle korunmaktadır (Şekil 94). *Storari* Planı'nda görülen bu ayrıntıyı aydınlatmaya dönük son dönem kazılarında elde edilen veriler henüz kesin bir şekilde ispatlama yeterliliğine sahip olmasa da, bu noktada yer alabilecek bir girişin varlığını düşündürecek yeterliliktedir.²⁴³ Zira güney sur hattında 2012 yılı kazı döneminde gün ışığına çıkarılan dörtgen planlı kule ve güneyinde yer alan basamaklanmış harç kalıntıları *Storari* Planı'nda görülen bu ayrıntıyı destekler niteliklidir. Söz konusu kule ve çevresindeki kalıntılara sur duvarları ve kuleler başlığında ayrıntılı bir şekilde değinilmiştir (Bkz. Sayfa 62-63).

---

²⁴³ 2012 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazı Raporları.

VII. SMYRNA AKROPOLÜ/KADİFEKALE'NİN SİVİL YAPILARI

Akropol surları içerisinde olması muhtemel kamusal veya dinsel yapılarla ilgili erken döneme ait herhangi bir yazılı kaynak yer almamaktadır. Ancak dönemin benzer akropol oluşumları da göz önüne alınarak özellikle Hellenistik ve Roma Dönemleri Pagan inanışları gereği çeşitli dini yapılar olmasını beklemek kaçınılmazdır. Roma İmparatorluğunu bölünmesi sonrası Doğu Roma veya Bizans İmparatorluğunun erken dönemleri bir nevi Hıristiyanlığı tanıma ve geçiş süreci de olmuştur. Ayrıca yeni olan bu dinin yayılış ve inanışları gereği Pagan dönemlerden kalan her türlü yapıya olumsuz bir bakış açısı oluşmuştur. Aynı süreç içerisinde Anadolu'da kaybolan güven ortamı ve siyasi karışıklıklar birçok kentin yeniden surlarla çevrenmesine neden olmuştur. Bütün bu tahkimat faaliyetleri sırasında Pagan inanışların hakim olduğu zamanlardan kalma büyük ve görkemli birçok dinsel yapının; sur ve kale inşaları kullanıldıkları görülmektedir.

Günümüzde kale içerisinde son evresinde mescit olarak kullanılmış bir yapı kompleksinin yanında birde Orta Bizans Dönemlerine tarihlenebilecek bir sarnıç bulunmaktadır.

7.1. Büyük Sarnıç ve Diğer Su Yapıları

Kale içerisinde antik dönemlerden güzümüze ulaşabilmiş şüphesiz en önemli kalıntı büyük sarnıçtır(Şekil 113,114). Hemen her çağda kentlerin en büyük meselelerinden biri kentteki yurttaşlara su sağlamanın yanında çeşitli kaynaklardan kente taşınan suyun depolanmasıdır.²⁴⁴ Akropoldeki arkeolojik verilerin yanında literatürde Pagos'a suyun sağlanması ve depolanması konusunda önemli bilgiler içermektedir.

Hellenistik Dönemde muhtemelen dahili kaynaklardan beslenen sarnıçlarla kentin su ihtiyacı karşılanmaktaydı. Ancak bu döneme ait su depolama amaçlı bir yapının akropol içerisinde var olduğuna dair herhangi bir arkeolojik veya yazınsal

---

²⁴⁴ Owens, s. 160.

veri yer almamaktadır. Roma Döneminde oldukça büyüyen kent nüfusu, su ihtiyacını karşılamak için harici kaynaklardan kente su sağlanmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda söz konusu dönemde kente suyun Nif Dağı'ndan getirildiği bilgisinden yola çıkarak aynı dönemde bu suyun depolanmasına dönük yapıların olması muhtemeldir.²⁴⁵

Kale içerisindeki su yapılarıyla ilgili seyyahlar çeşitli gözlemlerde ve tanımlamalarda bulunmuşlardır. Genelde kubbeli ve tonozlu olarak tabir ettikleri birden fazla su yapısının varlığından bahsetmektedirler. Arkeolojik anlamda kabul edebilecek en önemli incelemeler ise G.Weber'e aittir. Weber'in tanımına göre:

“Pagos üzerindeki kale çevresinde sadece su deposu olarak kullanılan pek çok sarnıç bulunmaktadır. Sarnıçlardan küçük olan altısı, her biri beşik tonozla örtülü uzunlamasına dikdörtgen plana sahiptirler. Yere gömülü oldukları için üst kısımları üst bölümleri ancak yukarıya doğru yükselmektedir. Yan duvarlar, tonozlar gibi moloz taşlardan oluşmaktadır ve tuğla çok az kullanılmıştır. Sıva 1-2 cm. kalınlığındadır ve köşelerinin her yerde yuvarlatılmıştır. Tonozların hepsi çökmüş ve iç kısımlar moloz hafriyatla kaplanmıştır. Sarnıçlardan dördü batıda, diğer ikisi de doğuda, büyük kale meydanındadır. Tonozların hepsi alçak yarım daire kemerlidir. Yapıda kullanılan kalasların izleri hala belirgindir. Bu altı sarnıcın yanında en enteresan olan yapı kale meydanında yıkık caminin yakınındaki büyük sarnıç olmalıdır. Bu yapının zemini, tonozun kısmen çökmesiyle oluşan molozlarla dolmuştur. Duvarı sıradan kireç taşıyla yapılmış ve 2 m yüksekliğindeki güneybatı köşeyle sağlam bir şekilde birleştirilmiştir. Kemerler, doğrudan yan duvarlar içine inşa edildiği güney doğu ve kuzey doğu köşelerin haricinde dört taraftan sütunlarla desteklenmişlerdir. Sıva tonozun üst kısmının başladığı yere kadar uzanır. Sarnıcın iç odası 34 metrelik bir uzunluğa ve 25 metre genişliğe sahiptir ve yaklaşık 4 metre aralıkla yerleştirilmiş 5x4 =20 ayağa sahiptir. Dörtgen biçimli ayaklar, harç ya da başka bir profil malzemesi kullanılmaksızın farklı büyüklükteki moloz taşlardan yapılmışlardır ve dağınık bir şekilde yerleştirilmiş tuğlalarla çevrelenmişlerdir. Kemer ayağı eklemeleri kemerlerin yukarisına kadar sıvanmıştır. Ayaklar 1 metre

²⁴⁵ G. Weber, Die Wasserleitungen von Smyrna 1-2. *Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts*, Bant XIV, P 4-25, 1899, s. 183-188

genişliğindedirler ve her bir cephelerinde dörder bağlama yuvasına sahiptirler. Yuvarlatılmış kemer kullanımına ihtiyaç duyulan yerler, duvar kenarlarında olduğu gibi ayak aralıklarının daraldığı yerlerdir. Sarnıçlar; Bizans kubbeleri gibi moloz ve kireçten yapılmıştır. Birçoğunun ortasında su toplamaya hizmet eden dört köşeli oyuklukları vardır. Bazı pandantiflere gömülmüş pişmiş toprak borular dikkat çekmektedir. En iyi korunmuşluğa sahip kuzeydoğu köşedeki ayaklar; 3.30 metre, tonozlar ise 1.90 metre olmak üzere toplamda 5.20 metre yüksekliktedir. Kuzey bölümde bir ayak nedeniyle yarı yarıya gizli kalmış bir merdiven, sarnıca girişi sağlamaktadır.

Bu yapı büyüklüğüne rağmen tekniği bakımından kati suretle Konstantinapolis'in sarnıçlarının gerisinde kalmaktadır. Sanki bir aceleyle işe başlanmış ve tamamlanmış olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Ayakların cepheleri hiçbir noktada uyum içinde değildirler. Ana plan ise ayaklardaki bu bozukluğu takip etmemektedir. Bu sarnıcın inşasının, bir yazıtta doğrulandığı gibi 1225'te bütün platoya kale duvarları inşa eden İmparator Johann Ducas Vatatzes'e atfedilmesi sanırız yanlış olmaz.²⁴⁶

Kadifekale'de günümüzde gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında kale sarnıcında koruma ve temizlik çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde sarnıç zemininin tuğla kırıklı ve kireç harçlı bir tabandan meydana geldiği tespit edilmiştir. Ayrıca yapının normal şartlarda günlük 7000 kişinin, kuşatma durumlarında ise 14000 kişinin su ihtiyacını karşılayacak kapasiteye sahip olabileceği belirlenmiştir.²⁴⁷

7.2. Kale Mescidi

Günümüze oldukça tahrip olmuş bir vaziyette olan Kale Mescidiyle ilgili ilk gözlemler Evliya Çelebi'nin aktardıklarına dayanır (Şekil 115). Gezgini kente geldiği 1670 tarihinde mescidin girişindeki kitabeyi okumuş ve 1308-1309 inşa edilmiş

---

²⁴⁶ Weber, s. 183-188.

²⁴⁷ A. Ersoy., Smyrna (İzmir), *International Earth Science Colloquium on the Aegean Region*, IESCA, 20121-5 October 2012, İzmir, s.61

olduğunu söylemiştir. Bunun yanında yapının banisi olarak Kale Kadısı Ahmetoğlu İlyas'ı göstermiştir.²⁴⁸

Seyyahların aktardıklarından yola çıkarak 16-17. yüzyıllara gelindiğinde aktif kullanımda olmadığı anlaşılan Kale Mescidiyle ilgili seyyahların gözlemleri yapının bugün ayakta olmayan bölümleri ve mimari ayrıntılarıyla ilgili önemli bilgiler barındırmaktadır. Birçok seyyah yapının öncesinde bir kilise olduğunun yanında, avlusunda antik yapılardaki gibi iki adet korinth üslubu başlık kullanıldığından bahsetmektedirler.²⁴⁹

Kale Mescidiyle ilgili Arundell, o dönemde ıssız olan caminin eskiden Havariler Kilisesi olduğunun söylendiğinden bahsetmiş ve tonozlu üst örtünün iskelelerle desteklenmiş olan yapıyla beraber geniş hazneli bir su deposunun olduğunu aktarmıştır²⁵⁰

Yapının görünümüyle ilgi diğer bir belge 1880 tarihli *Rubellin* fotoğrafıdır(Şekil 116).²⁵¹ Söz konusu batı cepheden çekilmiş fotoğrafta yapının kubbeli batı bölümü halen ayakta görülmektedir. Aynı fotoğrafta görülebilen sivri tuğla kemerli pencere ayrıntısının benzer örnekleri 1308 tarihli Eski Çine Ahmet Gazi Camii ile paralel olup, köşelerde 1 sıra düşey kesme taş ve tuğla / taş almaşığı duvarlarıyla tipik bir Beylikler Dönemi mimarisi yansıtmaktadır(Şekil 117).

Günümüzde tonozlu doğu bölümü ayakta olan yapıda gerçekleştirilen son dönem kazılarında yapının diğer mekanlarına ait kalıntılarda gün ışığına çıkarılmıştır(Şekil 118). Bu bağlamda batıda yer alan 7,86 x 7,83 metre ölçüleriyle kare planlı sayılabilecek plana sahip bölümün, güney duvarı üzerindeki köşeli apsis kısmından yola çıkarak bu harim kısmı olduğu tespit edilmiştir.²⁵² En az üç basamaktan oluşan merdivenler ve bir koridor vasıtasıyla ulaşıldığı öngörülen harim

---

²⁴⁸ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, s.50

²⁴⁹ J. Spon(1675), C. de Bruyn(1678),

²⁵⁰ Arundell, s. 394

²⁵¹ Rubellin 1880.

²⁵² Ersoy, Çelik, Yılmaz, s.191

kısımının kuzeyinde yapının avlusu yer almaktadır. Ayrıca avlu bölümünün kuzeybatı köşesinde iki mezarın tespit edildiği haziresi yer almaktadır.²⁵³

Kazı sonuçları ve elde edilen seramik buluntular neticesinde geçmişinin 15-14. yüzyıllara kadar gittiği anlaşılan yapının, İzmir ilk Türk-İslam dönemi ibadethanelerinden biri olarak önem teşkil ettiği aşikardır.²⁵⁴

---

²⁵³ Ersoy, Çelik, Yılmaz, s.191

²⁵⁴ Ersoy, Çelik, Yılmaz, s.192

SONUÇ:

Adının Smyrna olduğu günlerden günümüze İzmir kenti sürekli ve kesintisiz bir iskana sahne olmuştur. Bu süreç içerisinde birçok yapı ya zamanla önemini kaybederek ya da yeni yapılaşmalara taş ocağı vazifesi görerek yok olmuştur. İnsanların toplu olarak yaşamaya ve kentleşmeye dair ilk adımı attıkları günlerden itibaren kendilerini ve sahip olduklarını koruma arzularına paralel, savunma mimarisi ve stratejileri kentleşmenin önemli faktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Şüphesiz ki bu gereksinim geçmişi antik dönemlere dayanan birçok kent gibi Smyrna halkının da yeri geldiğinde en güvenli sığınağı olan Akropol Kalesi'nin günümüze ulaşmasındaki en önemli faktördür.

Kaledeki mevcut kalıntılar yapının ilk inşa evresinden itibaren gördüğü tüm yapılaşma ve onarım evrelerinin tespitini sağlayacak çeşitli ipuçları barındırmaktadır. Yapılaşma evreleri ve tarihsel kayıtlar göz önüne alındığında Akropol Kalesi sur ve duvarlarının çeşitli dönemlerde ve o dönemin siyasal kargaşa veya savaş gibi durumlara paralel şekillendiği görülmektedir. Bu bağlamda Akropol Kalesi kimi zaman kentin savunulması ve kent sakinlerinin güvenliği için birincil önem kazanırken, kimi zamanda işlevsizleşerek ıssızlaşmıştır.

Literatürdeki bilgi eksikliklerine rağmen birçok araştırmacının değerlendirmeleri son dönemlerde gerçekleştirilen bilimsel araştırmalar ve kazı çalışmaları Smyrna Akropolü'ndeki yapı evrelerinin genel hatlarıyla tanınmasına olanak sağlamaktadır. Tezin ana konusu içerisinde ele alınan tüm kaynaklar ve mevcut kalıntılar göstermektedir ki; Smyrna Akropolü ya da Kadifekale surlarında 6 ana yapılaşma ve onarım evrelerine ait veriler mevcuttur. Bu bağlamda yapı evrelerini kronolojik olarak ele alacak olursak;

1- Hellenistik Dönemde Smyrna Akropolü'nün kurulduğu Pagos Tepesine en erken Antigonos Monophtalmos ve Lysimakhos hakimiyetlerinde sur duvarları inşa edildi. Son dönem kazılarından elde edilen veriler ışığında bu sur duvarları rektogonal tarzda işlenmiş blokların atkılı isodom veya pseudo-isodom ve harçsız

olarak yerleştirilmesiyle oluşturulmuştu. Kırmızımsı andezit taşından işlenmiş olan sur taşlarının dış yüzeyleri bosajlı olarak bırakılmıştı. Ortalama 3 metre genişliğe sahip olan bu duvarlarda dolgu malzemesi olarak moloz taşlar kullanılmış olup arazinin durumuna göre ana kaya üzerine inşa edilmişlerdi. Kadifekale’de bu dönem örgü sistemine ait kalıntılar bugün güney sur hattında Kule 1’den doğu yönde Kule 27’ye kadar gözlemlenebilmektedir.

2- İ.S. 4. yüzyıl sonu ya da İ.S. 5. yüzyıl başlarında olasılıkla Arkadius döneminde ve öncesinde mevcut surlar onarılmış, bazı yerlerde de yeniden inşa edilmiştir. Söz konusu bu tahkimata ait kalıntıları Teknik II ve IIa ile inşa edilmiş kalıntılar karşılamaktadır. Bu tekniklerle inşa edilmiş Kule 1 ve batısında devam eden çevre duvarı kalıntısı haricinde kale genelinde yoğunlukla temele yakın bazı bölümlerde görülebilmektedirler. Bu dönem tekniğinde kullanılan yapı taşlarının tamamına yakını Hellenistik blokların yeniden kullanımından oluşur.

3- Orta Bizans Dönemine gelindiğinde 7. yüzyılda başlayan Arap akınları süresince olasılıkla oldukça yıpranan ve onarımlarla kullanımına devam edilmiş erken dönem surları tekrardan elden geçirilmiştir. Söz konusu dönemde Akropol Kalesinin tahkimiyle ilgili yazılı bir kaynak bulunmamasına rağmen kent surlarının yenilenmesine ışık tutan 856 yılı tarihli III. Michael dönemine ait yazıttan yola çıkarak kent surlarıyla beraber Kadifekale üzerinde de savunma ihtiyaçları gereği inşa ve eklemelere 13. Yüzyıl başlarına kadar devam edilmiştir. Bu dönem onarım ve eklemeleri Kule 2’den Kule 6’ya uzanan hatta görülebilmektedir.

4- 13. yüzyıla gelindiğinde III. Ioanes Vatatzes, Kadifekale surlarını kent surlarıyla beraber yeniletmiştir. Bugün ayakta olmayan Kuzey Kapı üzerinde yer alan yazıt sayesinde kesin olarak tarihlenebilen bu Orta Bizans/Geç Bizans tahkimatına ait kalıntılar, güney sur hattının Teknik II b ile oluşturulmuş bölümlerinde İç Kaleyi oluşturan Teknik III ile inşa edilmiş Kule 3 ve bağlantı duvarlarında görülmektedir. Ayrıca bu dönemde Kule 2 – Kule 6 arası güneybatı surlar onarılmıştır.

5- Surların yeniden güçlendirilmesine dönük bilinen diğer bir evrede Aydınoğlu Cüneyt Bey dönemini işaret etmektedir. Kadifekale, önce Aydınoğlu Mehmet Bey tarafından ele geçirilmiş; sonra Yıldırım Bayazıd döneminde Osmanlı hakimiyetine girmiş ancak 1402 yılında Timur tarafından ele geçirilerek yeniden Aydınoğlu Beyliği denetimine verilmiştir. Kısa aralıklarla gerçekleşen tüm bu mücadele dönemleri sonrasında sur duvarlarının büyük oranda tahribe maruz kaldığı ve sürekli onarıldığı aşıkardır. Timur çekilmesi sonrasındaki süreçte Anadolu’da yeniden güçlenmekte olan Osmanlı tehlikesine karşı Cüneyt Bey’in Kadifekale ve kent surlarını güçlendirdiği bilinmektedir. Söz konusu bu evreye işaret eden kalıntılar Teknik IV ile inşa edilmişlerdir. Bu bağlamda Teknik IV ile inşa edilmiş güney sur hattını destekleyen üçgen planlı payandalar ve aynı teknikte inşa edilmiş köşelerde 1 sıra düşey blok taş kullanımıyla tipik Geç Bizans/Beylikler dönemi mimari özellikleri gösteren Kule 7 olasılıkla bu yapılaşma faaliyetlerinin kalıntılarıdır.

6- 15. yüzyıla gelindiğinde Kadifekale surları II. Mehmet(F.S.M.) döneminde tekrar onarılarak kullanımına devam edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca yine bu dönemde kalenin batı bölümünde bir duvar inşa edilerek Bizans Dönemi İç Kalesini de içine alan daha büyük bir İç Kale oluşturulmuştur. Söz konusu bu yeni İç Kale, hem şehrin güvenliği için hem de halkın kıymetli eşya ve servetlerinin muhafazasında kullanılmıştır. Ayrıca Wiener’in Teknik III ve IV’ün karışımı olarak ele aldığı kalıntılar ve yoğun kireç harçlı onarımlar da bu evreye aittirler.

Smyrna Akropolü veya Kadifekale İ.Ö. 4. yüzyıl sonlarından, 15-16. yüzyıllara kadar geçirdiği yaklaşık 2000 yıllık uzun süreç içerisinde gerek doğal nedenler gerekse savaş durumları neticesinde bilinen tüm ana yapılaşma evrelerinin dışında birçok kez de onarılarak kullanılmıştır. Bütün bu yapılaşma evreleri söz konusu süreç içerisinde savunma mimarisinde tercih edilen veya maddi ve zamansal imkanlar nedeniyle de tercih edilmek zorunda kalınan duvar örgü tekniklerini ve de yapılarla alakalı plansal tercihlerin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda; sur duvarlarda kullanılan örgü teknikleri ve uygulanma biçimlerini dönemsel olarak yargılamak mevcut kalıntıların tarihlendirilmesinde diğer arkeolojik verilerle beraber en temel unsurdur.

Kadifekale'deki mevcut kalıntılar kendi içlerinde dönemsel ve yapının kullanım şekline bağlı olarak değişmesine rağmen genel olarak iki temel duvar ve örgü sistemine dayalıdır. Bunlardan biri düzgün blok taş örgü sistemleri diğeri ise moloz taş duvar tipleridir.

A- Blok Taş Örgü Teknikleri: Kalenin mevcut kalıntıları içerisinde tamamen blok taşların kullanıldığı duvarlarda üç farklı uygulama örgü sistemi karşımıza çıkmaktadır.

a- Atkılı Pseudo-İsodomik ve Atkılı İsodom Örgü Duvarlar: Bu yöntemle oluşturulmuş duvarların yapı taşını her iki cephelerinde arazinin durumuna göre atkılı pseudo-isodom veya atkılı isodom tarzda örülmüş rektogonal bloklar oluşturur. Sur cephelerini oluşturan bu blokların arasına molozdan oluşan harçsız dolgu malzemesi kullanılmıştır. Mevcut kalıntılar içerisinde güney sur hattında gözlemlenebilen bu tip; kalenin ilk evresine ait olup, doğal olarak da kullanılan en eski yapı tekniğidir. Ana kaya üzerine harçsız ve düşey derzleri üst üste gelmeyecek şekilde sınıksız yerleştirilmiş güçlü örgü sistemiyle oluşturulmuş duvarlar kalenin belli yerlerinde son evresine kadar kullanılmıştır. Bu örgü biçiminin sur duvarları haricinde kule yapılarında kullanılan bir teknik de olduğu son dönem kazılarında yine aynı sur hattı üzerinde gün ışığına çıkarılan dörtgen planlı kule yapısından anlaşılmaktadır. Söz konusu teknik olasılıkla Geç Roma Döneminde yeniden inşa edilen Kule 1 yapısında da kullanılmıştır. Ancak Hellenistik uygulamalardan farklı olarak bu yapıda blok taşları terazileme ve dönüşlerde derzlerini kapatma amaçlı tuğla plaka kullanımı söz konusu olup bağlayıcı olarak harçta kullanılmıştır.

b- Düzensiz Sıralı Blok Taş Örgü: Diğer örgü sisteminde olduğu gibi duvar cephelerinde rektogonal tarzda kesilmiş blok taşlar kullanılmıştır. Ancak söz konusu bloklar belli bir ölçüsel orantı veya bağlantı sistemi göstermemektedirler. Çoğunlukla önceki devirlere ait yapı taşlarının yeniden şekillendirilip kullanılmasıyla oluşturulmuş kalıntılarda bağlayıcı yapı malzemesi olarak derzlerde gri renkli ve sert

bir kireç harcı yer almaktadır. Ayrıca duvarlar arasında kullanılan dolgu malzemesi de yoğun kireç harcı içermektedir.

B- Tuğla ve Taş Almaşığı Bant Örgülü Duvarlar: Tuğla ve Taş almaşığı bant örgülü duvar tipine Kadifekale'nin güneybatı köşesinde yer alan küçük iç kalede rastlanmaktadır. Yapının her bir köşesinde bulunan dairesel planlı kulelerin cephelerinde 3 sıra tuğla ve aralarında 4 sıra moloz taştan oluşan bantlar mevcuttur. İnşa edildikleri dönemde olasılıkla 30x5cm. ölçülerinde tuğlalar ile ve aralarında tuğla yüksekliğiyle orantılı yine 5 cm. kalınlığında grimsi kireç harcıyla oluşturulmuş olan tuğla bantlar geç dönemlerde gördüğü onarım ve dökülmelerle özgün görünümlerini kaybederek günümüze ulaşmışlardır. Ayrıca yine geç dönem onarımları nedeniyle iç kale kulelerinin bağlantı duvarlarında sınırlı sayıdaki kalıntıdan yola çıkarak bu duvarlarında ilk inşa evresinde tuğla/taş almaşığı şeklinde örüldükleri düşünmekteyiz.

C- Tuğla ve Taş Almaşığı Kaset Örgü Duvarlar: Bazı sur duvarları ve kulelerde dörtgen sayılabilecek taşların etrafı yatay ve dikey olarak derzlerine yerleştirilmiş tuğla plakalarla kaset şeklinde çevrelenmiştir. Komnenoslar Dönemi mimarisiyle başlayan bu örgü tipi aynı zamanda 13. yüzyıl sonrası yapı faaliyetlerinin kalıntıları olup Kadifekale yapılarından güney kapının dış cephe yan duvarlarında ve İç Kale 3 numaralı kulenin onarım evrelerinde uygulanmıştır. Ayrıca bu örgü sistemin güney kapı dış cephesinde ve İç Kalenin avlu bölümüne bakan noktada, Kule 3'de tercih edilmesinin olası sebebi görsel kaygılardan kaynaklanmaktadır. Zira Kule 3'ün cephelerinde farklı motiflerden oluşan tuğla bezemelerde tuğla bant aralarında yer almaktadır.

D- Moloz Taş Örgü Duvarlar: Kadifekale'nin mevcut kalıntıları içerisinde en fazla kalıntıyla temsil edilen bu guruba ait duvarlar, aynı zamanda Bizans Döneminde kalenin aldığı son şekli oluşturmaktadır. Ayrıca bu örgü tekniğinin kullanımına Türk döneminde onarım ve eklemelerle devam edilmiştir. Yapılarda inşa malzemesi olarak genellikle antik sur duvarlarına ait kalıntıların kırılmasıyla elde edilmiş andezit taşı kullanılmış olup, iri tuğla parçaları da değişken yoğunluklarda

ikincil bir yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Bu örgü malzemeleri haricinde devşirme kaba yontu bloklar, mermer yapı elemanı parçaları ve şekilsiz mermer parçaları ile tuf taşı kayaçlarında kullanımına yer verilmiştir. Sandık tipi duvar olma özelliği gösteren bu duvarların moloz taşlardan oluşan iç dolgu malzemesinde kireç harcı kullanılmıştır ve duvar içerisine yerleştirilen yatay, dikey bazı duvarlarda da çaprazlamasına yerleştirilmiş ahşap hatıllarla duvarlar deprem riskine karşın güçlendirilmişlerdir. Söz konusu örgü tipinin hem farklı dönemlerde kullanılmış olmasının doğal sonucu olarak hem de aynı dönemler içerisinde inşa edilmiş olsa bile yapının konumuna ve kullanım amacına dönük olarak uygulanış biçiminin farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca evresel farklılıklar ve görsel kaygılarında sonucu olarak aynı yapıda birden fazla örgü tekniği bir arada görülebilmektedir. Bu farklılıkları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.

- a- Derzlerinde İri Tuğla Parçaları Bulunan Moloz Taş Örgü
- b- Derzleri İri Tuğla Parçalarıyla Beraber Harçlı Örgü
- c- Köşelerde Bir Sıra Düşey Kesme Taş Örgü.

Smyrna Akropolü'nün ya da günümüzdeki adıyla Kadifekale'nin savunma yapılarına ait kalıntıları, yukarda sayılan bütün olası evreleri ve bu evrelerin yapılara olan tekniksel ve malzeme tercihi açısından yansımalarının anlaşılabilmesini sağlamanın yanında, farklı dönemlerin savunma taktikleri ve yapı formu tercihleri hakkında da bilgi vermektedir. Bu tarz yapılarda kuşkusuz her dönem en önemli savunma birimlerini kuleler oluşturmaktaydı. Surlara yaklaşan düşmanın savuşturulmasında hayati önem arz eden kule yapılarını buldukları konumlara göre tasarlanması gerekliliğinin yanında, maddi ve zamansal şartlar da gözetilerek en iyi şekilde tasarlanmaları gerekiyordu. İşte bu noktada Kadifekale'nin farklı dönemlerde ve farklı planlarla inşa edilmiş kuleleri; hem dönemlere göre kule plan tercihi hakkında bilgi sağlamakta hem de antik dönem savunma stratejilerinin söz konusu evrelerde ne ölçüde gözetildiğinin anlaşılabilmesine olanak sağlamaktadır. Kadifekale'nin günümüz kalıntıları içerisinde planı tam olarak tespit edilebilen toplam 12 adet kulesi yer almaktadır. Bu kulelerde tercih edilen planlar ve uygulanma şekillerine göre ayrımları şu şekilde sıralanmaktadır;

A- Dairesel Kuleler.

- a- Tam Daire Planlı Kuleler
- b- Üççeyrek Daire Planlı Kuleler
- c- Yarım Daire/ At Nalı Planlı Kuleler

B- Çok Köşeli Kuleler

- a- Beşgen Planlı Kuleler/Yediggen Planlı Kuleler?
- b- Altıgen Planlı Kuleler

C- Dörtgen Kuleler

- a- Dikdörtgen Planlı Kuleler
- b- Kare Planlı Kuleler

Kadifekale'nin günümüze ulaşmamış olan kulelerinin planı ve pozisyonlarıyla ilgili ise son dönem kazılarında yapılan tespitlerin yanında, 1856 tarihli Storari Planı ve W. M. Wiener'in tespitleri de çeşitli bilgiler sunmaktadır. Bu bilgileri özetleyecek olursak:

Olasılıkla Hellenistik Dönem temellerine sahip olan Kule 1 pozisyonu gereği darbelerle karşı dayanıklı dairesel planda inşa edilmişti. Ayrıca son dönem kazılarına tespit edilen dörtgen planlı Hellenistik kuleden (kule 29) yola çıkarak, bu dönem cephelerde kalan sur duvarlarında maliyetli daha düşük ve kısa sürede inşa edilebilen dörtgen planın tercih edildiğini görülmektedir. Aynı dönemde söz konusu kulenin koçbaşı ve mancınık darbelerine karşı olan dezavantajı ise köşeleri pruva şeklinde kesilerek giderilmiştir. Oldukça tahrip olmuş olan güney sur hattında gün ışığına çıkarılmış bu kule Wiener'in çiziminde yer almamaktadır. Ancak söz konusu kule Storari Planı'nda doğusunda yer alan ve aynı plana sahip ikinci bir kule ile beraber gösterilmiştir. Olasılıkla bu yapılar L. Storari'nin çizimi gerçekleştirdiği dönemde temel seviyesinde de olsa görülebilmekteydiler. Bu verilerle beraber son dönem kazılarında hemen üzerinde yer alan Bizans kule kalıntılarından yola çıkarak bu kulenin ve varsa kapının en geç Bizans Döneminde işlevini kaybettiği anlaşılmaktadır.

Genel olarak Orta Bizans Dönemine tarihlenebilen mevcut kalıntılar ise göstermektedir ki köşelerde dairesel planlı kule tercihi devam etmektedir. Cephelerde ise çok köşeli kuleler tercih edilmiştir. Kalenin bütün evrelerini tamamlayıp son şeklini aldığı 15. yüzyıla gelindiğinde toplamda 16 adet dairesel planlı, biri iç kalede diğerleri güney sur hattı doğu bölümünde olmak üzere toplam 5 adet çok köşeli kuleye son olarak da; 6 adet dörtgen plana sahipler olmak üzere en az 27 kulesi bulunmaktaydı.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Aelius Aristides, Orationes

Appianos, The Civil Wars

Arrianus, Περιπλους Ευξεινου Ποντου

Pausanias, Graeciae Descriptio

Plinius, Naturalis Historia

Strabon, Geographika

Vitruvius, De Architectura

Modern Kaynaklar

Akarca, A. (1998). **Şehir ve Savunması**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara

Akurgal, E. (1997) **Eski İzmir I “Yerleşme Katmanları ve Athena Tapınağı”** (3. Baskı) Türk Tarih Kurumu, Ankara

Akurgal, M. (2002) Smyrna “Devlet Kent” *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, Sayı V, Şubat, S. 208-220

Aristo, (2007) **Politika**, (Çev. Ersin Uysal) Dergâh Yayınları, İstanbul

Arundell, F. V. J. (1834) **Discoveries in Asia Minor**, Vol: II, London

Aybek, S. – Meriç, A.E., - Öz, A.K. (2009) **İonia’da Bir Ana Tanrıça Kenti Metropolis**, Homer Kitapevi, İstanbul

Baykara, T. (1974) **İzmir Şehri ve Tarihi**, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir

Bean, G. E. (1997).**Eskiçağda Ege Bölgesi**,(Çev. İ. Deleman), Arion Yayınevi, İstanbul

Bean, G. E. (1955) **The Defences of Hellenistic Smyrna**, Anadolu Araştırmaları I, Sayı I, Cilt I, TTK Basımevi, Ankara

Boissonnas, K. V. (1919). **Smyrna**, Bilder Aus Griechenland

Brouskari, M. (1997) **The Monuments of the Acropolis**, Ministry of Culture, Arch. Receipts Fund

Cadoux, C. S. (2003).**İlkçağ’da İzmir: Kentin, En Eski Çağlarından İ.S. 324’e Kadar Tarihi**, (Çev. Bilge Umar), İletişim Yayınları, İstanbul

Canpolat, E. (1953). **İzmir “Kuruluşundan Bugüne Kadar”**, Pulhan, İstanbul

Chandler, R. (1817) **Travels in Asia Minor and Greece**, Third Edition Vol 1, Printed For Joseph Broker, London

Cullum, G. W. (2004) **The Acropolis in the Age of Pericles**, Cambridge University Press, Cambridge

Doucas, M. (2008) **Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462**, (Çev. B. Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul

Doğer, E. (2011). **İzmir’in Smyrna’sı: Paleolitik Çağ’dan Türk Fethine Kadar**, İletişim Yayınları, İstanbul

Egmond, J. Aeg. Van / Heyman, John. (1759). *Travels through part of Europe, Asia Minor, the islands of the Archipelago, Syria, Palestine, Egypt, Mount Sinai, etc. giving a particular account of the most remarkable places, structures, ruins, inscriptions etc. in these countries. Together with the cu*, London.

Ersoy, A. Yolaçar, B., ve Şakar, G. (2010). 2009 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı. 32. *KST*, 2. Cilt

Ersoy, A. Çelik, G. ve Yılmaz, S. (2011). 2010 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı. 33. *KST*, 2. Cilt

Ersoy, A. (2011). **Antik Smyrna Seçilmiş Eserler ve Sikkeler 2007-2009**, İzmir Tic. Odası, İzmir

Ersoy, A. (2012), Smyrna (İzmir), *International Earth Science Colloquium on the Aegean Region, IESCA*, 2012-5 October İzmir

Erten, E. 1985 *Batı Anadolu Bizans ve Osmanlı Kaleleri Tarihsel Çevredeki Yerleri ve Restorasyonlarında İzlenen İlkeler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara

Evlia Çelebi Seyahatnamesi, (2005), (Haz. Y. Dağlı, S. A. Kahraman, R. Dankoff) Yapı Kredi yayınları, Cilt II- IX, İstanbul

Fields, N., (2006). **Ancient Greek Fortifications 500-300 BC**, Osprey Publishing Midland House, Oxford

Foss, C., (Autumn, 1977), *Archaeology and the "Twenty Cities" of Byzantine Asia*, *AJA*, Vol. 81, No. 4 pp. 469-486

Foss C., – Winfield, D. (1986). **Byzantine Fortifications "An Introduction"**, University of South Africa

Gates, C. (2011). **Ancient Cities (The archaeology of urban life in the Ancient Near East and Egypt, Greece, and Rome)**, Published by Routledge, Oxon

Green, P. (2007) **The Alexander Great and The Hellenistic Age**, Orion Publishing, London

Hamilton, W. J. (1842) **Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia with Some Account of Their Antiquities and Geology** Vol: 1, John Murray, Albemarle Street, London

Hammond, M. (1972). **The City in the Ancient World**, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts

Hill, I.T. (1953) **The Ancient City of Athens “It’s Topography and Monuments**, The Camelot Press, London

Hurwit, J. M. (1999) **The Athenian Acropolis: History, Mythology, and Archaeology from the Neolithic Era to the Present**, Cambridge University Press, New York

Huyghe, R. (1981) **Larousse Encyclopedia of Byzantine and Medieval Art**, Exgalibur Books Press, London

Kılıç, M. (2011) *Hellenistik ve Roma Döneminde Smyrna'nın Kamu Yapıları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir

Klose, D. O. (1987). **Die Munzprägung Von Smyrna in Der Romischen Kaiserzeit** (Antike Münzen Und Geschnittene Steine), Berlin

Kolay – Aktuğ, İ. (1999) **Batı Anadolu 14. Yüzyıl Beylikler Mimarisinde Yapım Teknikleri**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara

Köymen, A. (2006). *Metropolis Ares Tapınagının Buluntular Işığında Mimari Açidan Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir

Lawrance, A.W. (1979) **.Greek Aims in Fortification**, Clarendon Press, Oxford

Lawrance, A.W. (1996) **Greek Architecture**, Yale University Pres, London

Liebeschuetz, W. (1999) “Antik Kentin Sonu”, **Geç Antik Çağda Kent**, (Ed. J. Rich) Çev. S. Güven – E. Güven, Homer Kitabevi, İstanbul

Lund, H. S. (1992) **Lysimachus “A Study in Early Hellenistic Kingship”**, Routledge Press, London

Ma, J. (1999) **Antiochos III and The Cities of Western Asia Minor**, Oxford University Press, New York

Mansel, A. M. (2011) **Ege ve Yunan Tarihi**, TTK, Ankara

McNicoll, A. W. (1997) **Hellenistic Fortifications From the Aegean to the Euphrates**, Clarendon, Oxford

Michaud, J. F. (1834) **Correspondance d’Orient**, Vol III, (Ed. B. Poujoulat), Ducollet

Milne, J. G. (1927) The Autonomous Coinage of Smyrna, *NumChron* ,5/3: s.1-30

Meriç, R. (1982) **Metropolis in Ionien** “Ergebnisse einer Survey-Unternehmung in der Jahren 1972-1975”, Königstein/Ts

Meriç, R. (2003). **Metropolis Ana Tanrıça Kenti**, Mas Matbaacılık, İstanbul

Naumann, R. (2007) **Eski Anadolu Mimarlığı**, (Çev. B. Marda) Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

Naumann, R. - Kantar, S. (1950) “Die Agora von Smyrna”, *IstForsch*, 17: 16-114

Nicol, D. M. (2000) **Bizans ve Venedik “Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine”**, (Çev. G.Ç. Güven) Sabancı Ün. Yayınevi, İstanbul

Nossow, K. S. (2009). **Greek Fortifications of Asia Minor 500 – 130 B.C.(From the Persian Wars to the Roman Conquest)**, Osprey Publishing Limited, Oxford

Osten, A.P. (1934) *SMYRNA, Jahrbücher der Literatur*

Owens, E. J. (2000). **Yunan ve Roma Dünyasında Kent**, (Çev. C. Bilsel), Homer Kitapevi, İstanbul

Özer, S. (2009) *Büyük İskender'in Doğu Seferinde Anadolu'nun Yeri ve Önemi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya

Petzl, G. (1987) *Die Inschriften von Smyrna II*, Bonn

Pınar, İ. (2001) **Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir (Yabancılar Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir: 1608-1918)**, İ.B.B. Kültür Yayınları, İzmir

Radt, W. (1988), Bergama Kazısı 1987 Yılı Özet Raporu, X. *KST II. Cilt*, 23-27 Mayıs, Ankara

Radt, W. (1989), Bergama Kazısı 1988 Yılı Özet Raporu, XI. *KST II. Cilt*, 18-23 Mayıs, Antalya

Radt, W. (2002) **Pergamon “Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları”**,(Çev. S. Tamer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,

Sacks, D. (2005). **Encyclopedia of the Ancient Greek World**, Revised Edition, Published by Fact on File, New York

Sevgen, N. (1959) **Anadolu Kaleleri** 1. Cilt, Ankara

Storari, L. (1857) **Guide du Voyageur a Smyrne ou Aperçu Historique, Topographique et Archeologique**, Paris

Texier, C. (2002) **Küçük Asya “Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi” 2. Cilt** (Çev. Suat Kılıç), Enformasyon ve Döküasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara

Umar, B. (2001) **İonia**, İnkilap Kitapevi, İstanbul

Ülker, N. (1983) “Kadifekale”, Bilim Birlik Başarı, Sayı: 38

Wiener, W. M. (1962) *Die Stadtbefestigungen von Izmir. Sigacik und Candarli*: Bemerkungen zur Mittelalterlichen Topographie des nördlichen Ionien. *istMitt*, 12: 59-114.

Weber, G. (1899) Die Wasserleitungen von Smyrna 1-2. *Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archaologischen Instituts*, Bant XIV, P 4-25

Wycherley, R. E. (2011). **Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu ?**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul

Web Kaynakları:

Newcastle University Library, Gertrude Bell Archive, http://www.gerty.ncl.ac.uk/photo_details.php?photo_id=1543 (11.10.2012)

<http://www.mfa.org/collections/object/coin-of-smyrna-with-bust-of-marcus-aurelius-struck-under-theudianus-162658> (21.10.2012)

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/25/Lions-Gate-Mycenae.jpg> (05.05.2013)

http://fr.wikipedia.org/wiki/Gr%C3%A8ce_antique (14.05.2013)

<http://www.in2greece.com/english/maps/ancient-greece-map.html> (14.05.2013)

http://membres.multimania.fr/trancer3d/galerie/grece/athene_acropoleMAPB.JPG (02.02.2013)

<http://arachne.uni-koeln.de/item/marbilder/15488> (09.10.2012)

<http://arachne.uni-koeln.de/item/marbilder/1548832> (09.10.2012)

Newcastle University Library, Gertrude Bell Archive,
http://www.gerty.ncl.ac.uk/photo_details.php?photo_id=1543 (30.12.2012)

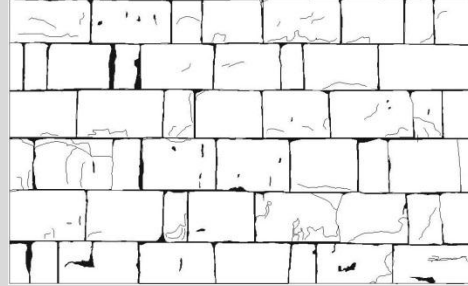

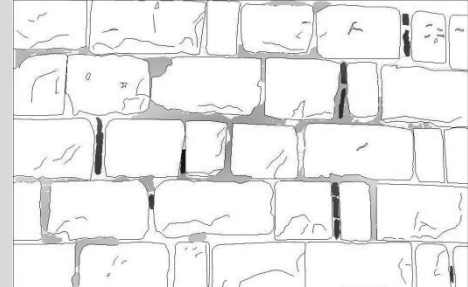

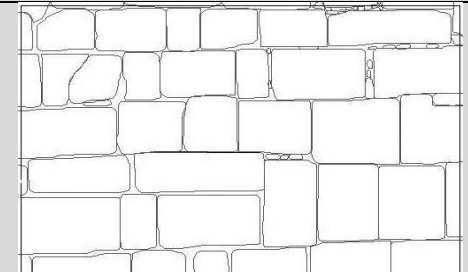
<http://arachne.uni-koeln.de/item/marbilder/1675603> (09.10.2012)

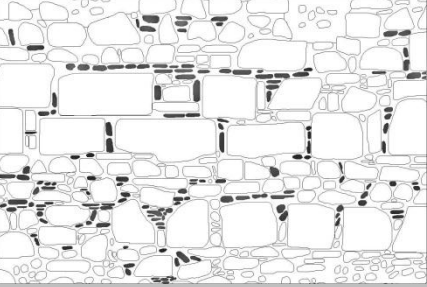

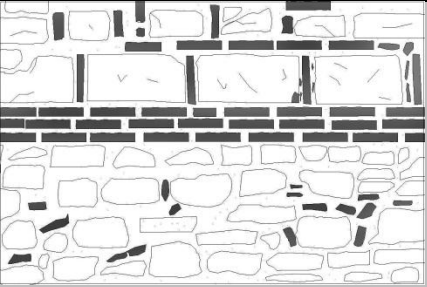

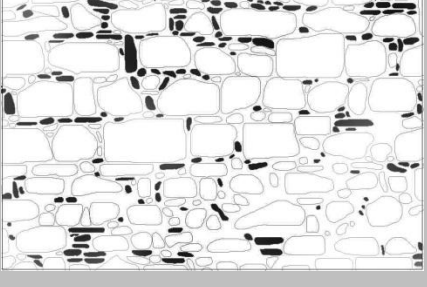
Google Earth (2013)

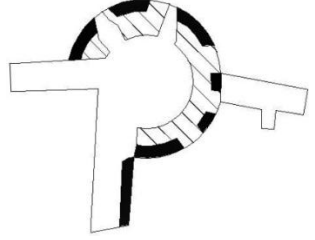

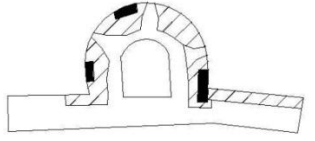

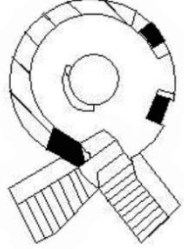
TABLÖLAR

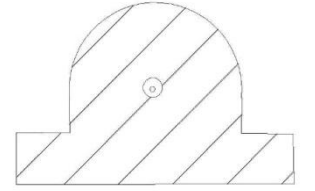
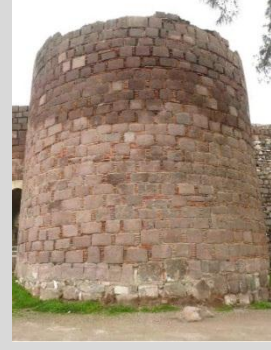
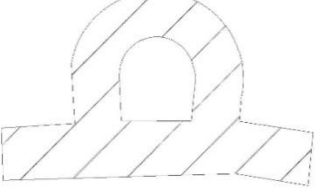

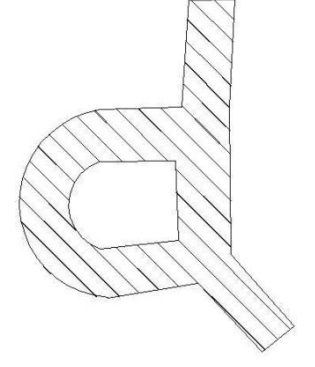
Tablo 1:

TEKNİK ADI ve ÖRNEĞİN KONUMU	ÖRGÜ TİPİ ve DÖNEMİ	MALZEME	FOTOĞRAF	ÇİZİM
TEKNİK I / Kule 1-2 Arası Sur Duvarı	Atkılı İzodomik/ Pseudo İzodomik / Hellenistik Dönem	Andezit Taşı Rektogonal ve Az Sayıda Trapezoidal Bloklar		
TEKNİK II / Kule 1	Atkılı İzodomik / Geç Roma/ Erken Bizans Dönemi	Andezit Taşı Rektogonal Bloklar, Derzlerde Yer Yer Yatay veya Dikey Tuğla Plakalar ve Kireç Harcı.		
TEKNİK IIA / Kule 2-7 Arası Sur Duvarı	Düzensiz Sıra Blok Taş Örgü	Andezit Taşı Devşirme Rektogonal Bloklar ve Kireç Harcı		

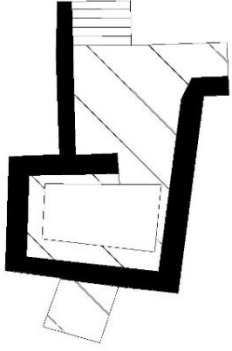

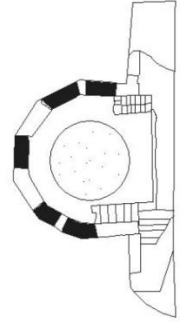
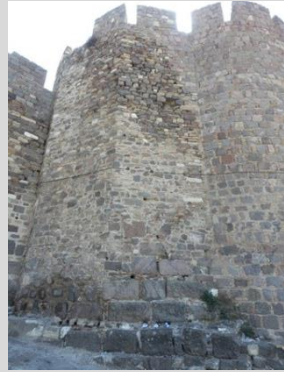
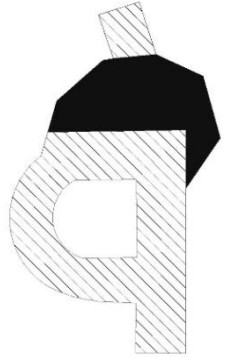
TEKNİK ADI ve ÖRNEĞİN KONUMU	ÖRGÜ TİPİ ve DÖNEMİ	MALZEME	FOTOĞRAF	ÇİZİM
TEKNİK IIB / Kule 25-26 Arası Sur Duvarı	Blok Taş Moloz Taş Almaşığı	Andezit Taşı Devşirme Rektogonal Bloklar ve Moloz Taşlar (Andezit Mermer ve Tüf Taşı) Derzlerde Taşın Şekline Göre Yerleştirilmiş Tuğla Parçaları ve Bağlayıcı Kireç Harcı.		
TEKNİK III / Kule 3	Moloz Taş- Tuğla Almaşığı	Moloz Taşlar (Andezit Mermer ve Tüf Taşı) Derzlerde Taşın Şekline Göre Yerleştirilmiş Tuğla Parçaları ve Tuğla Plakalar, Bağlayıcı Kireç Harcı.		
TEKNİK IV / Kule 10-11 Arası Sur Duvarı	Derzleri Yoğun Harçlı Parça Taş (Moloz Taş) ve Kaba Yontu Taş Örgü Duvar.	Kaba Yontu Moloz Taşlar (Andezit Mermer ve Tüf Taşı) Derzlerde Taşın Şekline Göre Yerleştirilmiş Tuğla Parçaları ve Bağlayıcı Yoğun Kireç Harcı.		

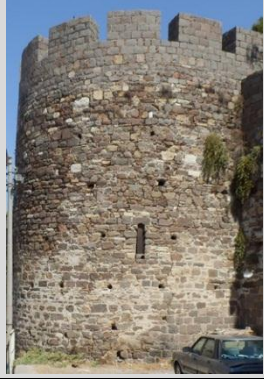

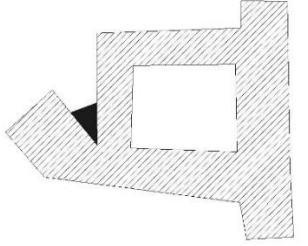

Tablo 2:

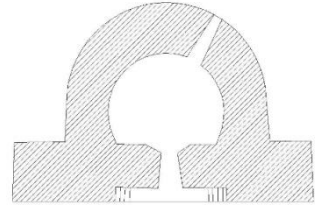
	Plan Tipi	Yükseklik/Çap	İnşa Tekniği	Dönemi	Fotoğraf	Çizim
Kule 1	Dairesel Üç Çeyrek Plan	17.50 m. / 12.50m.	Teknik II / Teknik III	Alt Bölüm: (4-5.yy) Geç Roma? / Erken Bizans Dönemi. Üst Bölüm: Orta Bizans.		
Kule 2	Yarım Daire Plan	14 Metre / 5.10 m.	Teknik III	Orta Bizans Dönemi		
Kule 3	Tam Daire Plan	10.20 m. / 3.40 m.	Teknik III	Orta Bizans Dönemi		

Kule 4	Yarım Daire Plan	10 m. / 4.50 m.	Teknik III	Orta Bizans Dönemi		
Kule 5	Yarım Daire Plan	?	?	20. Yüzyıl.		
Kule 6	Büyük U Plan (At Nalı)	12.30m.	Teknik III	Orta Bizans Dönemi		

Kule 7	Dörtgen Plan	11m.	Teknik III-IV	Geç Bizans?- Onarımlar ve Mazgallı Üst Bölüm Beylikler Dönemi		
Kule 8	Çok Köşeli Plan	11.10m.	Teknik III/IV Karışımı	Orta Bizans Dönemi		
Kule 9	Çok Köşeli Plan ve Dairesel Plan Karışımı	13.80m.	Teknik IV	Orta Bizans Dönemi		

Kule 10	Yarım Daire Plan	14.15m. / 4.50 m.	Teknik III	Orta Bizans Dönemi		
Kule 12	Dörtgen Plan	10.10m.	Teknik IV	Geç Bizans / Erken Osmanlı(Beylikler Dönemi?)		
Kule 24	Çok Köşeli Plan		Teknik IIb	Orta Bizans Dönemi		

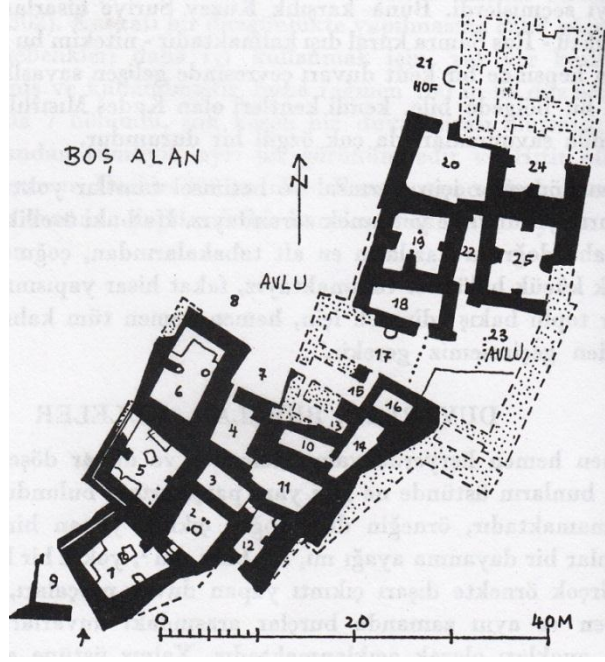
Kule 25	Çok Köşeli Plan		Teknik IIb	Orta Bizans Dönemi		
Kule 26	Çok Köşeli Plan		Teknik IIb	Orta Bizans Dönemi		
Kule 28	Yarım Daire Plan		Teknik IV	Geç Bizans / Erken Osmanlı (Beylikler Dönemi ?)	 	

<p>Kule 29 Yeni Kule</p>	<p>Dörtgen Plan</p>	<p>?</p>	<p>Teknik I</p>	<p>Hellenistik Dönem</p>		
----------------------------------	---------------------	----------	-----------------	--------------------------	---	---

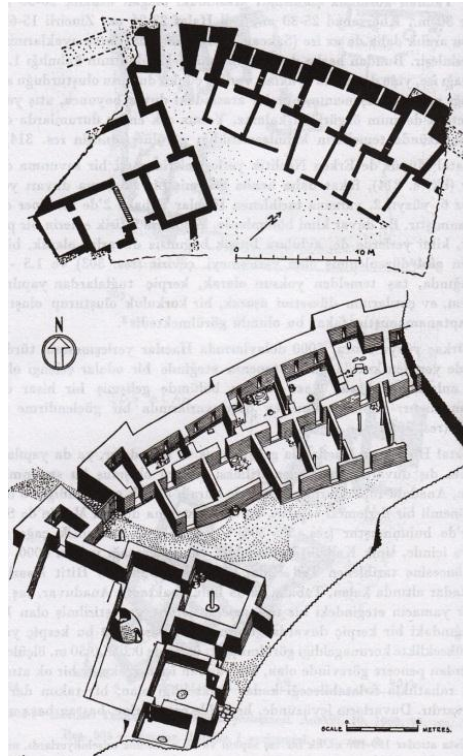
ŞEKİLLER

Şekil 1: Hacılar Tabaka II siper duvarı.

Kaynak: Nauman, (2007), s.246

Şekil 2: Mersin Yumuktepe Tabaka XVI

Kaynak: Nauman, (2007), s.247

Şekil 3: Mykenae Akropolü Aslanlı Kapı.

Kaynak: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/25/Lions-Gate-Mycenae.jpg>

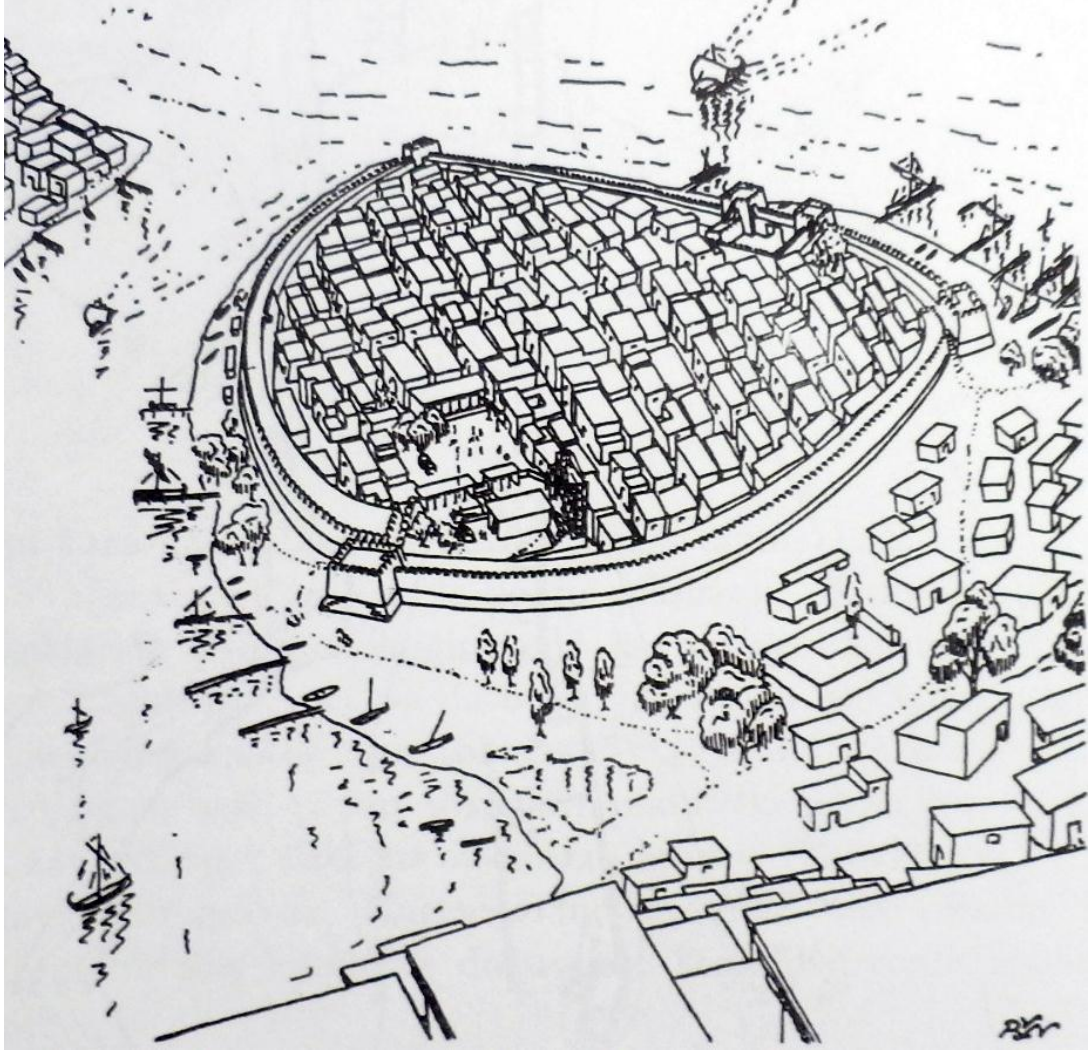
Şekil 4: Erken Yunan Kentleri Haritası İ.Ö. 700-600.

Kaynak: http://fr.wikipedia.org/wiki/Gr%C3%A8ce_antique

Şekil 5: İ. Ö. 7.Yüzyılda Bayraklı Höyüğü.

Kaynak: Akarca,(1998) s. 31.

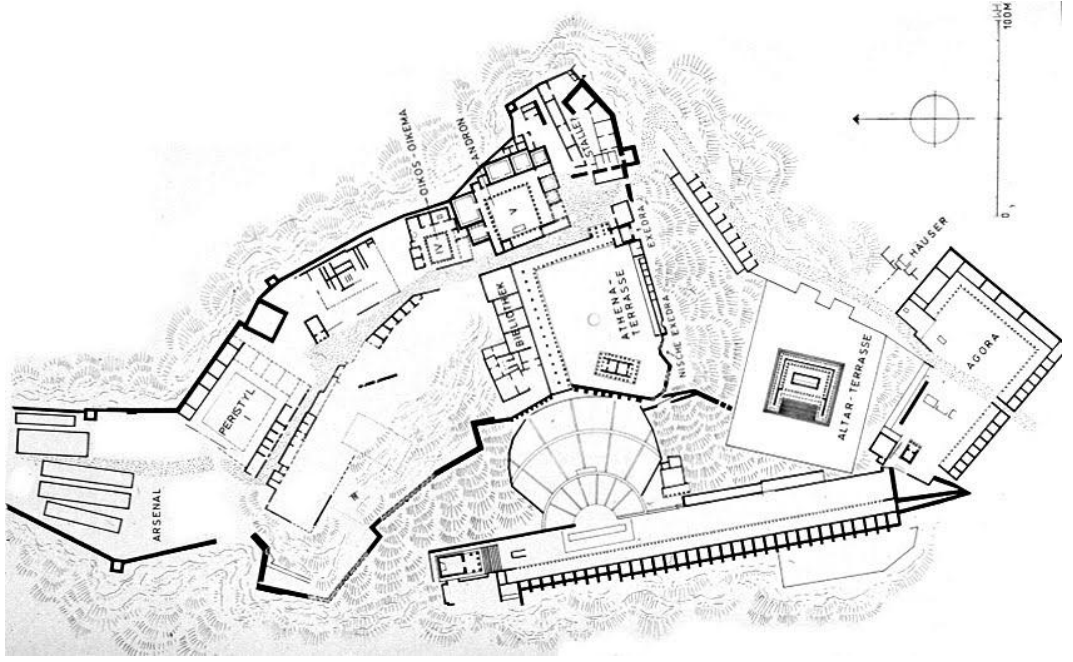
Şekil 6: Hellenistik ve Roma Dönemi Ege Kıyılarındaki Antik Kentler

Kaynak: <http://www.in2greece.com/english/maps/ancient-greece-map.html>

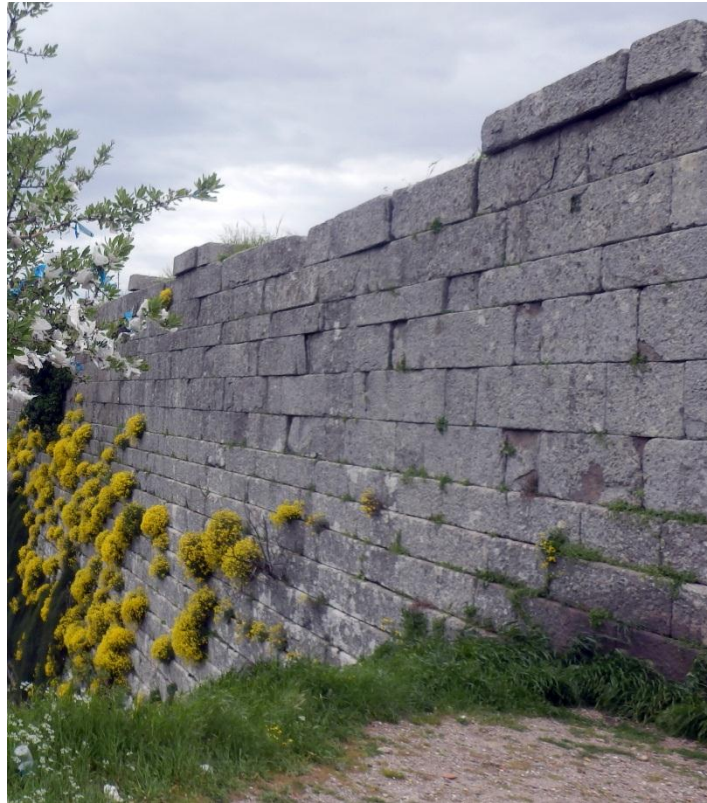

Şekil 7: Pergamon Akropolü.

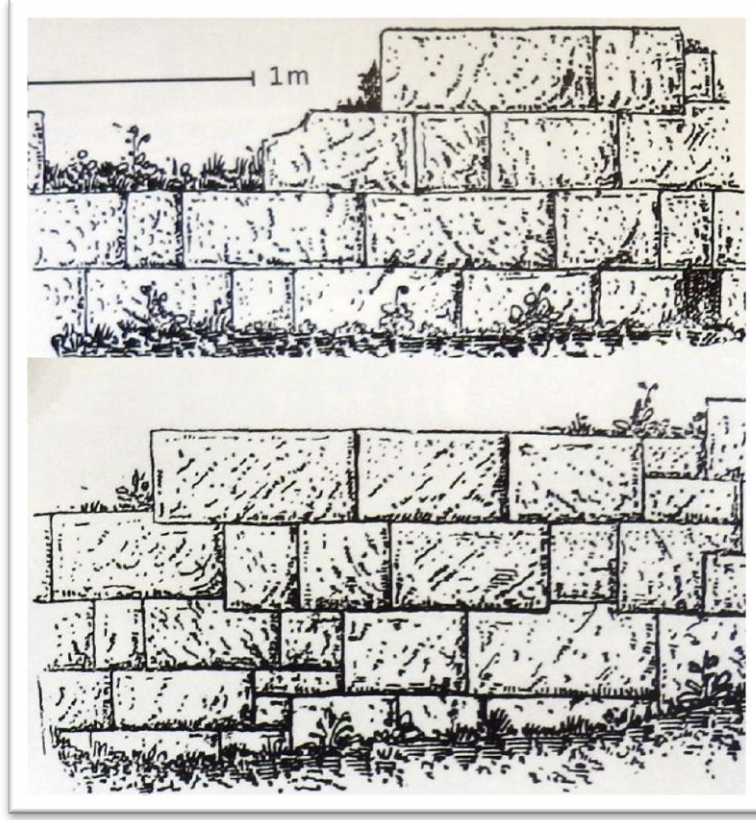
Kaynak: Radt, (2002), s.62.

Şekil 8: Pergamon Hellenistik Dönem Eumenes Doğu Surları (Garnizon Duvarı)

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 9: Pergamon Surları, Üstte Philetarios, Altta ise Eumenes Surlarından Örnekler.

Kaynak: Radt, (2002) s. 54.

Şekil 10: Pergamon Eumenes Surları.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 11: Pergamon Geç Roma Surları:

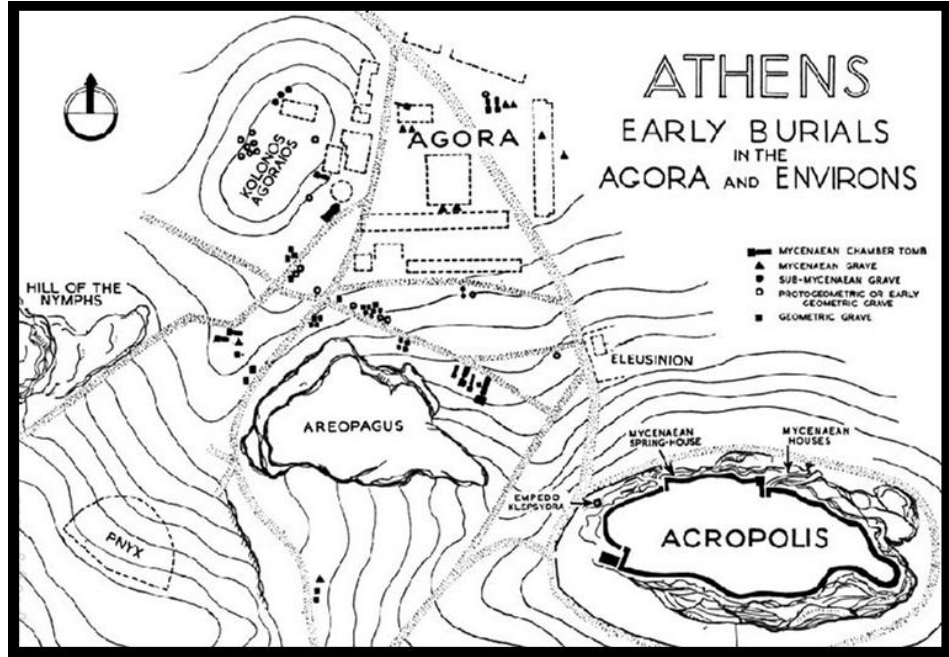
Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 12: Pergamon Akropolü Kuzey Bölümünde 13. yüzyıl Bizans Surları ve Kuleleri.

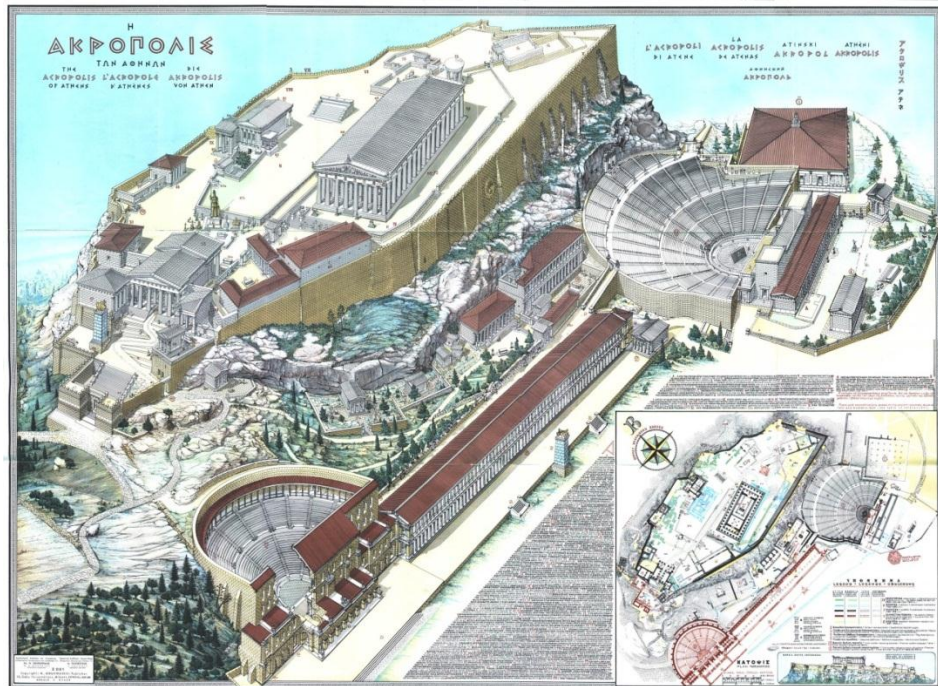
Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 13: Atina Akropolü Myken Dönemi.

Kaynak: Hill,(1953) fig 3.

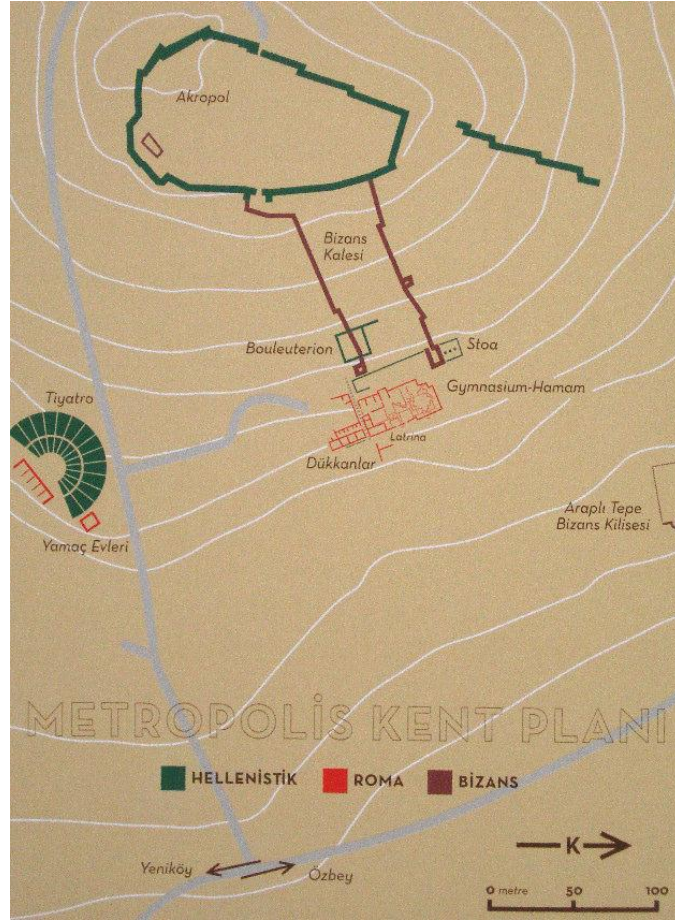
Şekil 14: Hellenistik, Roma Dönemi Atina Akropolü.

Kaynak: http://membres.multimania.fr/trancer3d/galerie/grece/athene_acropoleMAPB.Jpg

Şekil 15: Metropolis Akropolü ve Kent Planı.

Kaynak: Meriç, (2003), s. 12.

Şekil 16: Metropolis Hellenistik Dönem Sur Kalıntıları.

Kaynak: Aybek- Meriç-Öz,(2009) s.69.

Şekil 17: Günümüz İzmir’inde Bazı Antik Yapıların Konumu.

Kaynak: Görüntü Google Earth 2013, Aplikasyonlar haz: H. Göncü.

Şekil 18: Eski ve Yeni Smyrna Kentlerinin Konumu.

Kaynak: Görüntü Google Earth 2013, Aplikasyonlar haz: H. Göncü.

Şekil 19: Ön yüzünde Roma İmp. Marcus Aurelius (İ.S. 161-180). portresi, arka yüzünde İskender'in rüyasının illüstrasyonu yer alan bronz Smyrna sikkesi.

Kaynak: <http://www.mfa.org/collections/object/coin-of-smyrna-with-bust-of-marcus-aurelius-struck-under-theudianus-162658>

Şekil 20: İ. Ö. 1. Binde İzmir ve Cıvırı yapılaşmaların olduğu yerler haritası.

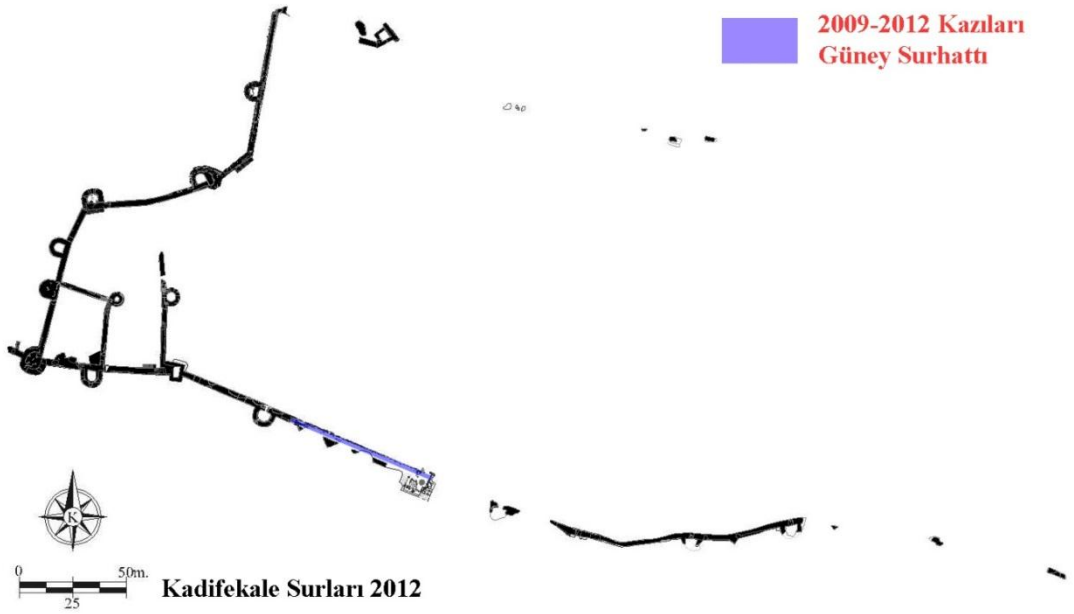
Kaynak: Doğer,(2011) s.194

Şekil 21: Smyrna Akropolü buluntusu, üzerinde kazıma olarak “*Artemis için*” yazılı siyah firnisli kase (İ.Ö. 4. yy. İlk çeyreği)

Kaynak: Smyrna Antik Kenti Kazısı Arşivi.

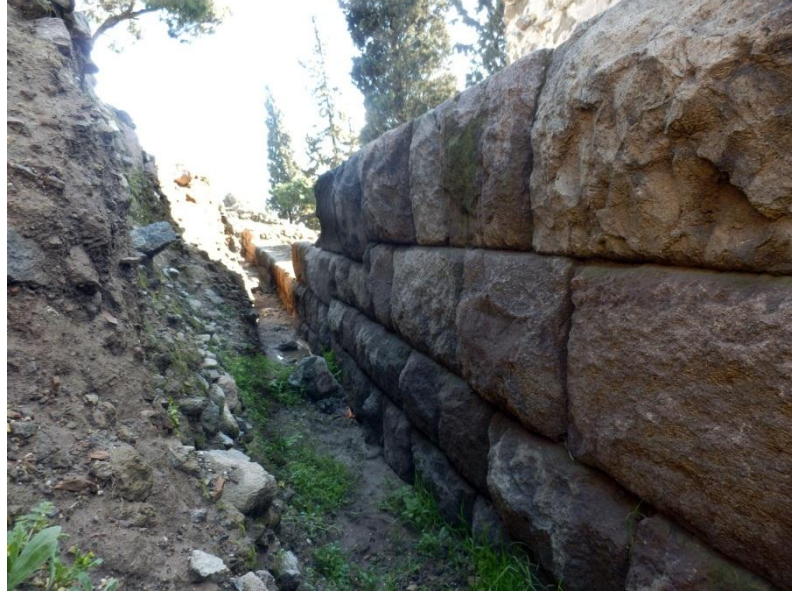
Şekil 22: Smyrna Akropolü surları 2012 vaziyet planı üzerinde 2009-2012 kazı alanı.

Kaynak: Çizim: Smyrna Antik Kenti Kazısı Arşivi.

Şekil 23: Smyrna Akropolü Güney Sur Hattı Hellenistik Dönem bosajlı surlar.

Kaynak: Fotoğraf. H. Göncü

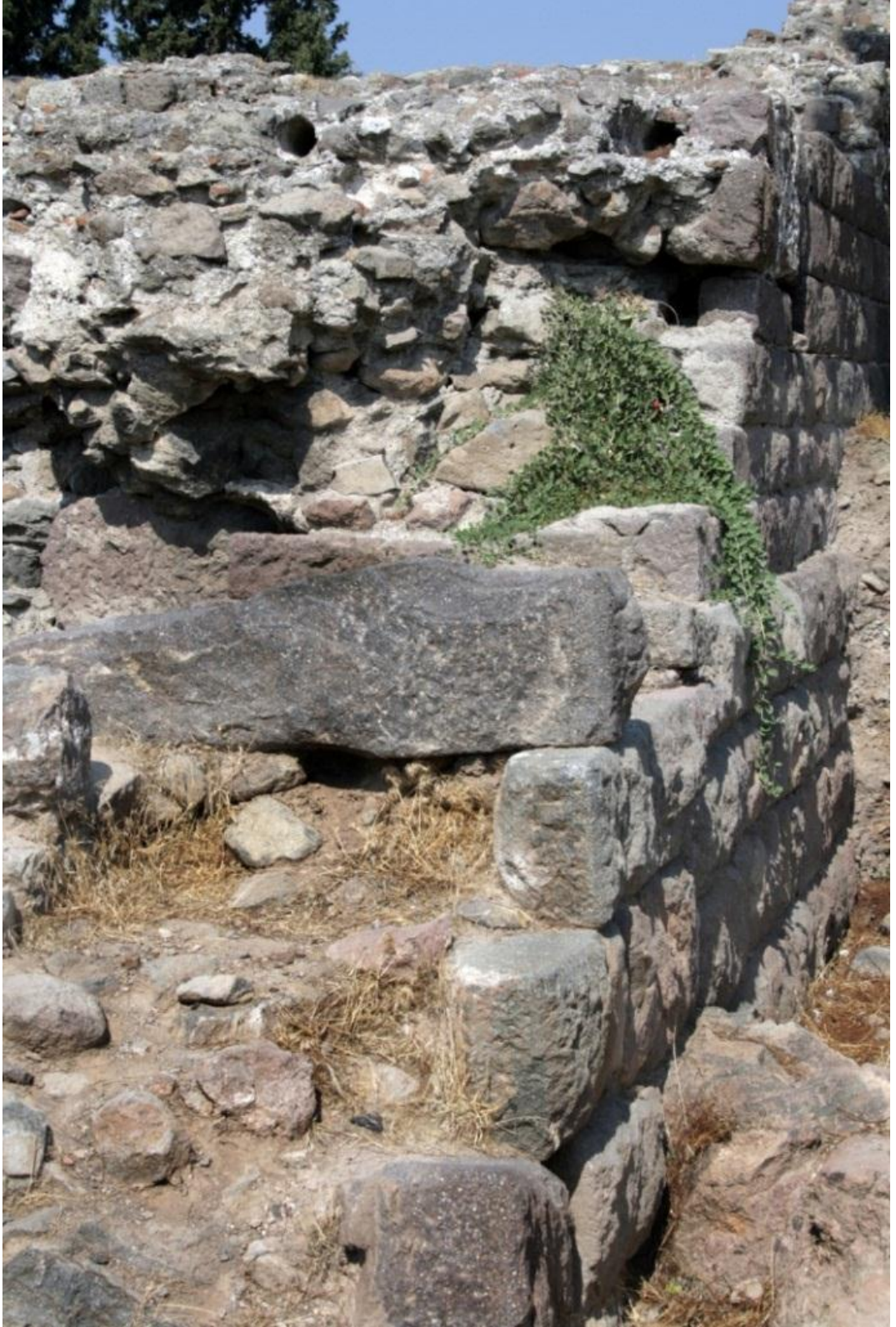
Şekil 24: Smyrna Akropolü Güney Sur Hattı Hellenistik Dönem bosajlı surların üst açıdan doğu yönde uzanımı.

Kaynak: Fotoğraf. H. Göncü

Şekil 25: Smyrna Akropolü Güney Sur Hattı Hellenistik Dönem bosajlı surlar duvarlarında atkı taşı ve duvar dolgusu detayı.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 26: Kule 1-Kule 2 arası Hellenistik Dönem bosajlı sur kalıntılarının güney cepheden görünümü.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 27 A-B: Alabanda(Solda) ve Priene(Sağda) kentinden rektogonal ve trapezoidal blokların bir arada kullanıldığı sur duvarları örneği.

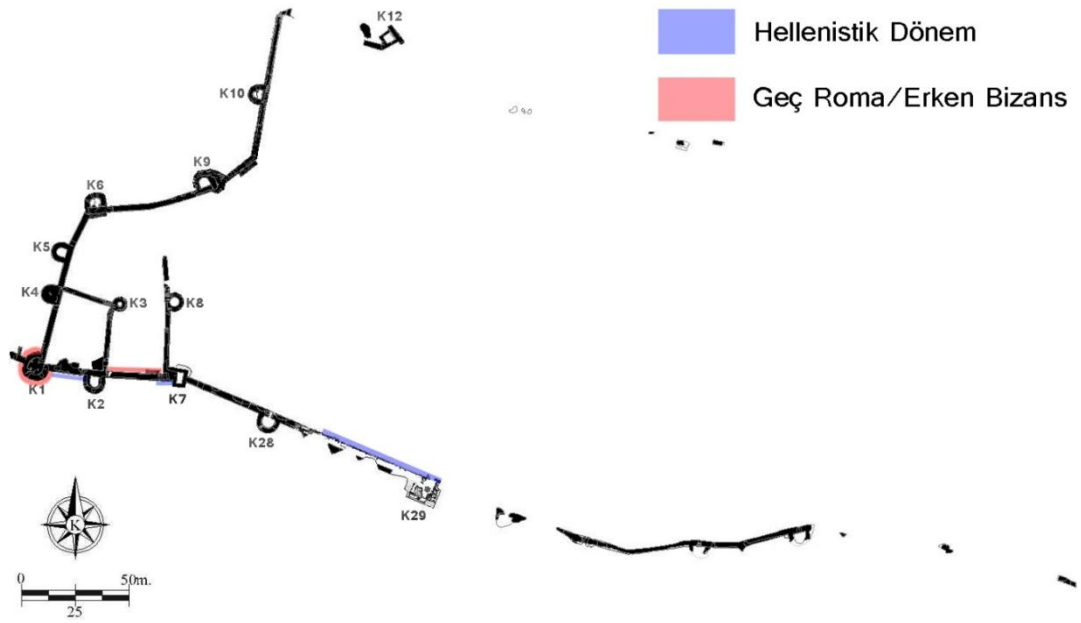
Kaynak: McNicoll, (1997) s.37(plate 16 Alabanda), s.51(plate 23Priene)

Şekil 28: Altınpark Arkeolojik Alanı genel görünümü ve Roma Dönemi kalıntıları.

Kaynak: Ersoy, (2012) s.40

Şekil 29: Smyrna Akropolü surları 2012 vaziyet planı üzerinde Hellenistik ve Geç Roma /Erken Bizans Dönemi sur kalıntılarının konumu.

Kaynak: Çizim: Smyrna Antik Kenti Kazısı Arşivi.

Şekil 30: Kule 2-Kule 7 arası sur duvarına ait fotoğraf üzerinde dönemsel ayrımların gösterimi.

	Hellenistik Dönem (Teknik I)		Orta Bizans Dönemi (Teknik IIb)
	Geç Roma/Erken Bizans Dönemi ? (Teknik IIa)		T.C. Dönemi Onarımları

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

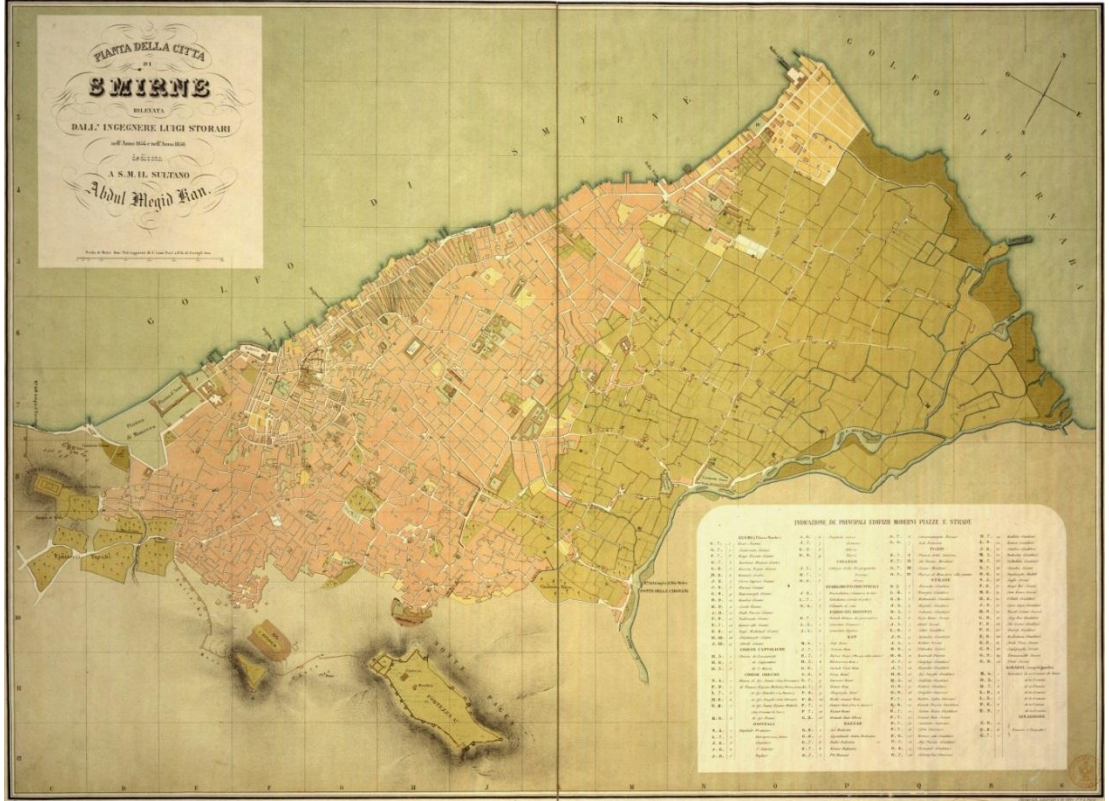
Şekil 31: Kule 1 batı cepheden fotoğrafı ve bölümlerinin yükseklik değerleri.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 32: 1856 tarihli Storari Planı.

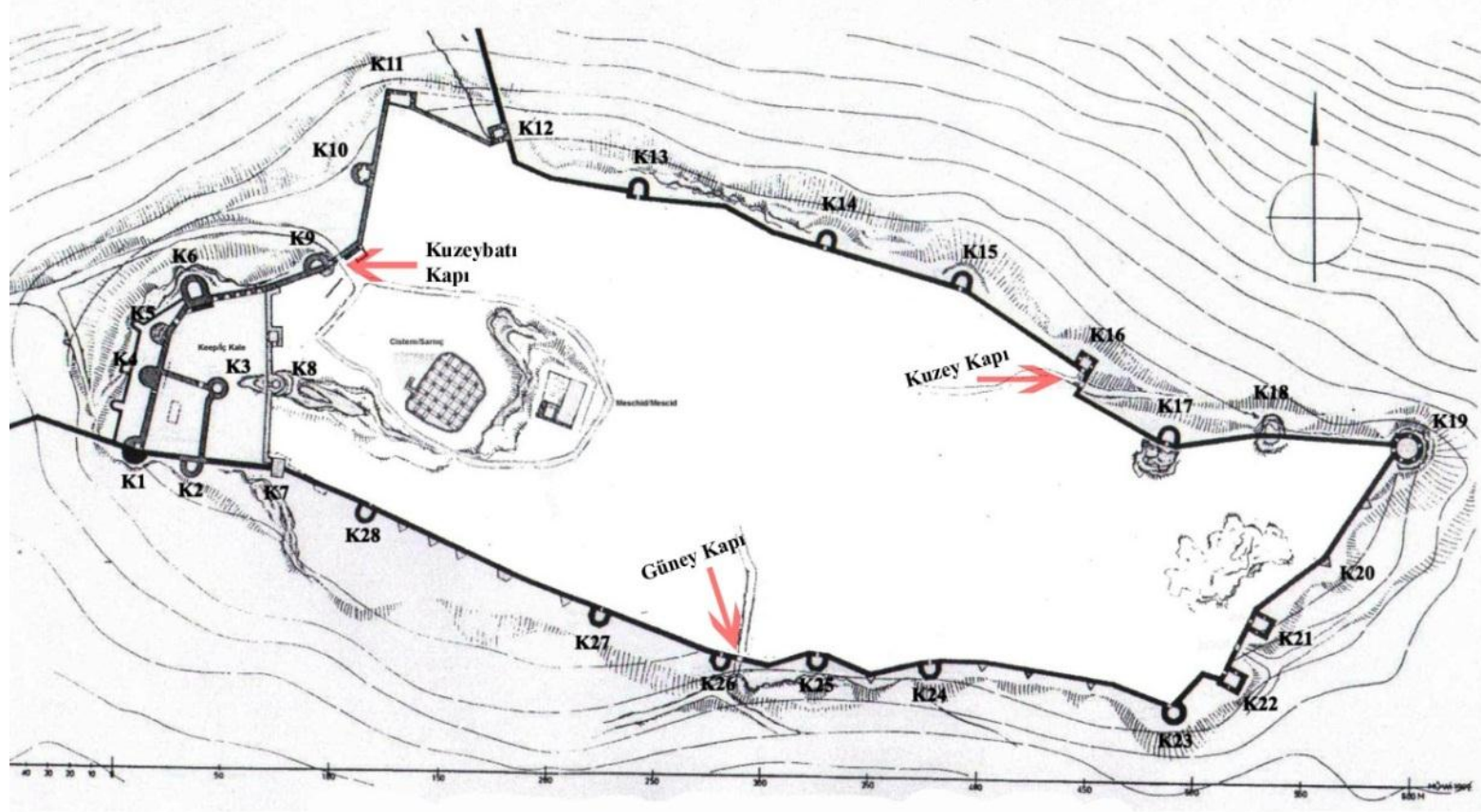
Kaynak: Storari, 1856.

Şekil 33: Storari Planı üzerinde III Mikhael dönemi güneybatı kent surları.

Kaynak: Storari, 1856

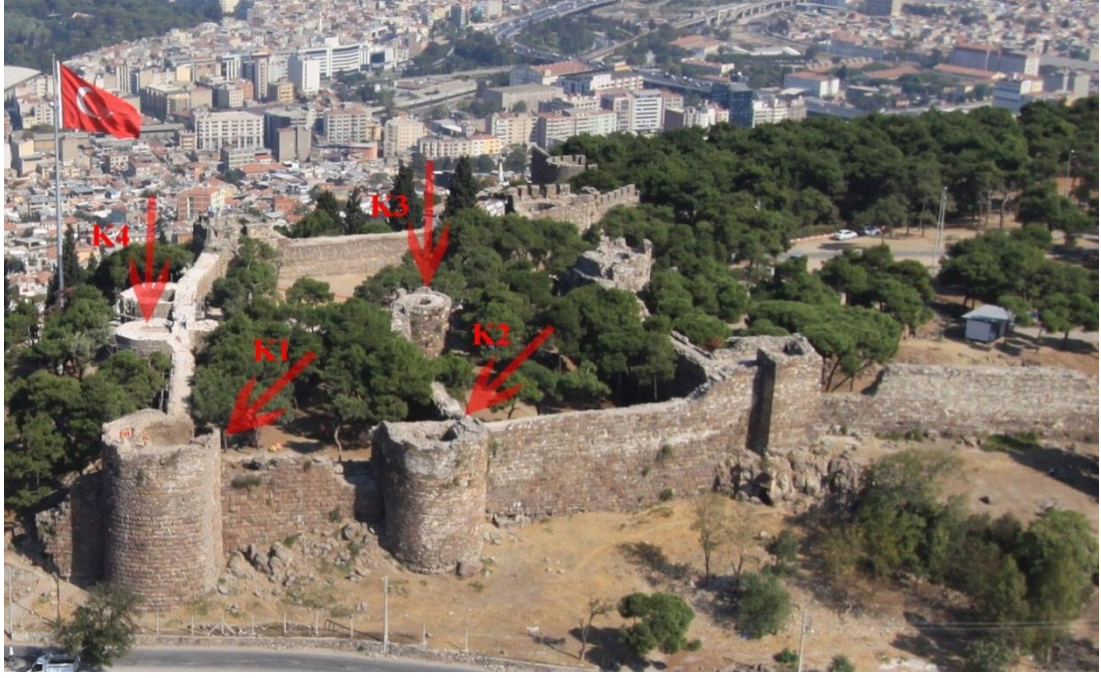
Şekil 34: Kadifekale rekonstrüksiyonu ve üzerinde kale kapılarının konumu.

Kaynak: Çizim: Wiener,(1962) s.12

Şekil 35: Kadifekale İç Kale ve kuleleri.

Kaynak: Fotoğraf : Dha. muhabiri, M., Oğuz fotoğraf arşivi.

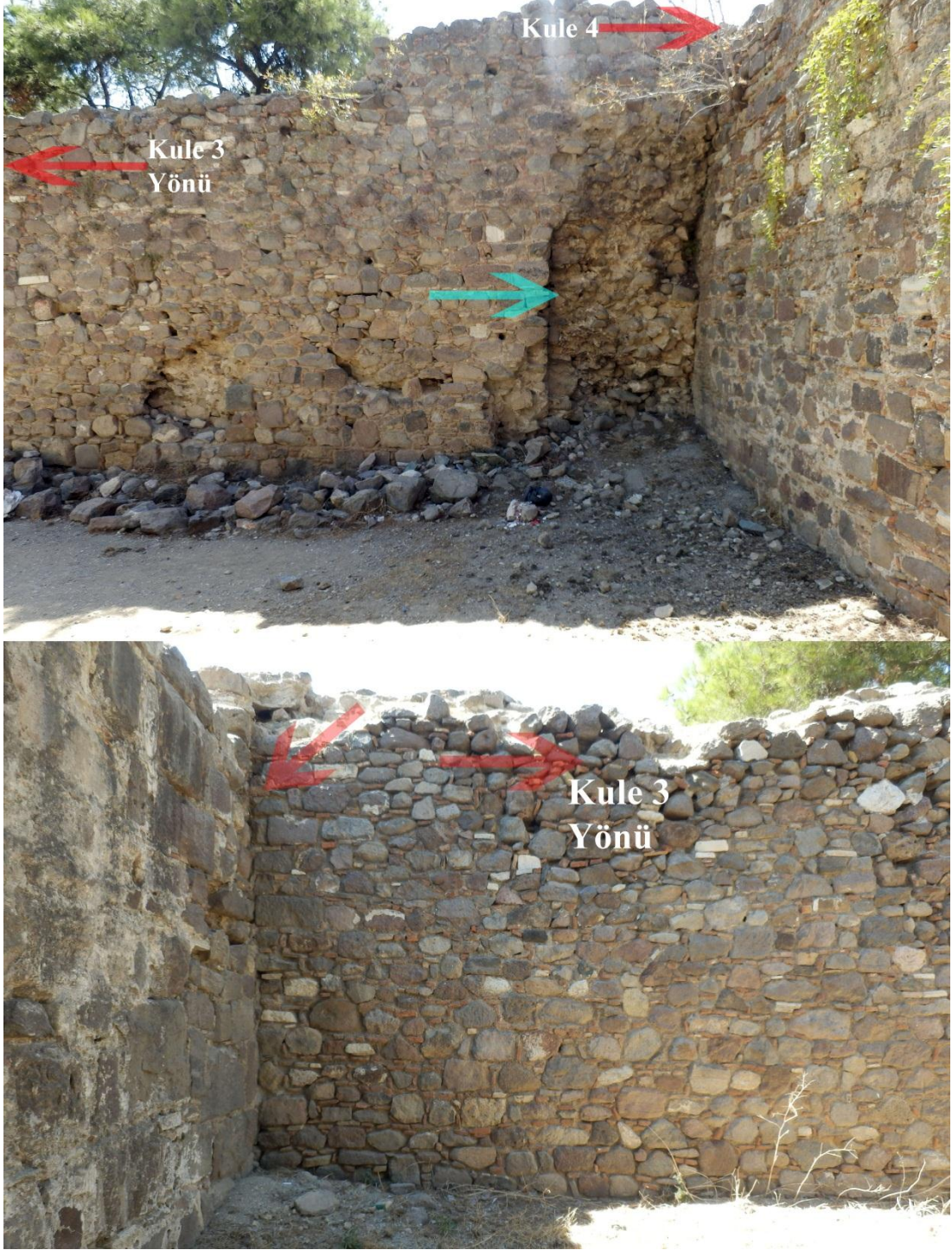
Şekil 36: Teknik III Karşılaştırmaları. Kule 6 Örneği (Solda) ve Kule 3 Örneği(Sağda).

Kaynak: Fotoğraflar: H. Göncü

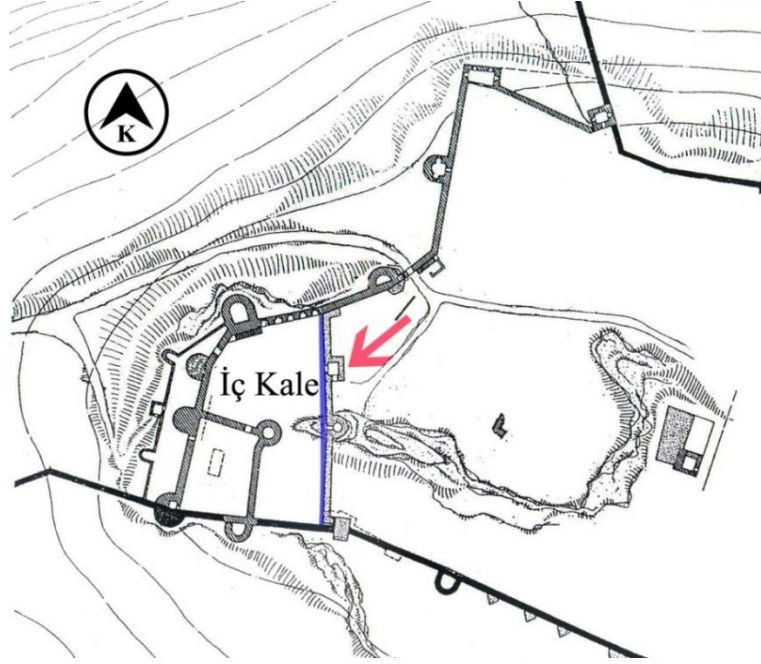

Şekil 37: İç kale Bağlantı Duvarlarının Dış Surlarla Birleşme Yerleri.

Kaynak: Fotoğraflar: H. Göncü

Şekil 38: Kadifekale rekonstrüksiyonu ve üzerinde F.S. Mehmet Dönemi İç Kale.

Kaynak: Çizim: Wiener, (1962) s.124

Şekil 39: 1907 yılına ait bir fotoğrafta F.S. Mehmet Dönemi İç Kaleyi oluşturan Kule 8 - batı sur hattı arsındaki duvar.

Kaynak: Gertrude Bell Archive, http://www.gerty.ncl.ac.uk/photo_details.php?photo_id=15
43

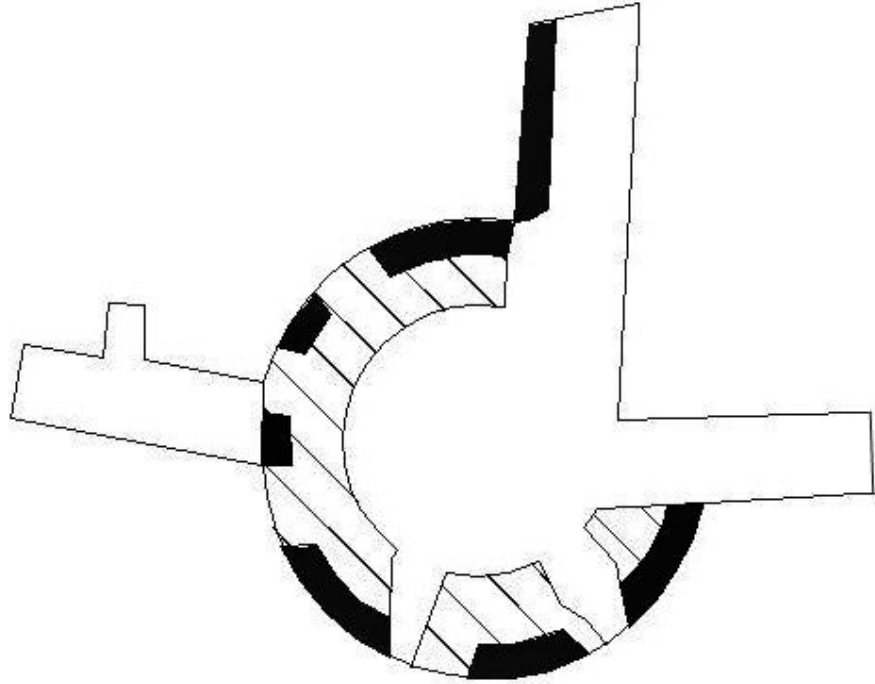

Şekil 40: İç kale Kulelerinden Kule 1(solda) ve 2(ortada) bağlantı duvarları panoramik görünüm.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 41: Kule 1 plan çizimi.

Kaynak: Haz. H. Göncü (2012)

Şekil 42: Kule 1 cephesinde blok taş aralarında yatay ve dikey olarak yerleştirilmiş tuğla plakalar.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 43: Kule 3 (üstte) ve Güney Kapı' da (altta) yer alan tuğla kasetler (çerçevelemeler).

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 44: Kule 3'ün Kule 4(solda) ve Kule 2 (sağda) ile olan bağlantı duvarlarında tuğla hatlı bant geçişleri.

Kaynak: Fotoğraflar: H. Göncü

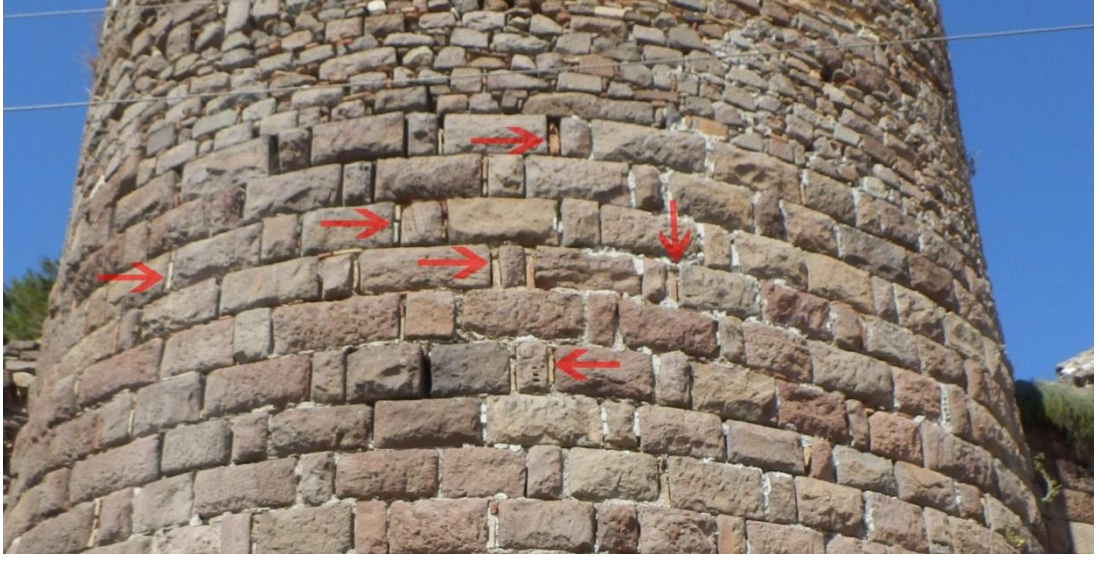
Şekil 45: Kule 25-24 arası sur duvarı ve üçgen destek payandasında örgü malzemesi olarak tuğla kullanımına örnek.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

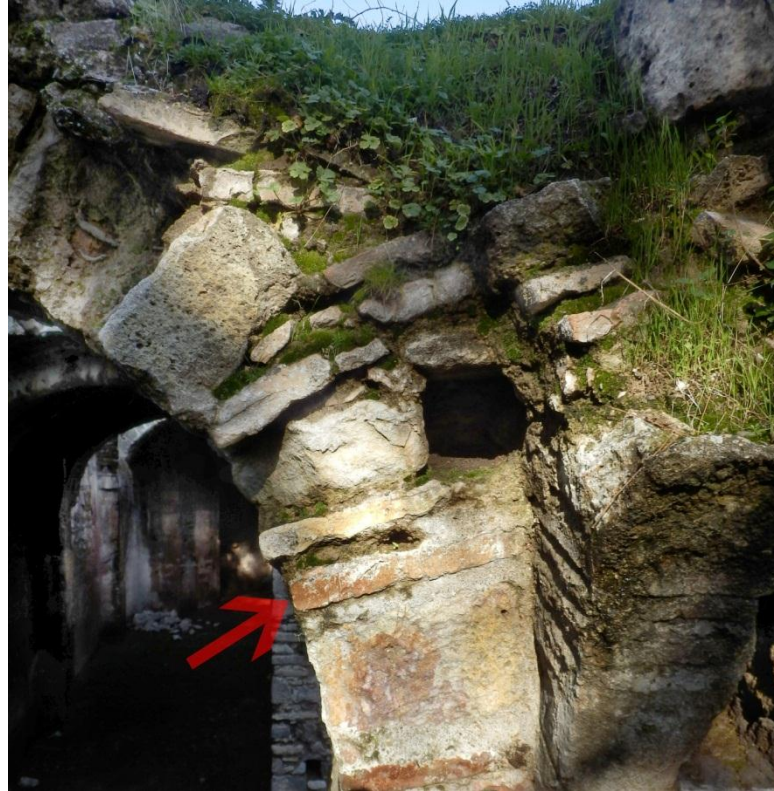

Şekil 46: Tuğlanın sur duvarları ve kulelerin cephelerinde derz dolgu malzemesi olarak kullanımına Kule 1'den örnekler.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 47: Kale Sarnıcı'ndan tuğla kemerli taşıyıcı detayı.

Kaynak: Fotoğraf: H. Gönc

Şekil 48: Güney sur hattı tuğla kemerli Güney Kapı ve rekonstrüksiyonu.

Kaynak: Fotoğraf ve Çizim: H. Göncü

Şekil 49: Kule 3 cephe fotoğrafı.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 50: Kule 3 ve tuğla Hayat Ağacı cephe süslemesi.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 51: Kule 3'ün batı cephesinde yer alan monogram(?) ve çizimi.

Kaynak: Fotoğraf ve Çizim: H. Göncü

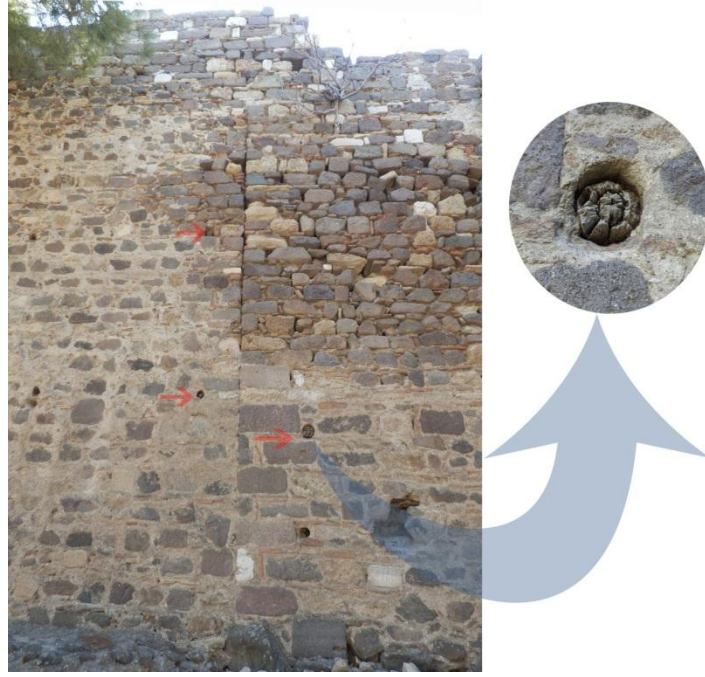
Şekil 52: Kule 2 ve güney cephesinde yer alan küçük tuğla kemer.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 53: Kule 7 arka duvarı (solda) ve Kule 8'e uzanan bağlantı duvarı köşesi cephelerinde görülen iskele delikleri ve ahşap kalıntıları.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 54: Kule 9 ve ahşap iskelelere ait kalıntılar.

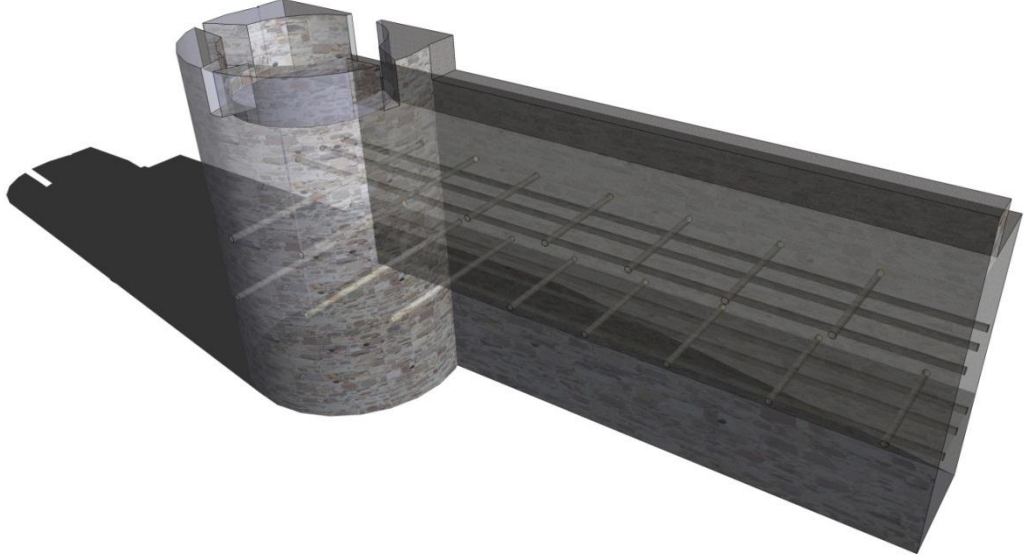
Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 55: Güney sur hattı Kule 7-28 arasındaki sur duvarı kesitinde görülen dikine uzanan ahşap hatıllara ait izler.

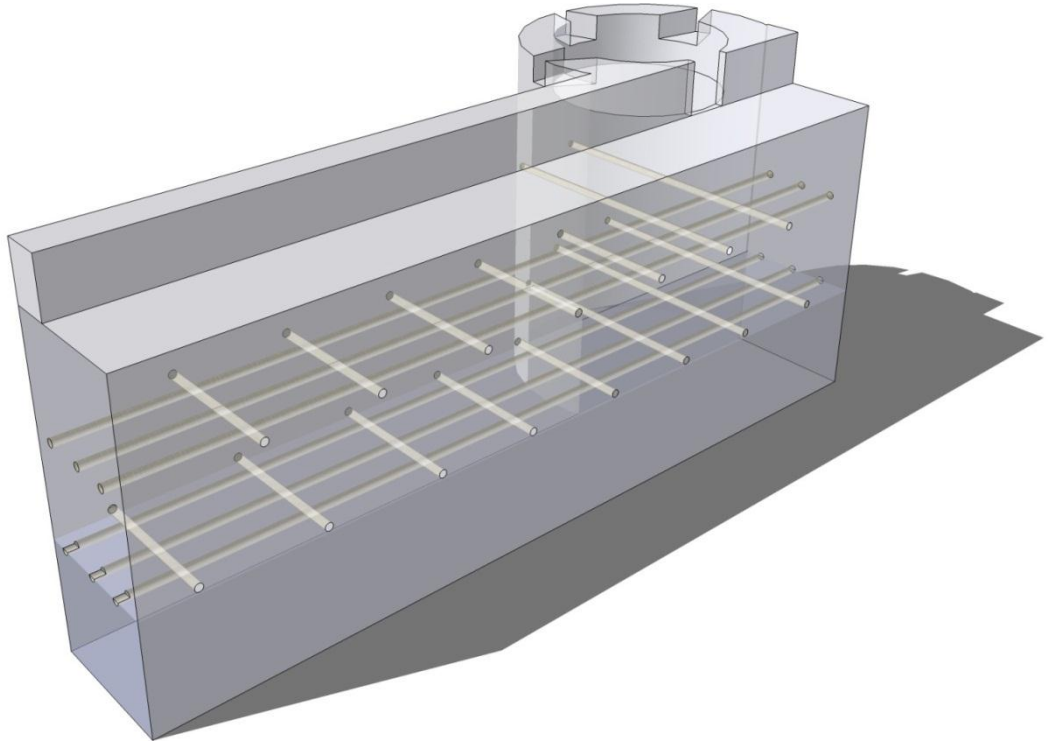

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil: 56 A: Kule 28 ve kulenin doğu bağlantı duvarı referans alınarak oluşturulmuş ahşap hatıl kullanımına ilişkin 3D modelleme. Sur dışı(üstte) ve sur içi görünüm.

Şekil 56 B:

Kaynak: Modelleme: H. Göncü

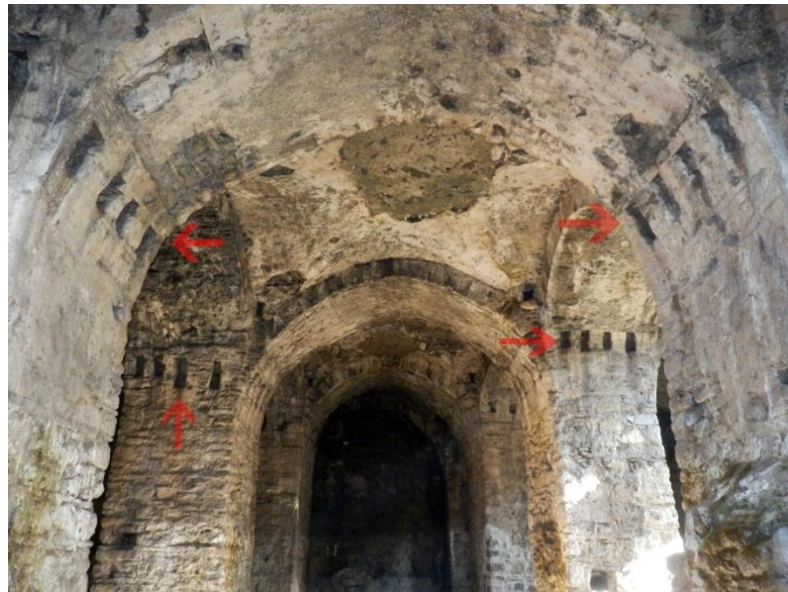

Şekil 57: Batı sur hattı kule 10-11 arası sur duvarı ve ahşap hatıl boşluklarına ait detaylar.

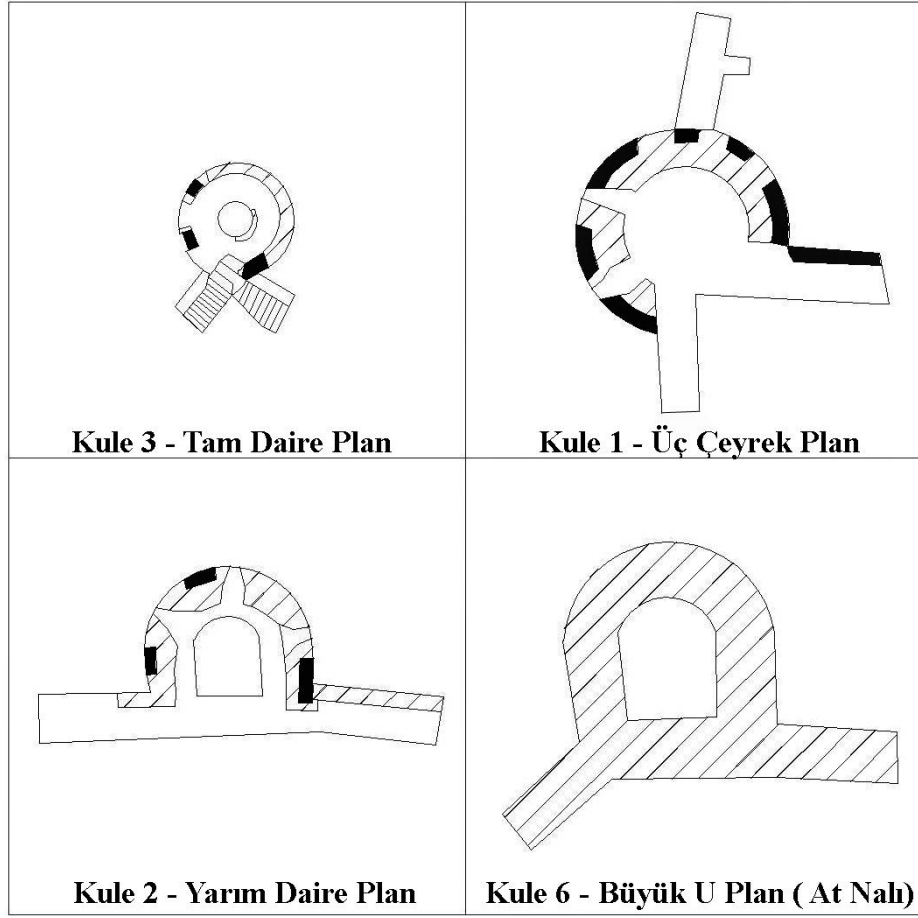
Kaynak: Fotoğraflar: H. Göncü

Şekil 58: Kale sarnıcı iç bölümünde taşıyıcılar arasındaki geri hatıllarına ait boşluklar.

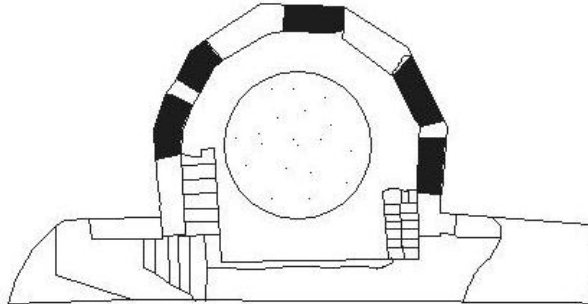
Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 59: Kadifekale kulelerinde uygulanan dairesel plan örnekleri.

Kaynak: Haz. H. Göncü.

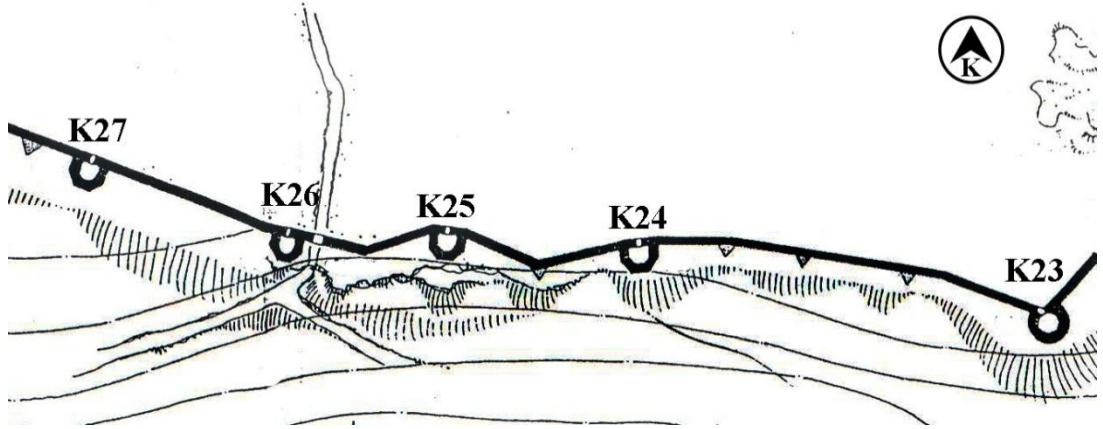
Şekil 60: Çok köşeli plana sahip küllere örnek Kule 8'e ait plan çizimi.

Kaynak: Haz. H. Göncü.

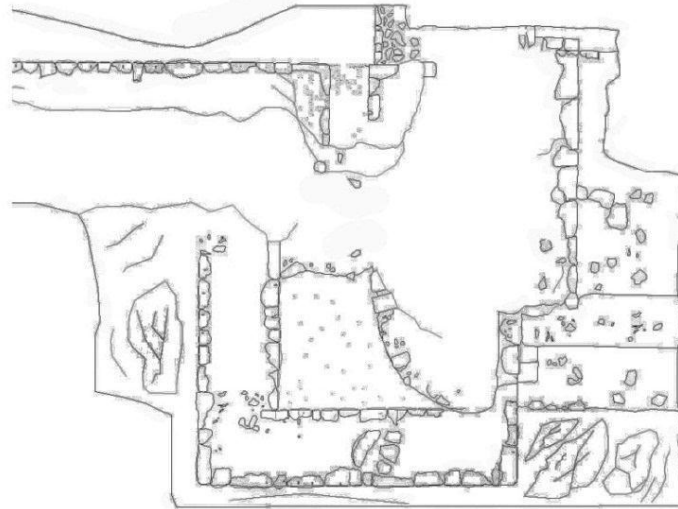
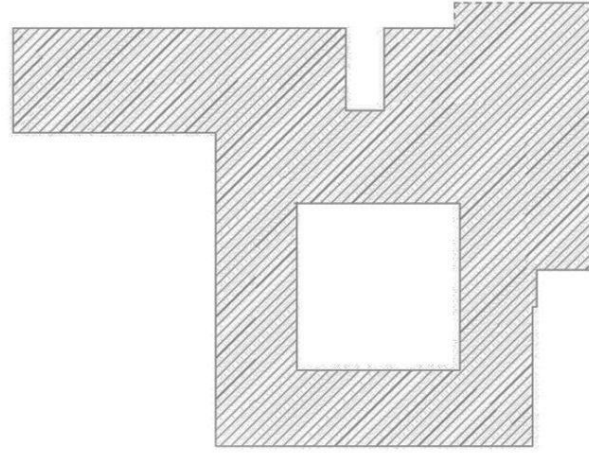

Şekil 61: Wiener planından alıntı kule 23-27 arası çok köşeli plana sahip kuleler.

Kaynak: Çizim: Wiener, (1962)s.124

Şekil 62: Güney sur hattı 2012 buluntusu yeni kule (Kule 29) vaziyet ve plan çizimleri.

Kaynak: Çizim: H. Göncü.

Şekil 63: Kule 1 Tuğla Hatıl Bantlar Detay Fotoğrafi.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 64: 19. yüzyıl sonlarında Kadifekale'nin görünümü.

Kaynak: Anonim.

Şekil 65: Kule 1, kule odasına girişi sağlayan kapı.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

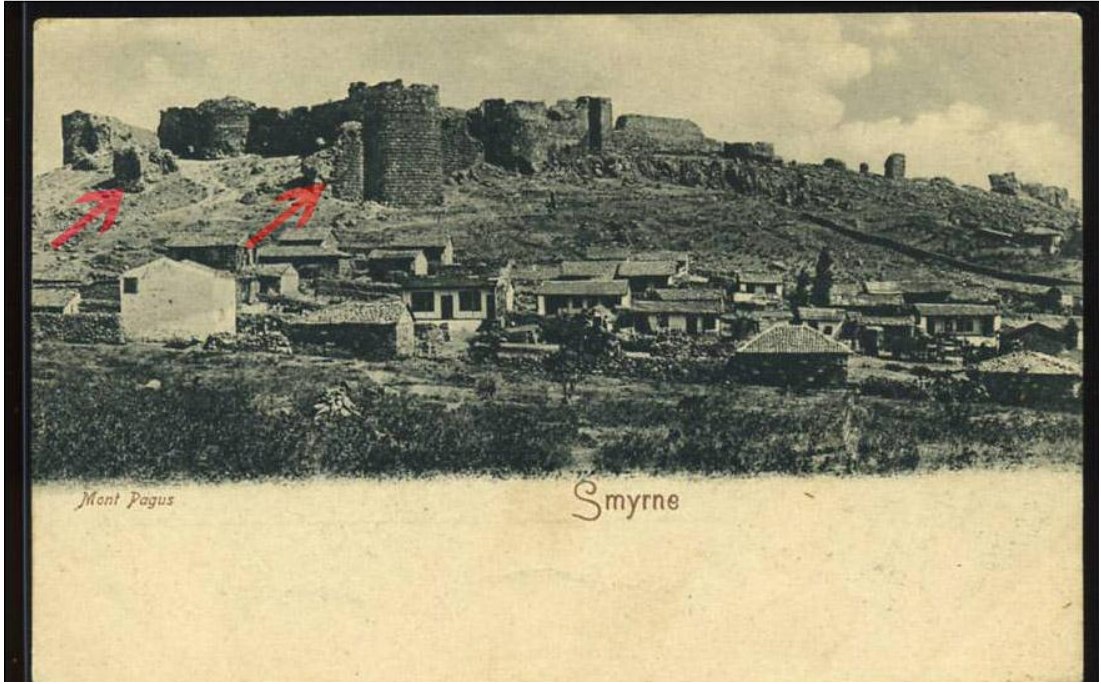
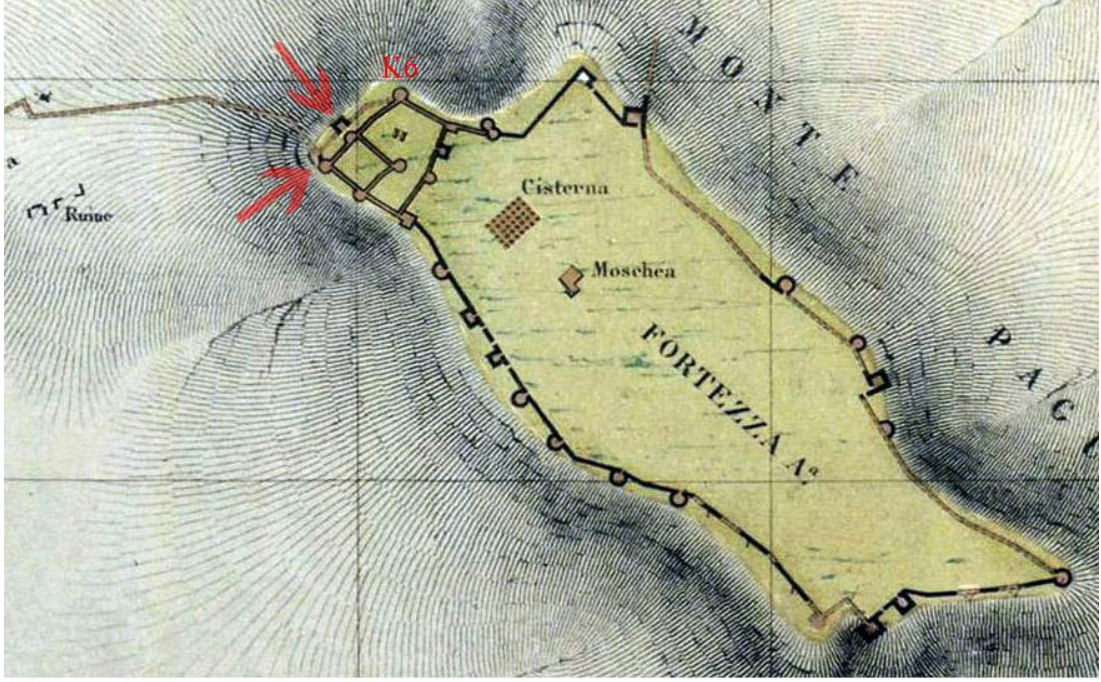
Şekil 66: Kule 1'in batısında yer alan ön savunma duvarına(hisar) ait kalıntılar.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 67: Ön savunma duvarının konumu ve 19. yüzyıl başlarında kalıntılarının görünümü.

Kaynak: Çizim: Storari 1856(üstte), 1800'lü yıllara ait bir kartpostal(Anonim).

Şekil 68: Kule 2 ve Hellenistik Dönem Çevre duvarının yönelimini gösteren 1900 (üste) tarihli ve güncel fotoğraflar fotoğrafın karşılaştırılması.

Kaynak: Üstteki Fotoğraf: <http://arachne.uni-koeln.de/item/marbilder/1548826> - Alttaki Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 69: Kule 1- kule iki sur duvarında yer alan trapezoidal bloklardan bazıları.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

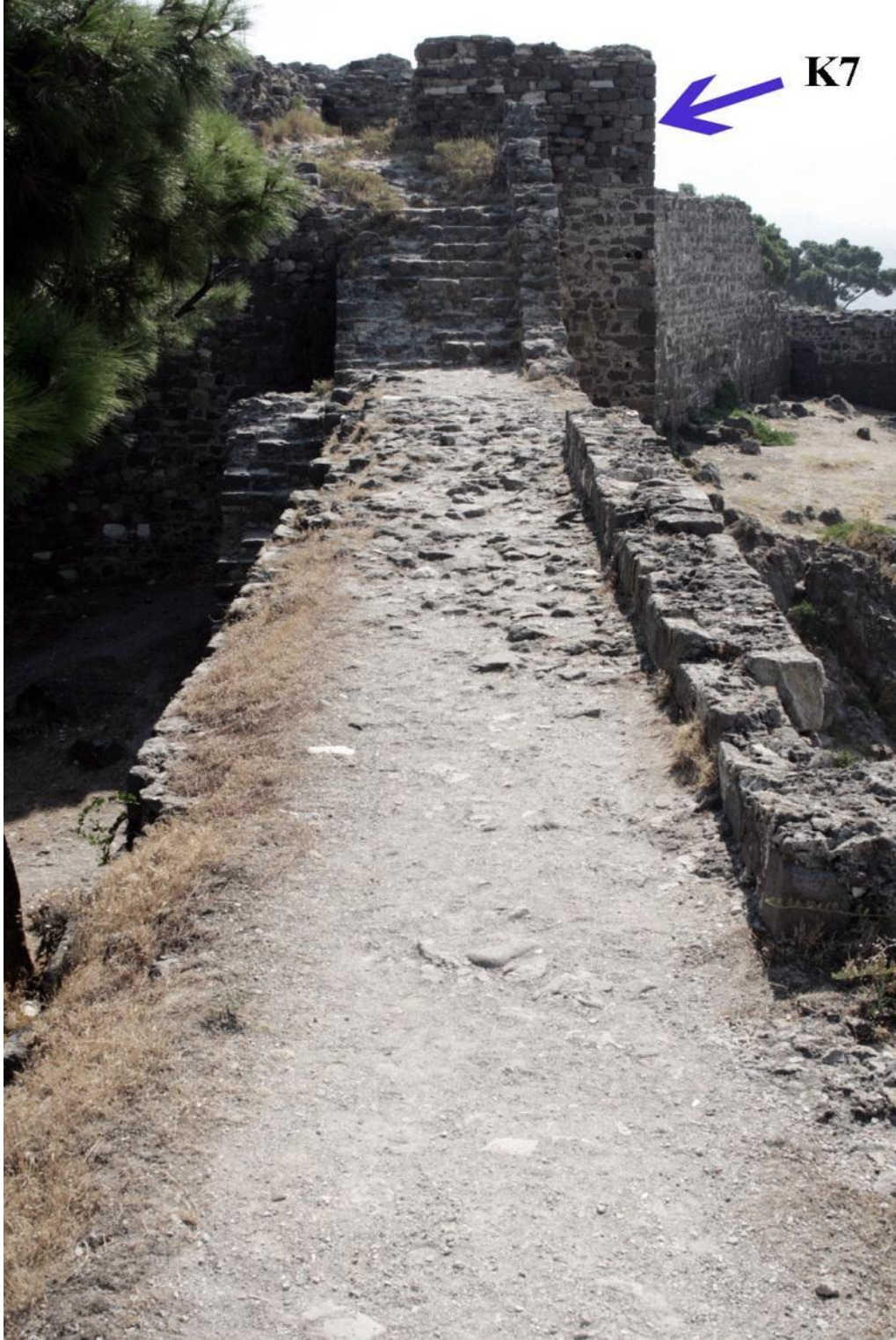
Şekil 70: 1900 yılında Kule 1, 2 arası bağlantı duvarı ve Teknik III ile oluşturulmuş bölümleri.

Kaynak: <http://arachne.uni-koeln.de/item/marbilder/15488>

Şekil 71: Kule 2-7 arası sur duvarı seyirdim yeri ve korkuluklar.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 72: 20. yüzyıl başlarında Kule 3 ve İç Kale bağlantı duvarları.

Kaynak: Boissonnos, (1919) T17.

Şekil 73: Günümüzde iç kaleye girişin sağlandığı kapı.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

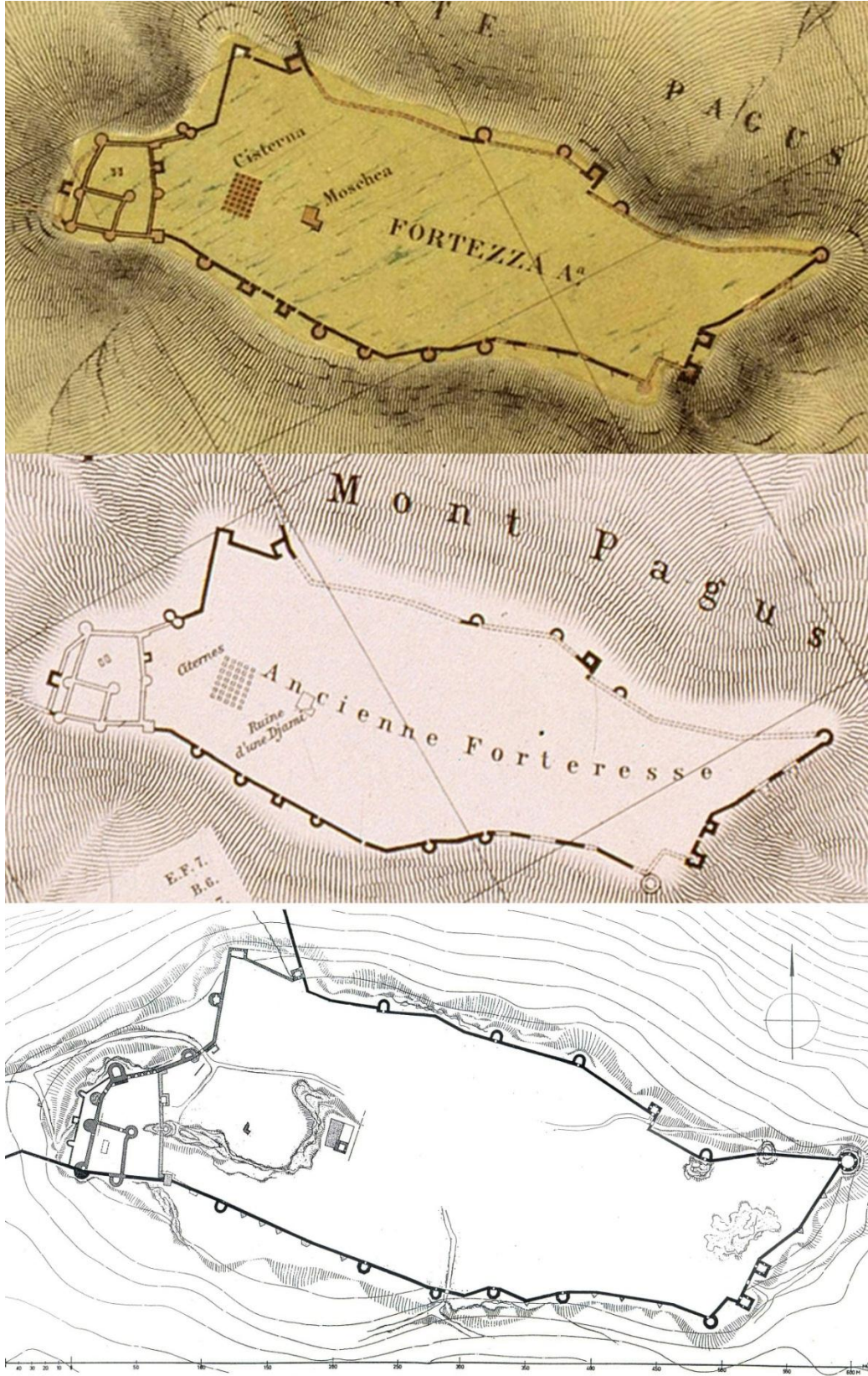
Şekil 74: Kule 1-4 ve bağlantı duvarının 1930'larda ve günümüzdeki görünümüleri.

Kaynak: Smyrna Antik Kenti Kazıları Arşivi / Fotoğraf: H. Göncü (alt)

Şekil 75: Storari, Saad ve Wiener Planlarına göre Kadifekale surlarının karşılaştırılması.

Kaynak: Storari (1856) - Saad (1876) - Wiener, (1962) s.124

Şekil 76: 1930'lu yıllarda Kule 6 ve bağlantı duvarları, ve güncel fotoğrafın karşılaştırılması.

Kaynak: Smyrna Antik Kenti Kazıları Arşivi (üstte) / Fotoğraf: H. Göncü

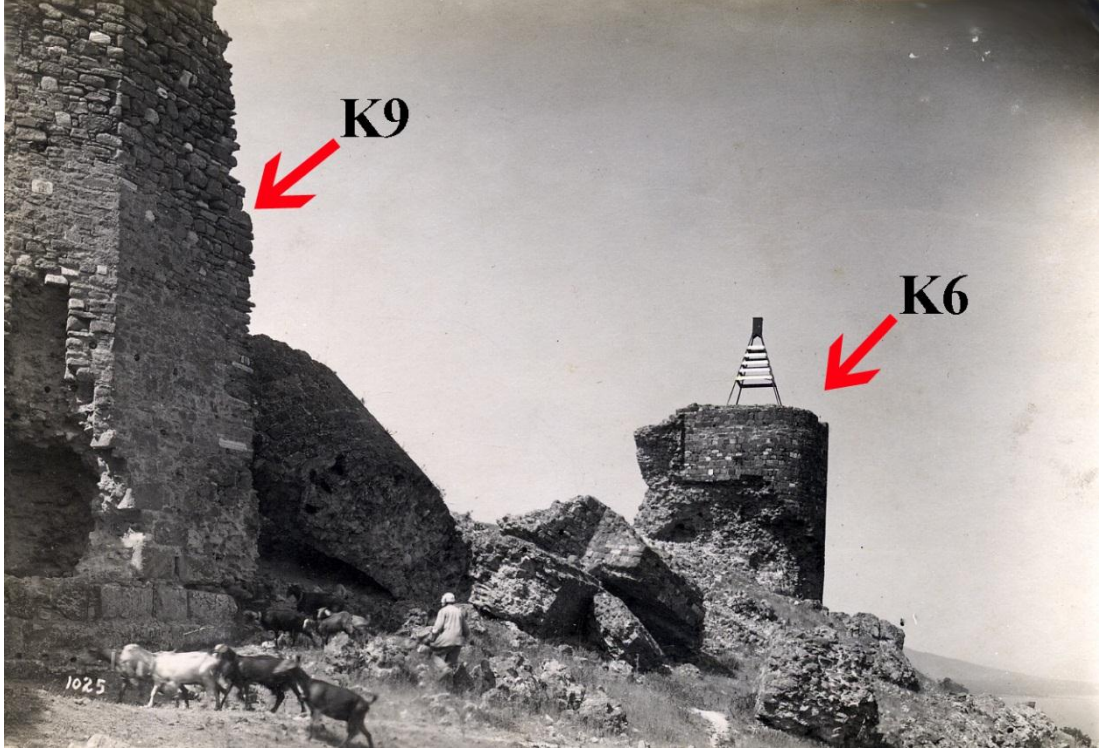

Şekil 77: 1930'lu yıllarda Kule 6 ve kuleye çıkan basamakların kuzey cepheden fotoğrafı.

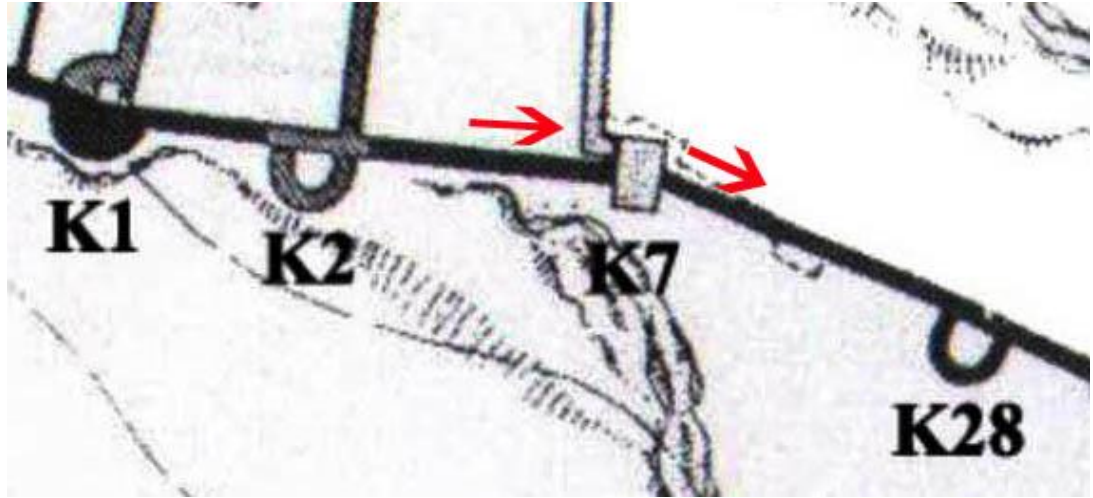
Kaynak: Smyrna Antik Kenti Kazıları Arşivi

Şekil 78: 1930'lu yıllara ait Kantar-Nauman ekibi tarafından çekilmiş bir fotoğraf üzerinde batı sur hattı ve Kule 6,9.

Kaynak: Smyrna Antik Kenti Kazısı Arşivi.

Şekil 79: Güney sur hattında erken ve geç sur hatlarının yönelimi.

Kaynak: Çizim: Wiener, (1962) s.124

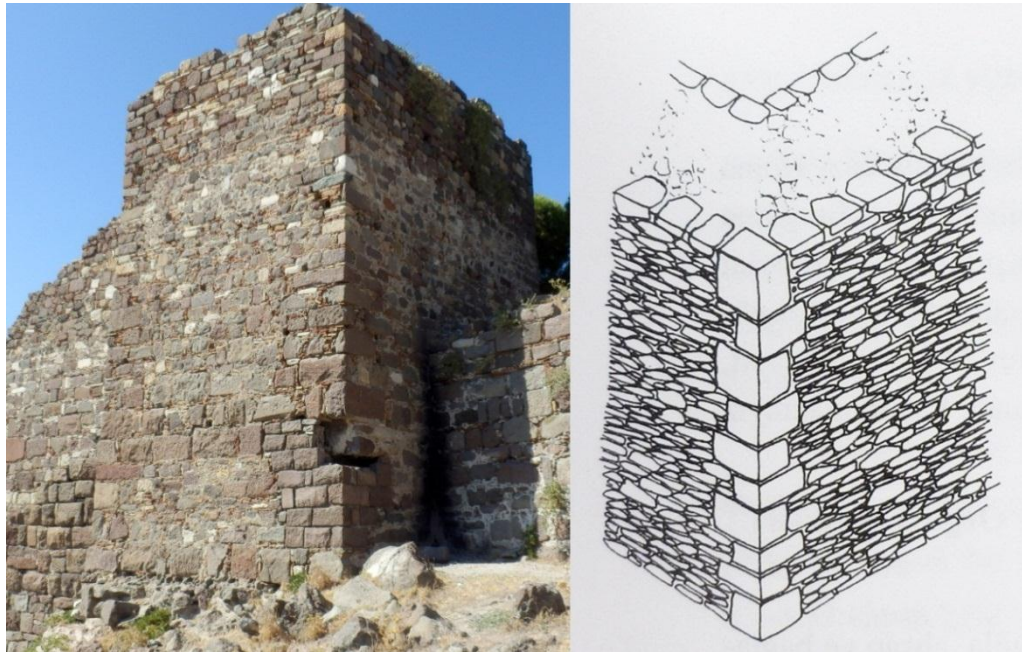

Şekil 80: Sur içinden kule 7 doğu cephesinin fotoğrafı ve daha erkene tarihli kule temel kalıntılarının konumu.

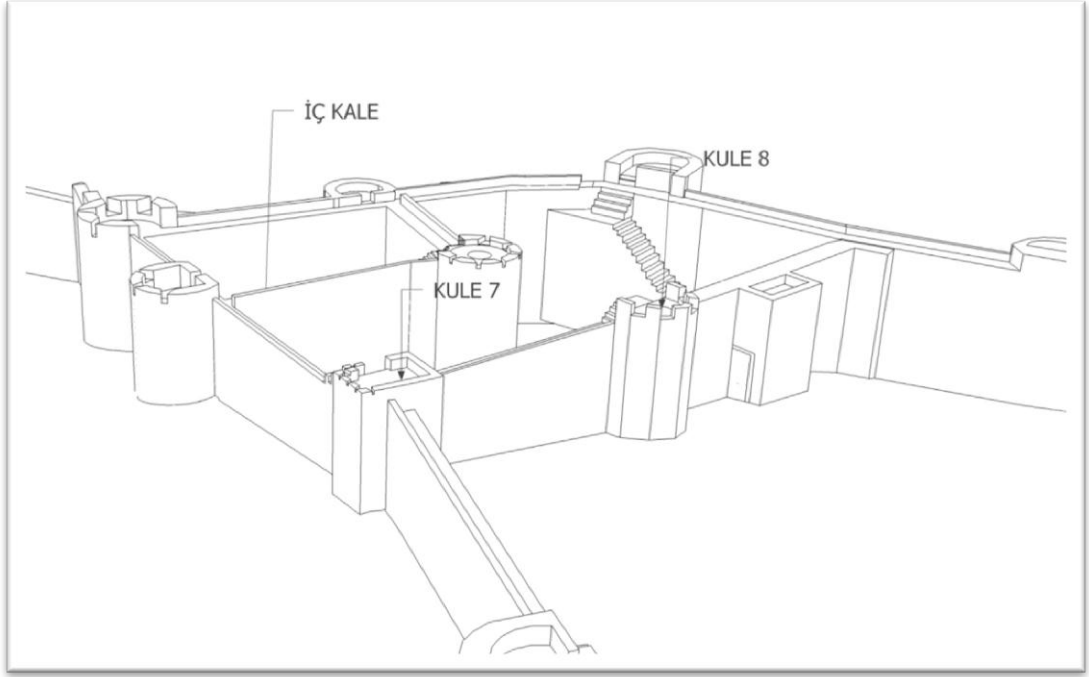
Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 81: Kule 7(solda) ve Artburgaz Kalesi duvar köşeleri detayı.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü (solda) / Kolay s22.

Şekil 82: Wiener Planı referans alınarak hazırlanmış kalenin güneybatı bölümünün son evre görünümüne ilişkin modelleme.

Kaynak: Modelleme: H. Göncü.

Şekil 83: 1930'lardan ve günümüzden Kule 8'in İç Kaleden fotoğrafı ve de kule odasına ait pencere(sağda) .

Kaynak: Smyrna Antik Kenti Kazısı Arşivi(solda)./ Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 84: Kule 8 basamaklar ve Kule 7'ye uzanan seyirdim yeri.

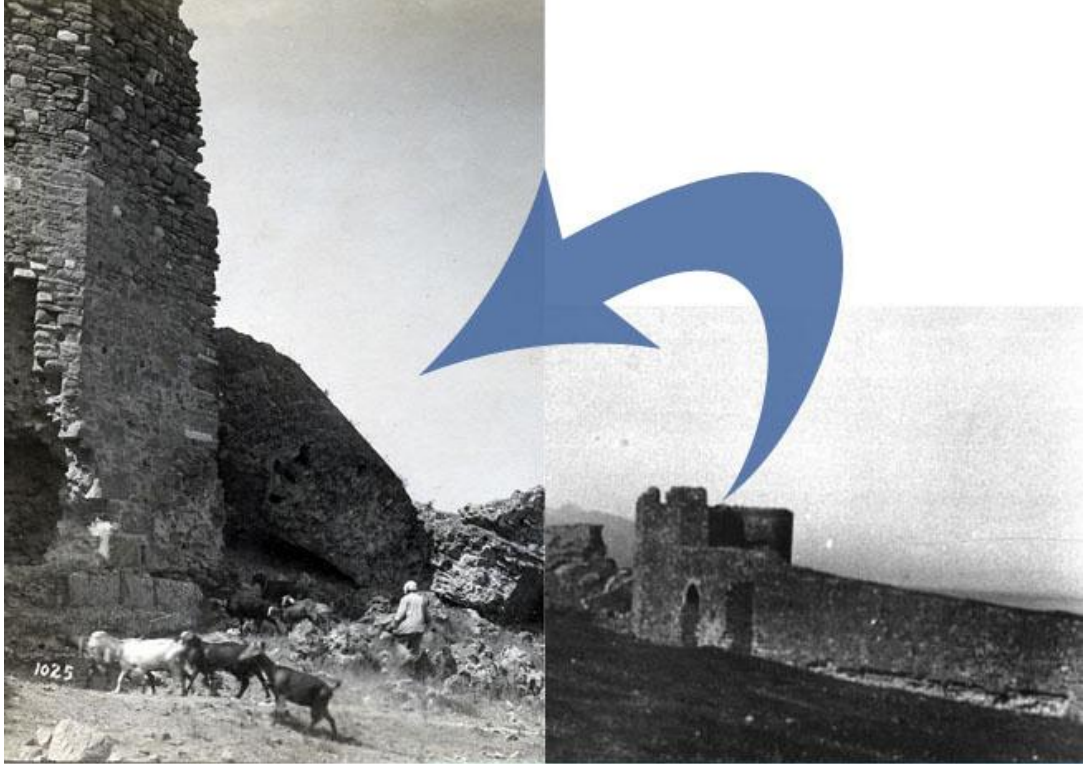
Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 85: 1891 yılına ait Kule 9 ve Kuzeybatı Kapının vaziyetine ilişkin fotoğraf.

Kaynak: <http://arachne.uni-koeln.de/item/marbilder/1548832>

Şekil 86: Kule 9'un 1907, 1932, 2012 yıllarına ait fotoğrafları. Ayrıca kulenin dairesel formu güney bölümünün çöküşü ve yeniden inşa edilmiş halinin karşılaştırılması.

Kaynak: G.B.A, http://www.gerty.ncl.ac.uk/photo_details.php?photo_id=15_43 (sağ üst), Smyrna Antik Kenti Kazısı Arşivi(sol üst), Fotoğraf: H. Göncü (altta)

Şekil 87: Kule 10 ve kule giriş kapısı.

Kaynak: Fotoğraflar: H. Göncü

Şekil 88: Kule 9-12 arası sur hattı hava fotoğrafı.

Kaynak: Dha muhabiri, M. Oğuz fotoğraf arşivi.

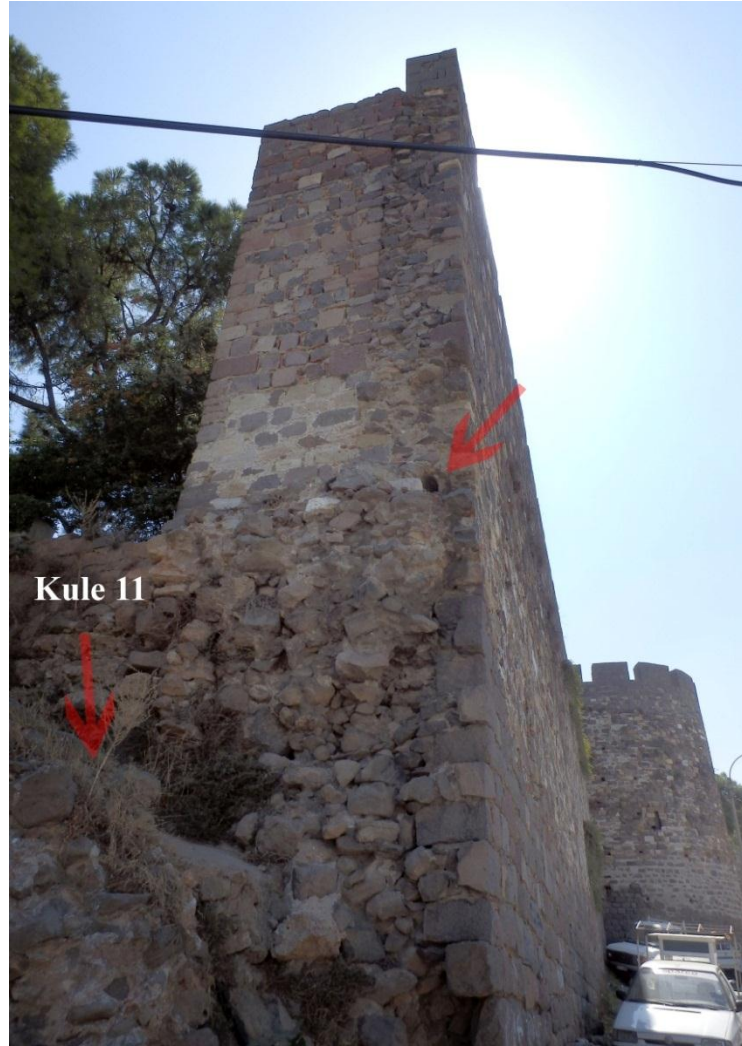

Şekil 89: 19. yüzyıl sonlarında güneybatı cepheden Kadifekale.

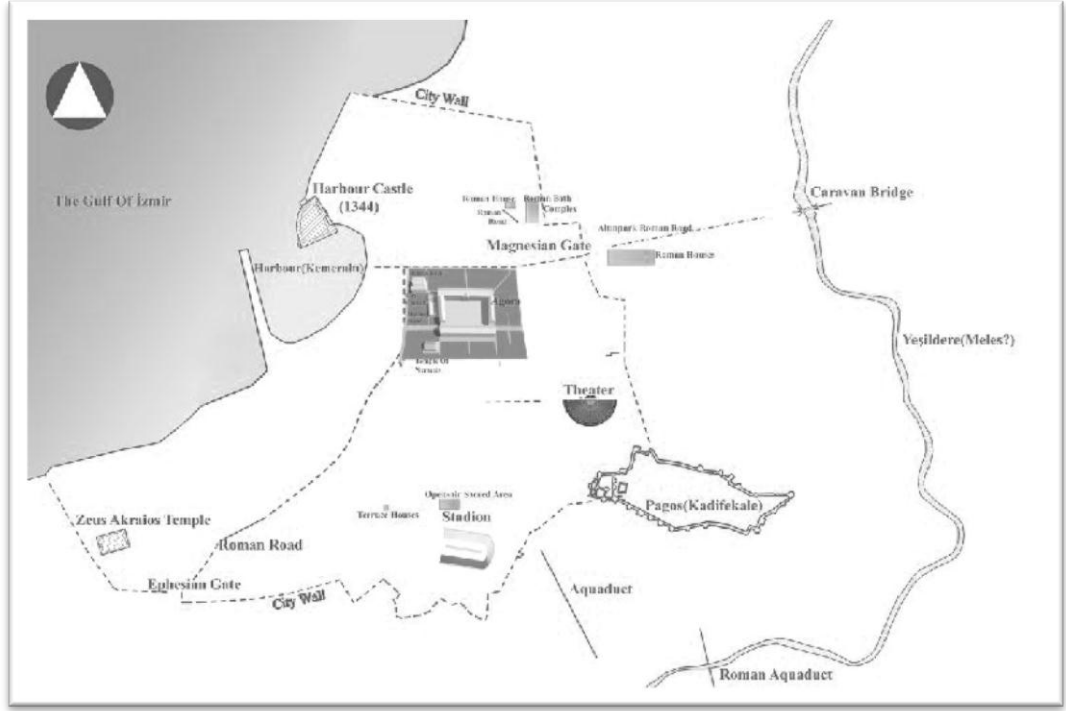
Kaynak: Anonim.

Şekil 90: Kule 11 – Kule 10 bağlantı duvarı kesiti.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 91: Smyrna Antik Kenti Hellenistik ve Roma Dönemi yapıları haritası.

Kaynak: Ersoy (2012), s.42

Şekil 92: Kule 1 kalıntıları ve kule odasına geçiş sağlandığı kemerli giriş.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

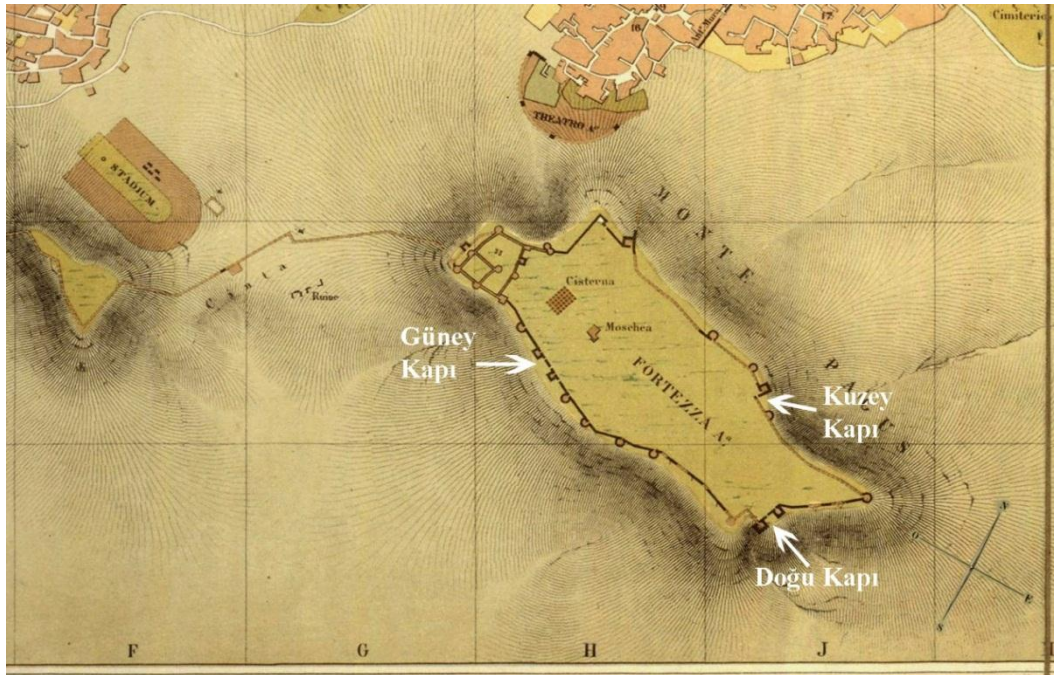

Şekil 93: Kule 11 - Kule 12 bağlantı duvarında keskin duvar köşesine seyirdim yeri geçişi için oluşturulmuş kemerli bölüm.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

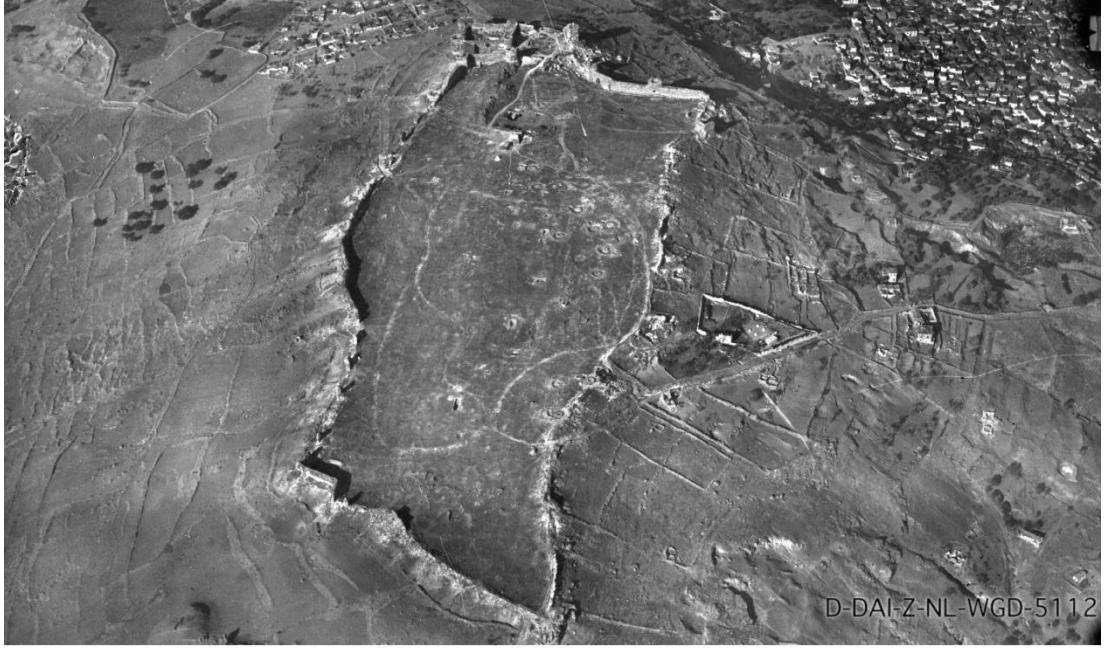
Şekil 94: Storari Planının da yer alan kale kapıları.

Kaynak: Çizim: Storari 1856

Şekil 95: 1900 yılına ait bir hava fotoğrafı(üstte) ve günümüze ait uydu fotoğrafında Kadifekale ve civarının karşılaştırılması.

Kaynak: <http://arachne.uni-koeln.de/item/marbilder/1675603> - Google Earth 2013.

Şekil 96: Kule 23'e ait kalıntılar.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

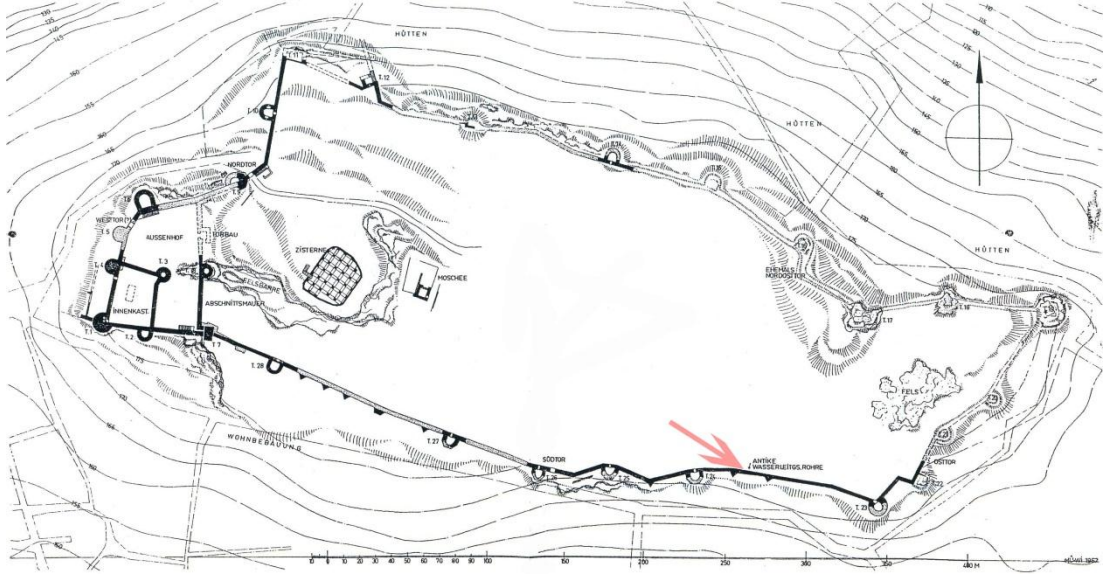
Şekil 97: Kule 23-24 bağlantı duvarlarına ait 3 planlı payandalar.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 98: Wiener'in Vaziyet Planı üzerinde basınçlı su borularının konumu.

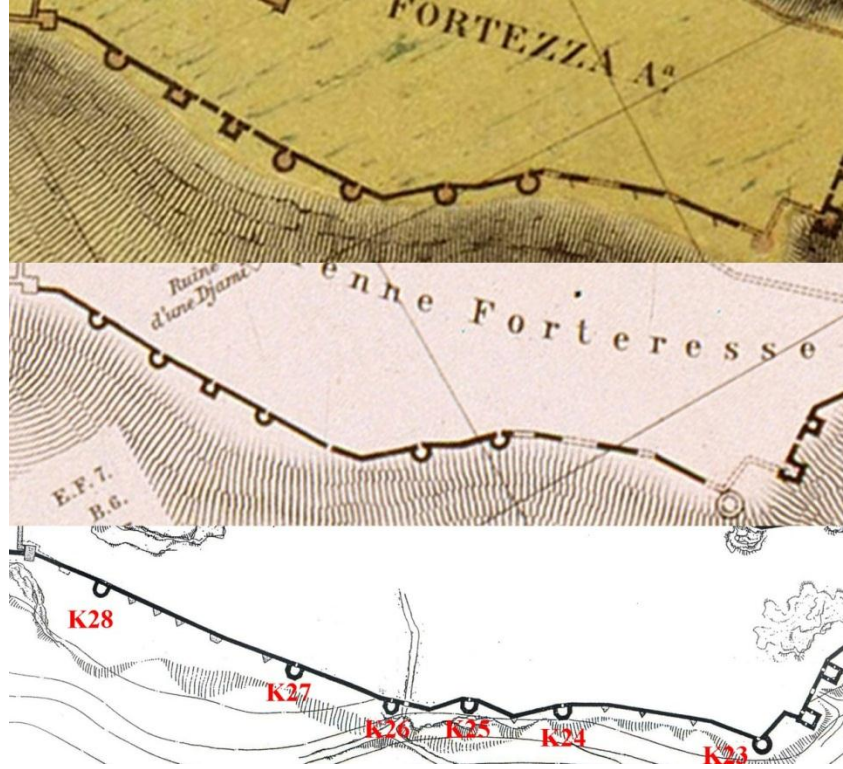
Kaynak: Çizim: Wiener, (1962) s.124

Şekil 99: Kule 24-25 arası üçgen planlı payanda.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 100: Storari, Saad ve Wiener Planlarında göre güney sur hattı kalıntıları.

Kaynak: **Kaynak:** Storari (1856) - Saad (1876) - Wiener, (1962)s.124

Şekil 101: Kule 28 ve kule odasına giden basamaklar.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 102: Güney sur hattı 2012 buluntusu Hellenistik kulenin üzerinde görülen Bizans Dönemine ait(?) dairesel planlı bir kuleye ait kalıntılar.

Kaynak: Smyrna Antik Kenti Kazısı Arşivi.

Şekil 103: Kule 29 pruva şeklinde işlenmiş köşe detayı.

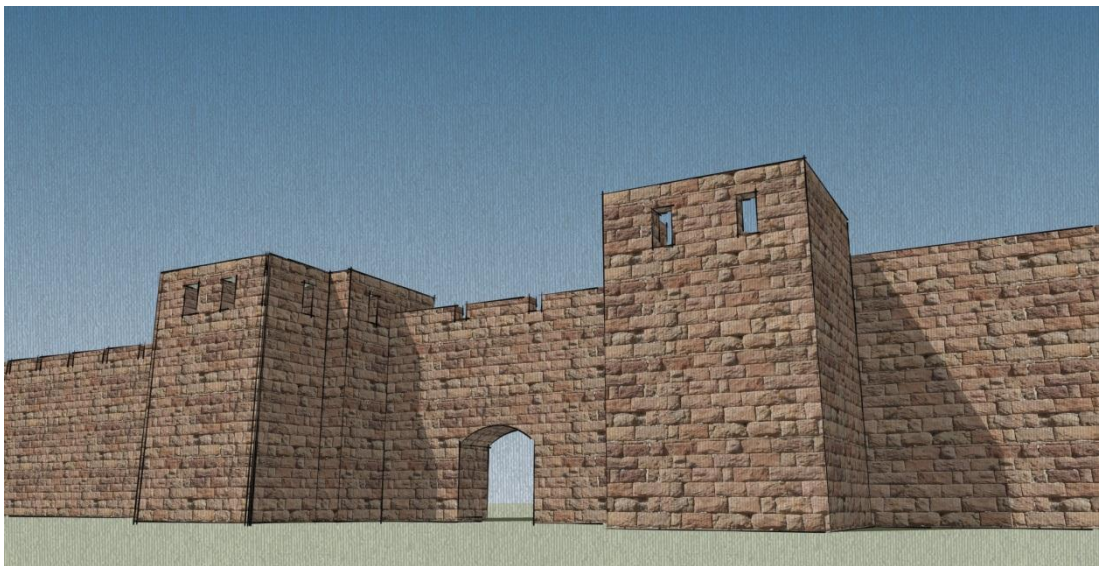
Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 104: Pergamon Antik Kentinden pruva kesim dörtgen planlı bir kule.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

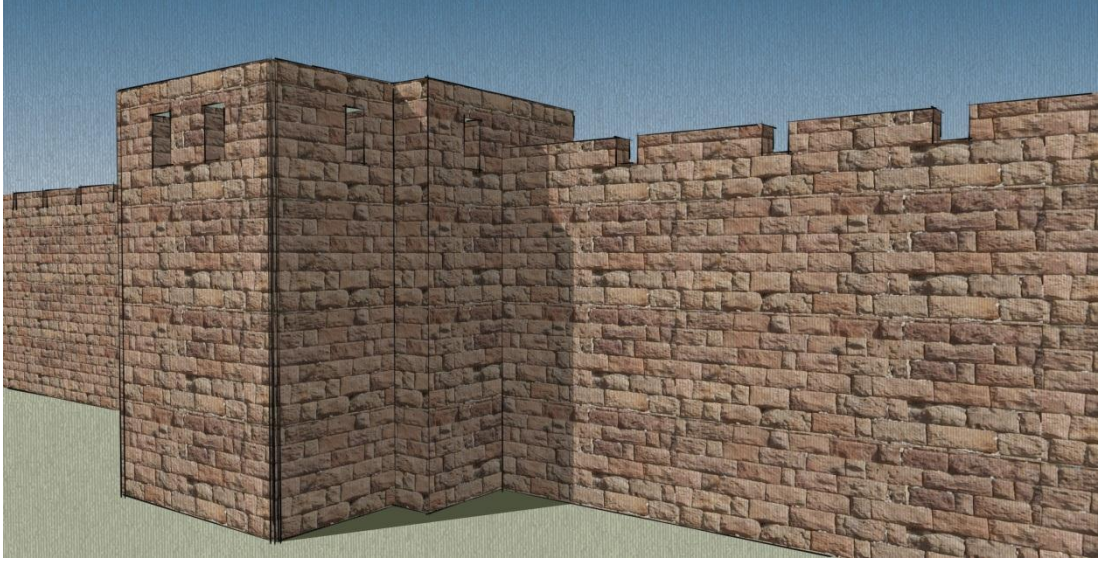
Şekil 105: Güney sur hattı 2012 buluntusu Hellenistik kulenin bulunduğu sur hattının ve Kapının Storari Planına göre hazırlanmış rekonstrüksiyon denemesi

Kaynak: Haz. H. Göncü

Şekil 106: Güney sur hattı 2012 buluntusu Hellenistik kulenin bulunduğu sur hattının Saad Planına göre hazırlanmış rekonstrüksiyon denemesi

Kaynak: Haz. H. Göncü

Şekil 107: Sivri kemerli Kuzeybatı Kapı iç(solda) ve dış cephelerden görünümü.

Kaynak: Fotoğraflar: H. Göncü

Şekil 108: Kule 9’da yer alması gereken Apollon Portresine ait bir çizim ve fotoğraf.

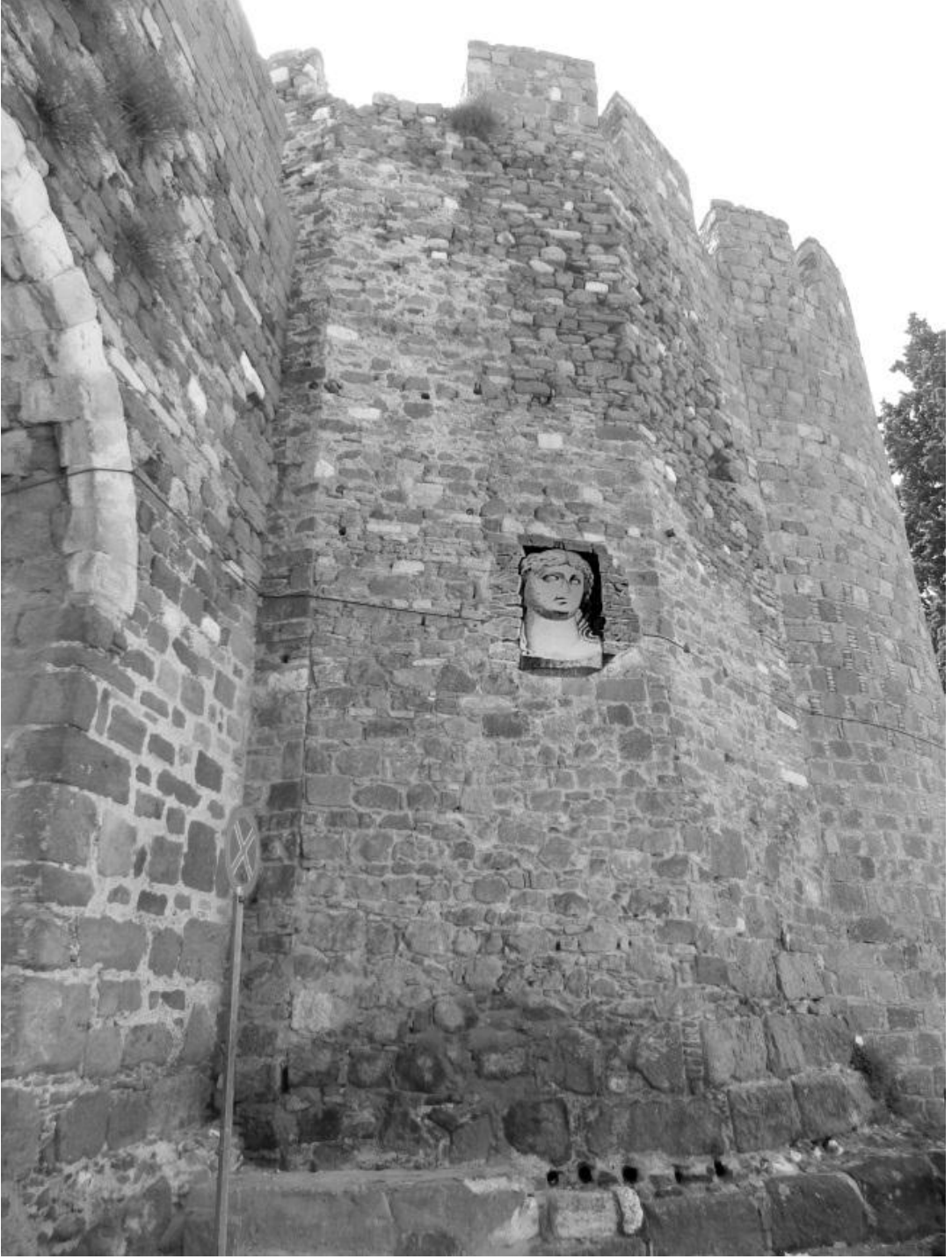
Kaynak: Çizim: Chenavard. (1857), Fotoğraf: Tül., s.20

Şekil 109: Kule 9’un 1932(solda) yılına ait fotoğrafı üzerinde Apollon Portresinin yer aldığı niş’e ait izler ve kulenin güncel fotoğrafı üzerindeki konumu.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 110: Kule 9 üzerinde portrenin konumuna ilişkin Chenavard'ın çiziminin aplikasyonu.

Kaynak: Haz. H. Göncü.

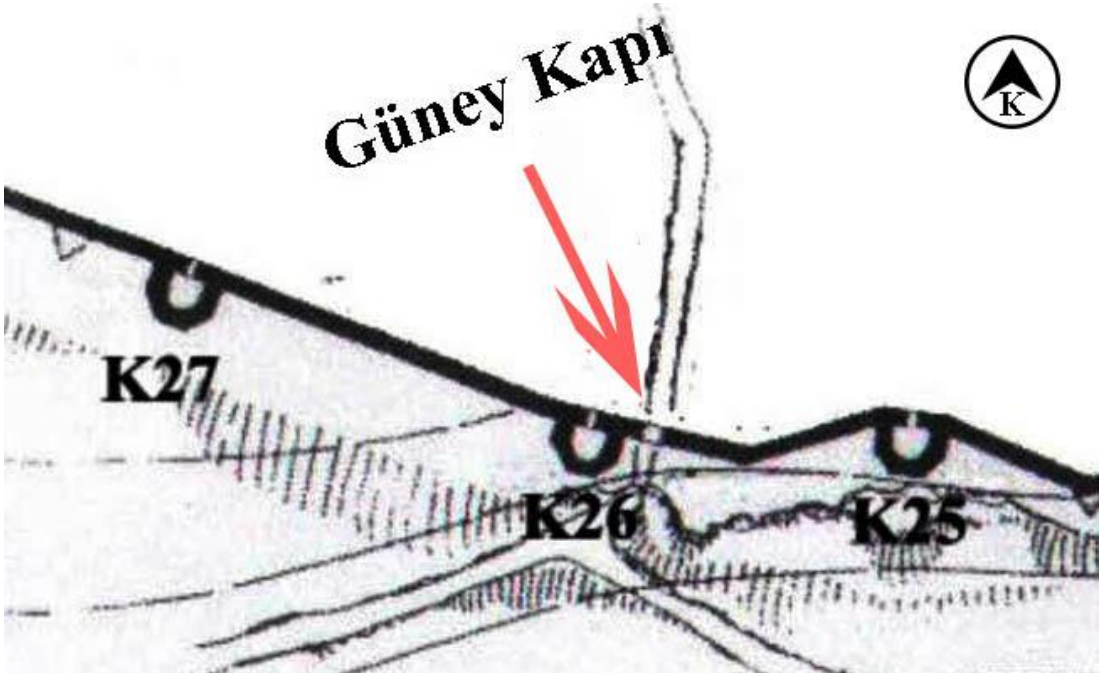

Şekil 111: Kule 26 ve tuğla kemerli Güney Kapıya ait kalıntılar.

Kaynak: Fotoğraf: H. Göncü

Şekil 112: Wiener planı üzerinde tuğla kemerli Güney Kapının konumu.

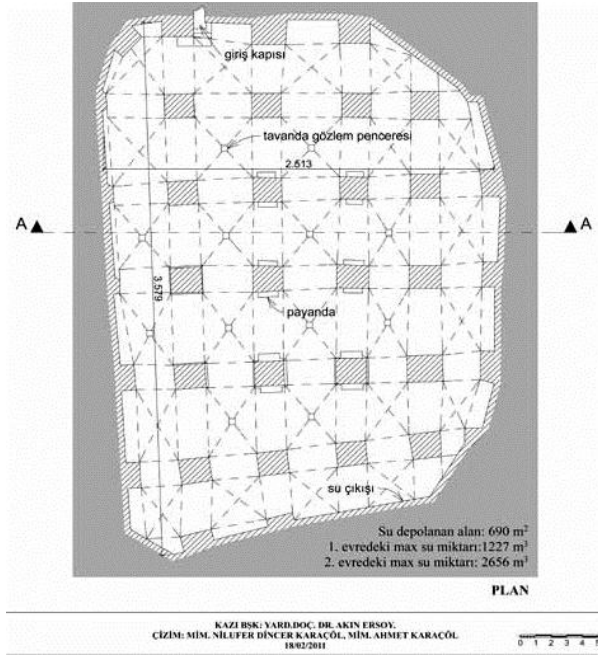
Kaynak: Çizim: Wiener, (1962) s.124

Şekil 113: Kale sarnıcı genel görünüm fotoğrafı.

Kaynak: Smyrna Antik Kenti Kazısı Arşivi

Şekil 114: Büyük Sarnıç plan çizimi.

Kaynak: Ersoy, Çelik, Yılmaz,(2011) s.197

Şekil 115: Kale Mescidi kuzeybatı cepheden görünümü.

Kaynak: Smyrna Antik Kenti Kazısı Arşivi

Şekil 116: 1880 yılı kale mescidine bir fotoğraf.

Kaynak: Rubellin (1880).

Şekil 117: 1308 tarihli Eski Çine Ahmet Gazi Cami ve pencere detayı.

Kaynak: Anonim.

Şekil 118: Kale Mescidinin bölümlerine ait temel kalıntıları.

Kaynak: Ersoy(2012), s.63